

T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN SAĞLIĞA ETKİSİ

MUHİDDİN ÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

GEBZE

2015

T.C.

GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN SAĞLIĞA ETKİSİ

MUHİDDİN ÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. MURAT ANIL MERCAN

GEBZE

2015

YÜKSEK LİSANS TEZİ JÜRİ ONAY SAYFASI

GTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 23.11.2015 tarih ve 2015/28 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 25.11.2015 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Muhiddin Çelik'in tez çalışması İktisat Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE

(TEZ DANIŞMANI) : Doç. Dr. Murat Anıl Mercan

ÜYE

: Yrd. Doç. Dr. Mesut Karakaş

ÜYE

: Yrd. Doç. Dr. Kurtuluş Demirkol

ONAY

GTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../20... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

ÖZET

Günümüzde eğitim ile sağlık arasındaki ilişki irdelenmeye devam etmektedir. Bu irdeleme, genellikle eğitim-sağlık ilişkisinin yapısı ve eğitim-sağlık ilişkisini düzenleyen mekanizmalar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmalar eğitim ve sağlık ile ilgili politikalar belirleyen kurumlar için çok önemli sonuçlar sağlayabilmektedir.

Bu çalışmamızda, Türkiye’de ebeveyn eğitiminin çocuk sağlığı üzerindeki etkisini inceledik. Çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu’nun panel anket aracılığıyla elde ettiği ve yıllık olarak yayınladığı Gelir ve Yaşam Araştırması’nın 2008 – 2011 yılları arasındaki 4 yıllık sonuçları ayrı ayrı analiz edilmiştir. Söz konusu her bir yılda, anne ve babanın eğitiminin genel olarak çocuk sağlığı üzerindeki etkisinin ve ayrı ayrı erkek/kız çocukları üzerindeki etkilerinin ne olduğu saptanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, babanın eğitiminin 4 yılda da çocuğun sağlığı üzerinde etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çocuğun cinsiyeti bağlamında, babanın eğitiminin kız çocuğun sağlığını 4 yılda pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Benzer şekilde, babanın eğitiminin – sadece 2008 yılı hariç – erkek çocuğun sağlığını etkilediği ifade edilmiştir. Annenin eğitiminin çocuğun sağlığını – erkek ve kız çocuk dahil - etkilediğine dair 2008 ve 2011 yıllarındaki araştırmalardan elde edilen sonuçlarda herhangi bir delil bulunamamıştır. 2009 ve 2010 yıllarında yapılan araştırmalardan elde edilen analiz sonuçlarında annenin eğitiminin çocuğun sağlığı üzerinde etkiye sahip olduğu görülmüştür. Çocuğun cinsiyeti açısından, 2009 yılı anne-erkek çocuk eşleştirmesi hariç, bütün eşleştirmelerde annenin eğitiminin erkek/kız çocuğun üzerinde etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak, çalışmamızda Türkiye’de ebeveynin eğitiminin çocukların sağlığı üzerinde pozitif etkisi olduğuna dair kanıtlar bulunmuştur. Ayrıca, çalışmanın son kısmında eğitim-sağlık ilişkisinin incelenmesi kapsamında bazı öneriler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Ekonomisi, Ebeveyn Eğitimi, Çocuk Sağlığı

SUMMARY

The relationship between education and health is being studied continually nowadays. This studying generally focuses on the structure and mechanisms of education-health relationship. Such studies can yield important results for the institutions which make decisions about education and health.

In our study, we research the effect of parental education on child in Turkey. In the study, we analyzed separately four year results (2008-2011) of Research of Income and Living which is held via panel surveys and published annually by Turkish Statistical Institute (TÜİK). For each year, the effect of parental education on children was analyzed on both an overall basis and on gender basis.

In the study, for every year between 2008 and 2011 it is found that father's education affects child's health. In terms of gender, it is shown that father's education positively affects health of the girl in every year. Similarly, it is stated that father's education -only except for 2008- affects the health of the boy. Although there is evidence in years 2009 and 2010 about effect of mother's education on child's health, there is no evidence in years 2008 and 2011 about this effect. For gender of the child, -except mother/son pair for 2009-it is shown that mother's education affects health of both girl and boy in every year for each pair.

In conclusion, it is evident in our study that parental education has a positive effect on children's health in Turkey. Also, in the last part, there are some proposals for examination of education-health relationship.

Key Words: Health Economics, Parental Education, Child Health

TEŞEKKÜR

Gebze Teknik Üniversitesi'nde Yüksek Lisans eğitimize başladığım 2012 yılından bu yana desteğini ve rehberliğini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Murat Anıl Mercan'a teşekkür ediyorum. Akademik hayatında O'na başarılar diliyorum.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

	<u>SAYFA</u>
ÖZET	iv
SUMMARY	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
TABLolar DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
2. TÜRKİYE’DE EĞİTİM SİSTEMİ	2
2.1.Milli Eğitim Bakanlığı	2
2.2.Yükseköğretim Kurulu (YÖK)	6
3. TÜRKİYE’DE EĞİTİM HİZMETLERİ	7
3.1. Örgün Eğitim	8
3.1.1. Okul Öncesi Eğitim	9
3.1.2. İlkokul	11
3.1.3. Ortaokul	11
3.1.4. Ortaöğretim	14
3.1.5. Yükseköğretim Kurumları	18
3.2. Yaygın Eğitim	21
4. TÜRKİYE’DE EĞİTİM HARCAMALARI VE BAZI EĞİTİM GÖSTERGELERİ	29
4.1. Eğitim Harcamalarına İlişkin İstatistikler	29
4.2. Eğitim Alanında Türkiye ile OECD Ülkelerinin Bazı Açılardan Karşılaştırılması	32
4.2.1. Eğitim Harcamaları Açısından Türkiye’nin OECD’deki Durumu	33
4.2.2. Eğitim Göstergeleri ve Bazı PISA Değerleri Açısından Türkiye’nin OECD’deki Durumu	35
5. TÜRKİYE’NİN SAĞLIK GÖSTERGELERİ	42

	<u>SAYFA</u>
5.1. Bazı Sağlık Statüsü Göstergelerinin Açıklaması	42
5.2. Sağlık Hizmetleri ve Nüfusun Sağlık Durumu: Türkiye ve OECD	42
6. LİTERATÜR TARAMASI	49
6.1.Eğitim ve Sağlık	49
6.2.Eğitim ve Sağlık İlişkisinin Çeşitli Yönleri	49
6.2.1. Sağlıkın Eğitimi Etkilemesi	49
6.2.2. Üçüncül Faktörler	50
6.2.3. Eğitimin Sağlığı Etkilemesi	51
6.2.4. Eğitim ve Sağlık Arasındaki İlişkileri Düzenleyen Mekanizmalar	56
7. VERİ SETİ VE METODOLOJİ	57
7.1.Veri Seti	57
7.2.Model Seçimi	60
7.2.1. Doğrusal Olasılık Yöntemi	60
7.2.2. Probit Modeli	63
8. ÖZET BİLGİLER VE SONUÇLAR	67
8.1.Özet Bilgiler	67
8.1.1. Örneklem Kitle	67
8.1.2. Çocuğun Sağlığı	68
8.1.3. Anne ve Babanın Eğitimi	69
8.1.4. Yaş İstatistikleri	70
8.2.Analiz Sonuçları	71
8.2.1. 2008 Yılı	72
8.2.2. 2009 Yılı	72
8.2.3. 2010 Yılı	73
8.2.4. 2011 Yılı	74
8.3.Sonuç	75
8.4.Öneriler	76
KAYNAKLAR	77
ÖZGEÇMİŞ	82

KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler ve

Kısaltmalar Açıklamalar

$D^{çocuk}$: Çocuğun Sağlığı
ϵ	: Hata Terimi
P	: Olasılık
E	: Beklenen Değer
ϕ	: Tartılı (weighted) normal dağılıma sahip birikimli dağılım fonksiyonu
AB	: Avrupa Birliği
CAPI	: Computer Assisted Personal Interviewing (Bilgisayar Destekli Kişisel Görüşme)
EUROSTAT	: Avrupa Birliği İstatistik Ofisi
G.M.	: Genel Müdürlüğü
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GYKA	: Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması
IV	: Instrumental Variable (Araç Değişken)
İBBS	: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması
NUTS	: Nomenclature of Territorial Units for Statistics (Avrupa Birliği Bölgesel Sınıflandırması)
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	: The Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
PISA	: The Programme for International Student Assessment (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı)
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

ŞEKİLLER DİZİNİ

<u>Sekil No:</u>	<u>Sayfa</u>
2.1: Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat Şeması	5
2.2: Yükseköğretim Kurulu Yönetim Şeması	6
4.1: OECD Ülkelerinde Toplam Kamusal Eğitim Harcaması	33
4.2: Yükseköğretim Öncesi Öğrenci Başına Düşen Eğitim Harcaması	34
4.3: Yükseköğretimde Öğrenci Başına Düşen Eğitim Harcaması	35
4.4: 1995-2012 Yılları Arasında 15-19 Yaş Arası Net Okullaşma Oranı	36
4.5: 2005-2012 Yılları Arasında 20-29 Yaş Arası Net Okullaşma Oranı	37
4.6: Yükseköğretim mezunlarının yüzdesi, 25-64 Yaş Arası	37
4.7: 2003-2012 Yılları Arasında PISA Matematik Puanları	39
4.8: 2003-2012 Yılları Arasında PISA Okuma Puanları	40
4.9: 2006-2012 Yılları Arasında PISA Fen Bilimleri Puanları	41
5.1: 1975-2012 Yılları Arası Toplam Sağlık Harcaması	43
5.2: 1960-2012 Yılları Arasında Toplam Bebek Ölüm Oranı (‰)	44
5.3: 1960-2012 Yılları Arasında Doğumda Beklenen Yaşam Süresi	45
5.4: 1960-2012 Yılları Arasında 1000 Hastaya Düşen Doktor Sayısı	46
5.5: 65 Yaşında Kadınlarda ve Erkeklerde Beklenen Yaşam Süresi	47
5.6: 1955-2013 Yılları Arası Yaşlı Nüfus Oranı (%)	48
7.1: Ölçünlü Normal Yığımsal Dağılım Fonksiyonunun Grafiği	64

TABLolar DİZİNİ

<u>Tablo No:</u>	<u>Sayfa</u>
3.1: Eğitim İstatistikleri Yayınlayan Kurumlar	7
3.2: 2014/2015 Eğitim-Öğretim Yılında Örgün Eğitim İstatistikleri	8
3.3: 2014/2015 Eğitim-Öğretim Yılında Okul Öncesi Eğitimi İstatistikleri	10
3.4: İlkokulda Zorunlu Dersler ve Saatleri	11
3.5: Ortaokulda Zorunlu Dersler ve Saatleri	12
3.6: 1997-2012 Yılları Arası İlköğretim İstatistikleri	13
3.7: 2012-2015 Yılları Arası İlkokul ve Ortaokul İstatistikleri	13
3.8: 1997-2015 Yılları Arası Ortaöğretim (Lise) İstatistikleri	15
3.9: 2013/2014 Akademik Yılında Yükseköğretimde Öğrenci Sayıları	20
3.10: 2009-2013 Yılları Arasında Yaygın Eğitim Faaliyetleri	24
3.11: 1999-2013 Yılları Arasında Yaygın Eğitim Kurumları Sayısı	25
3.12: 2012/2013 Öğretim Yılında Yaygın Eğitim Kursiyer ve Öğretmen Sayısı	27
4.1: Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesinin Bazı Oranları	29
4.2: MEB ile YÖK-Üniversiteler Bütçesinin Bazı Oranları	31
4.3: Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesinden Yatırımlara Ayrılan Pay	32
8.1: GYKA'da Referans Kişiyne Yakınlık Değişkeni	67
8.2: Örneklem Kitlesi	68
8.3: Eşleştirmelerde Çocuğun Sağlığı	69
8.4: Eşleştirmelerde Babanın ve Annenin Eğitimi	70
8.5: Eşleştirmelerde Babanın ve Annenin Yaşı	70
8.6: Eşleştirmelerde Çocuğun Yaşı	71
8.7: 2008 Yılı Analiz Sonuçları	72
8.8: 2009 Yılı Analiz Sonuçları	73
8.9: 2010 Yılı Analiz Sonuçları	74
8.10: 2011 Yılı Analiz Sonuçları	74

1. GİRİŞ

Eğitim ve sağlık arasındaki ilişkinin niteliği sosyal bilimler alanında tartişmaya açık olan konulardan biridir. Dünyada genel itibariyle 1980’li yıllardan itibaren, eğitim ve sağlık arasındaki ilişkinin yönünü ve bu ilişkiyi düzenleyen mekanizmaları irdeleyen çalışmaların sayısının arttığı gözlemlenmektedir. Bu alışmalar ekonomide ‘sağlık ekonomisi’ (health economics) adıyla yeni bir alt bilim dalının doğmasına vesile olmuştur. Data setinin sınırlılığı ve eğitim-sağlık ilişkisini düzenleyen mekanizmaların tam olarak bilinmemesi vb. sebeplerle mevcut çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşılabildiği görülmektedir. Bu çalışmaların büyük bir kısmında, daha sağlıklı verilerin bulunması ve mekanizmanın daha kolay ölçülebilmesi nedeniyle annenin eğitiminin bebeğin/çocuğun sağlığı üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Eğitim ve sağlık arasındaki ilişkinin çift yönlü olması sebebiyle elde edilen sonuçlarda içsellik problemi oluşmaktadır. Ayrıca, eğitim ve sağlığı aynı anda etkileyen ncl faktörler de bulunabilmektedir. Bu sebeple, son yıllardaki çalışmalarda zorunlu eğitim politikası, okul sayısı politikası vb. gibi konularda yapılan değişiklikler araç değişken olarak kullanılmakta ve daha sağlıklı sonuçlara ulaşılmaya çalışılmaktadır.

Türkiye’de sağlık ekonomisi üzerine yapılmış çalışmaların sayısı azdır. Bu alışmamızda, TÜİK’in 2008-2009-2010-2011 yıllarında yaptığı ‘Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması’ndan faydalanarak ebeveyn eğitiminin ocuk sağlığı üzerindeki etkisini inceleyip sağlık ekonomisi alanındaki birikime katkıda bulunmaya çalışacağız.

Çalışmamızın birinci bölümünde; Türkiye’deki mevcut eğitim sistemine ve Türkiye’nin bazı eğitim göstergelerine değineceğiz. İkinci bölümünde; Türkiye’nin bazı sağlık statüsü göstergelerine dair değerlendirmelerde bulunacağız. nc bölümünde; eğitim ve sağlık arasındaki ilişkilerin çeşitlerine ve bu ilişkileri düzenleyen bazı mekanizmalara değineceğiz. nc bölümün devamında veri seti, metodoloji ve modelleme üzerinde durup sonuçları inceleyeceğiz.

2. TÜRKİYE’DE EĞİTİM SİSTEMİ

Türkiye’de mevcut eğitim sisteminde okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim (lise) eğitim programları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yönetilmekte ve düzenlenmektedir. Yükseköğretim programlarından sorumlu tek yetkili kurum olan Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) ise, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olmakla birlikte 1982 anayasası ile kurulmuş özerk anayasal bir kurumdur. Yükseköğretim Kurulu, Milli Eğitim Bakanlığı teşkilat şeması içinde görünmesine rağmen bir bakıma bağımsızlığa sahiptir denilebilir.

2.1. Milli Eğitim Bakanlığı

Milli Eğitim Bakanlığının eğitim alanındaki yetkisi ve sorumluluğu 1739 No’lu ve 14.06.1973 kabul tarihli Milli Eğitim Temel Kanunu’nda ifade edilmiştir. Kanunun 1.maddesinde kanunun kapsamı ve amacı şöyle ifade edilmektedir:

“Bu Kanun, Türk Millî Eğitiminin düzenlenmesinde esas olan amaç ve ilkeler, eğitim sisteminin genel yapısı, öğretmenlik mesleği, okul bina ve tesisleri, eğitim araç ve gereçleri ve Devletin eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluğu ile ilgili temel hükümleri bir sistem bütünlüğü içinde kapsar.”(Milli Eğitim Temel Kanunu, Madde 1)

Milli Eğitim Bakanlığı ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim(lise) olmak üzere 3 kademedен oluşan zorunlu eğitim programlarını düzenlemektedir. Bakanlık ayrıca zorunlu eğitim kapsamında olmayan okul öncesi eğitimi veren kurumları da denetler, kontrol eder. Yükseköğretim alanından Yüksek Öğretim Kurulu sorumlu ve yetkili olmasına rağmen, Yükseköğretim dahil bütün kademelere yönelik özel öğrenci yurtları Milli Eğitim Bakanlığı’nın Özel Öğrenci Yurtları Yönetmeliği’ne göre kurulup yönetilmektedir.

Türk Milli Eğitiminin genel amaçları Madde 2’de ayrıntılı olarak aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

*“Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini,
1. Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel*

ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

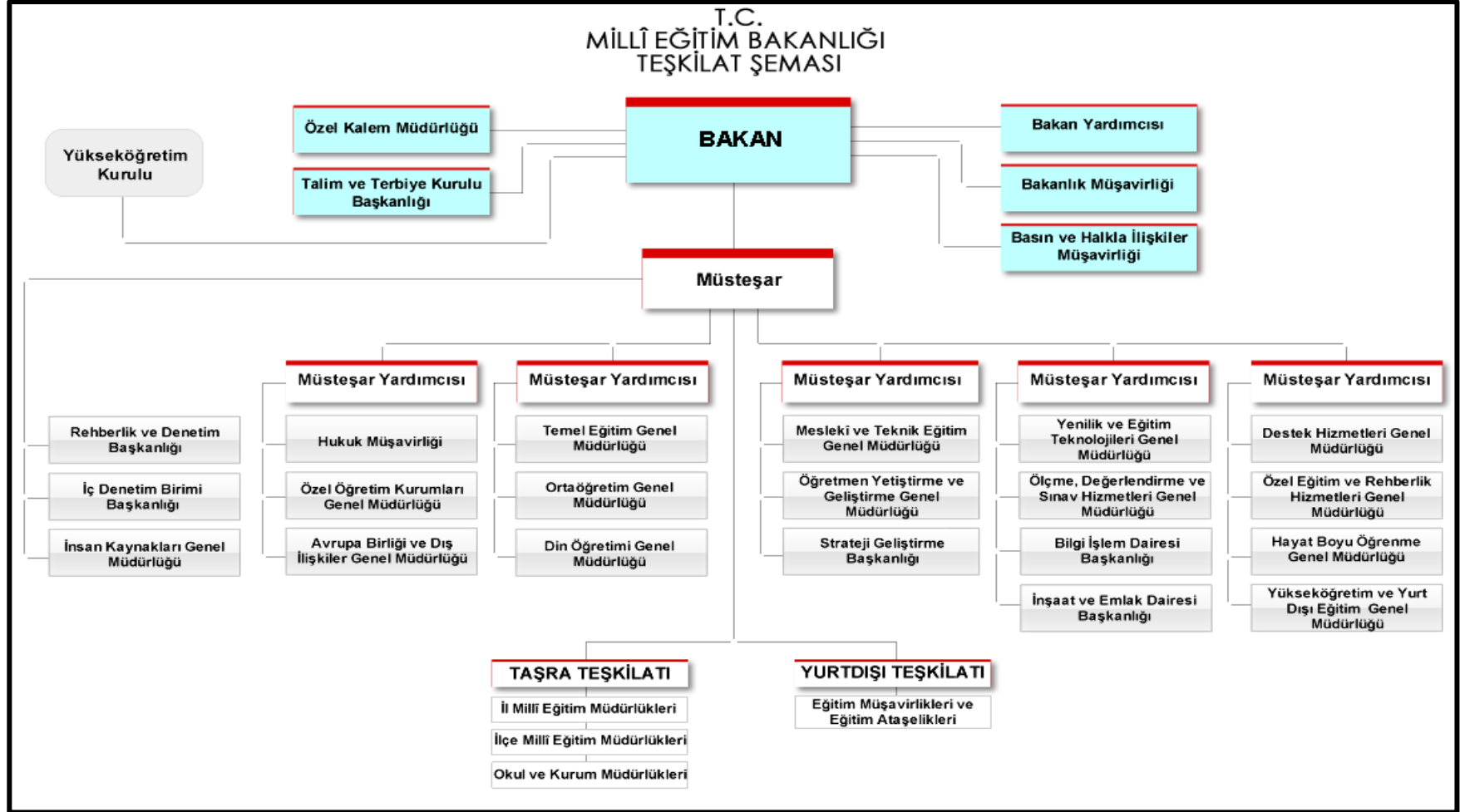
Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.”(Milli Eğitim Temel Kanunu, Madde 2)

Milli eğitimin temel ilkeleri ise bu kanunda Madde 4 – Madde 17 arasında belirtilmiştir. Bu temel ilkelere kısaca değinelim:

- ✓ **Genellik ve Eşitlik:** Dil, din, ırk ve cinsiyet ayırmaksızın herkesin eğitim kurumlarından faydalanma hakkı vardır.
- ✓ **Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları:** Eğitim sunulurken bireylerin amaçları ile yeteneklerini gözetmek ve toplumun ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmak gereklidir.
- ✓ **Yönelme:** Bireyler kabiliyetlerine göre çeşitli eğitim programlarına yönlendirilirler.
- ✓ **Eğitim Hakkı:** Bütün bireyler ilköğretim eğitimi alma hakkına sahiptir.
- ✓ **Fırsat ve İmkan Eşitliği:** Eğitim imkanları ve fırsatları herkese eşit miktarda sağlanır. Bununla birlikte özel durumu olanlara pozitif ayrımcılık sağlanabilir.
- ✓ **Süreklilik:** Bireylerin hayat boyunca genel ve mesleki eğitim almalarını sağlamak amaçlanmalıdır.
- ✓ **Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği:** Eğitim programları ve müfredatlar Atatürk inkılap ve ilkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği göz önünde bulundurularak hazırlanır.
- ✓ **Demokrasi Eğitimi:** Günlük siyasi ve toplumsal tartışmalardan bağımsız olmak üzere bireylere demokrasi şuurunu aşılacak, ideolojik yaklaşımlardan uzak bir eğitim anlayışı benimsenmelidir.
- ✓ **Laiklik:** Milli eğitim sistemi laiklik esasına göre düzenlenmektedir.

- ✓ **Bilimsellik:** Eğitimde programlar, yöntemler ve araç-gereçler bilim ve teknolojinin sunduğu en güncel imkanlara göre dizayn edilmeye çalışılmaktadır.
- ✓ **Planlılık:** Ülkenin kalkınması ve eğitim-istihdam ilişkisi göz önünde bulundurularak eğitim sisteminde teknik ve mesleki programlar planlanmaktadır.
- ✓ **Karma Eğitim:** Kız ve erkek öğrencilerin bir arada eğitim görmelerinin esas alınmasıdır.
- ✓ **Eğitim Kampüsleri ve Okul ile Ailenin İşbirliği:** Birden çok eğitim kurumunun aynı yerde bulunması nedeniyle bireylerin ve kurumların ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kampüsler kurulabilir. Okul-aile birlikleri kurularak eğitimde hedeflenen amaçlara ulaşılmasını daha kolay ve verimli hale getirmek mümkün olmaktadır.
- ✓ **Her Yerde Eğitim:** Sadece özel ve resmi eğitim müesseselerinde değil, bütün hayat alanlarında bireylere, milli eğitimin hedefleri doğrultusunda eğitim sunulmaya çalışılmaktadır.

Şekil 2.1’de Milli Eğitim Bakanlığı’nın teşkilat şeması gösterilmektedir.

Şekil 2.1: Millî Eğitim Bakanlığı Teşkilat Şeması¹

¹ Şekil 2.1 www.meb.gov.tr 'den aynen alınmıştır.

2.2. Yükseköğretim Kurulu (YÖK)

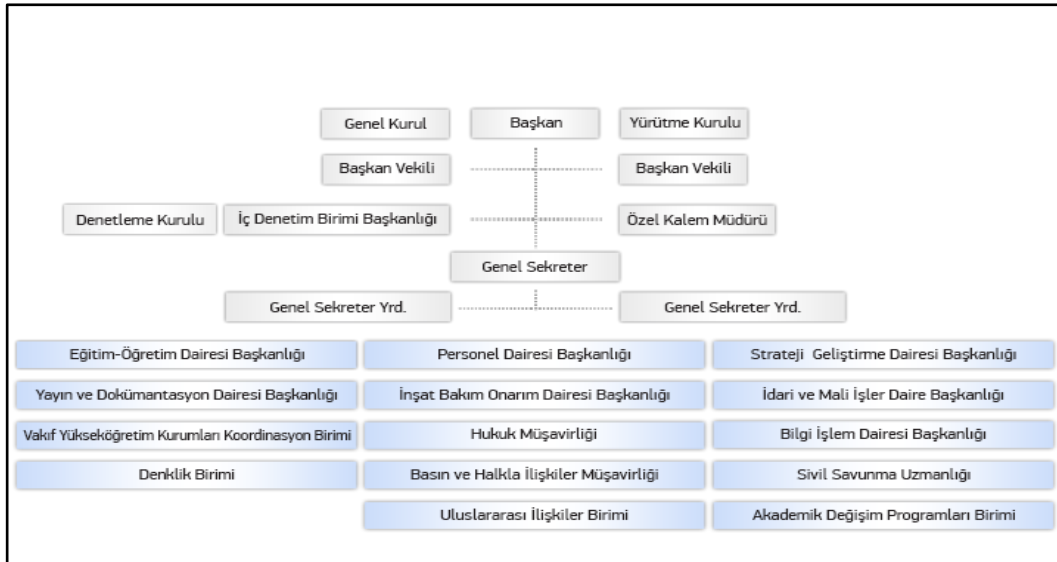
Yükseköğretim Kurulu'nun yetki ve sorumluluklarını belirten birden fazla kanun mevcuttur. Biz burada 2547 No'lu ve 04.11.1981 kabul tarihli "Yükseköğretim Kanunu" üzerinde duracağız. Yükseköğretim Kanunu'nun 1.Maddesi'nde kanunun amacı şöyle ifade edilmektedir:

"Bu kanunun amacı; yükseköğretimle ilgili amaç ve ilkeleri belirlemek ve bütün yükseköğretim kurumlarının ve üst kuruluşlarının teşkilatlanma, işleyiş, görev, yetki ve sorumlulukları ile eğitim - öğretim, araştırma, yayım, öğretim elemanları, öğrenciler ve diğer personel ile ilgili esasları bir bütünlük içinde düzenlemektir."(Yükseköğretim Kanunu, Madde 1)

Yükseköğretim kurumları, Yükseköğretim Kanunu'nun 3.Madde'sinde aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

"Yükseköğretim Kurumları: Üniversite ile yüksek teknoloji enstitüleri ve bunların bünyesinde yer alan fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuvarlar, araştırma ve uygulama merkezleri ile bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı meslek yüksekokulları ile bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı olmaksızın ve kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından kurulan meslek yüksekokullarıdır." (Yükseköğretim Kanunu, Madde 3)

Şekil 2.2'de Yükseköğretim Kurulu'nun yönetim şeması bulunmaktadır.

Şekil 2.2: Yükseköğretim Kurulu Yönetim Şeması²

² Şekil 2.2 www.yok.gov.tr 'den aynen alınmıştır.

3. TÜRKİYE’DE EĞİTİM HİZMETLERİ

Türkiye’de bireylere sunulan eğitim hizmetleri iki ana kategoride toplanmaktadır. Bunlardan birisi “Örgün Eğitim”, diğeri ise “Yaygın Eğitim”dir. (Milli Eğitim Temel Kanunu, Madde 18)

Türkiye’de eğitim ile ilgili istatistiksel veriler derleyip yayınlayan kurumlar vardır. Bunlara kısaca değindikten sonra Örgün Eğitim ve Yaygın Eğitim konu başlıklarına devam edeceğiz. Tablo 3.1’de eğitim istatistikleri yayınlayan kurumlar, yayımların konu adları, ilgili kurumlar, veri derleme sıklığı ve veri derleme yöntemine dair bilgiler bulunmaktadır.

Tablo 3.1: Eğitim İstatistikleri Yayınlayan Kurumlar³

YAYINLAYAN KURUM	KONU ADI	İLGİLİ KURUMLAR	VERİ DERLEME SIKLIĞI	VERİ DERLEME YÖNTEMİ
Türkiye İstatistik Kurumu	Yaygın Eğitim İstatistikleri	Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı	Yıllık	İdari Kayıt, Anket
Türkiye İstatistik Kurumu	Ulusal Eğitim İstatistikleri	Milli Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurulu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (İŞKUR)	Yıllık	İdari Kayıt
Türkiye İstatistik Kurumu	Eğitim Harcamaları İstatistikleri	Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK	Yıllık	İdari Kayıt, Anket
Türkiye İstatistik Kurumu	Girişimlerde Mesleki Eğitim Araştırması	Milli Eğitim Bakanlığı	5 yılda bir	Anket
Türkiye İstatistik Kurumu	Yetişkin Eğitimi Araştırması	Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK	5 yılda bir	Anket
Milli Eğitim Bakanlığı	Örgün Eğitim İstatistikleri	Kalkınma Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu	Yıllık	İdari Kayıt
Yüksek Öğretim Kurulu(YÖK)	Yükseköğretim İstatistikleri	Türkiye İstatistik Kurumu	Yıllık	İdari Kayıt

Tablo 3.1’de görüldüğü gibi, Türkiye İstatistik Kurumu eğitim ile ilgili olarak daha fazla konuda istatistiksel veri toplayıp yayınlamaktadır. Örgün eğitim istatistikleri (yükseköğretim hariç) Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmakta

³ Kaynak: www.resmiistatistik.gov.tr

iken, yaygın eğitim istatistikleri Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayınlanmaktadır. Örgün yükseköğretim istatistikleri ise YÖK tarafından yayınlanmaktadır.

3.1. Örgün Eğitim

Örgün eğitim, önceden saptanmış bir amaca göre hazırlanan müfredatlar aracılığıyla, belirli bir seviyedeki ve belirli bir yaş grubundaki bireylere okullarda düzenli bir şekilde sunulan eğitimidir. Örgün eğitimin aşamaları okul öncesi eğitim, ilkokul, ortaokul, ortaöğretim ve yükseköğretimdir. İlkokul, ortaokul ve ortaöğretim 12 yıllık bir zorunlu eğitimin kademeleridir. Bir başka deyişle, liseyi tamamlamayan bir öğrenciye herhangi bir örgün eğitim diploması verilmemektedir.

Tablo 3.2’de 2014 / 2015 eğitim-öğretim yılında - yükseköğretim hariç - örgün eğitim hakkında derslik, öğrenci sayısı ve öğretmen sayısına dair istatistiksel bilgiler bulunmaktadır.

Tablo 3.2: 2014 / 2015 Eğitim-Öğretim Yılında Örgün Eğitim İstatistikleri⁴

	Derslik	Öğrenci sayısı			Öğretmen sayısı		
		Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın
TOPLAM	589.902	17.559.989	9.047.704	8.512.285	919.393	420.591	498.802
Resmi	528.674	14.950.897	7.671.350	7.279.547	829.077	391.267	437.810
Açık öğretim	-	1.785.577	937.504	848.073	-	-	-
Özel	61.228	823.515	438.850	384.665	90.316	29.324	60.992

2014 / 2015 eğitim-öğretim yılında 589,902 derslikte 919,393 öğretmen ile yaklaşık olarak 17,5 milyon öğrenciye eğitim sunulmaktadır. Öğretmen sayısında kadınların sayısı erkeklere oranla daha fazla iken, öğrenci sayısında erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha fazladır.

Açık öğretimi de dahil edecek olursak, resmi örgün eğitim kurumları toplam öğrencilerin neredeyse yüzde 96’sına sahiptir. Açık öğretim alanında derslik ve öğretmen ihtiyacı olmadığından dolayı bu kalemlerde istatistiksel veri bulunmamaktadır. Açık öğretim kurumları, toplam öğrencilerin yaklaşık olarak

⁴ Kaynak: www.tuik.gov.tr

yüzde 10'una sahiptir. Özel örgün eğitim kurumları ise öğrencilerin yüzde 4'lük bir kısmına eğitim sunmaktadır.

3.1.1. Okul Öncesi Eğitim

Okul öncesi eğitim, zorunlu ilköğretim yaşı (66 ay) seviyesine gelmemiş çocukların eğitimini kapsamaktadır. Ayrıca, 66 ayı doldurmuş olan fakat okula hazır olmadığı yönünde rapor alınan çocuklar bir yıl daha okul öncesi eğitiminden faydalanabilmektedir.

Okul öncesi eğitimi ile çocuklara zihinsel, bedensel ve duygusal gelişim açısından katkıda bulunmak, iyi alışkanlıklar edinmeleri ve ilkokula hazırlanmaları konusunda onlara yardımcı olmak, Türkçe'yi düzgün bir biçimde öğrenmelerini sağlamak vb. gibi amaçlar hedeflenmektedir. (Milli Eğitim Temel Kanunu, Madde 20)

Okul öncesi eğitimi Anaokulu, Anasınıfı ve Kreş olmak üzere üç farklı kategoride toplanabilir. Anasınıfı, zorunlu ilkokul eğitimine başlamasına bir eğitim-öğretim yılı kalmış 48-66 aylık çocuklara -bir ilkokul bünyesinde olmak şartıyla- eğitim verir. Anaokulları, ilkokul bünyesinde olmaksızın müstakil binalarda 37-66 aylık çocuklara ilkokula hazırlık eğitimi veren ve Milli Eğitim Bakanlığı'na denetlenen kurumlardır. Kreşler ise 0-3 yaş çocuklara bakım hizmeti sunan, 3-5,5 yaş grubundaki çocuklara ilkokula hazırlık eğitimi veren ve Sağlık Bakanlığı tarafından denetlenen kurumlardır. Tablo 3.3'te 2014-2015 eğitim-öğretim yılında okul öncesi eğitimine dair istatistiksel veriler mevcuttur.

Tablo 3.3: 2014 / 2015 Eğitim-Öğretim Yılında Okul Öncesi Eğitimi İstatistikleri ⁵

	Derslik	Öğrenci sayısı			Öğretmen sayısı		
		Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın
TOPLAM	52.788	1.156.661	607.247	549.414	29.698	2.099	27.599
Okul öncesi eğitim (Resmi)	39.070	985.013	516.071	468.942	15.705	1.380	14.325
Anaokulu	9.638	280.256	146.914	133.342	15.038	1.372	13.666
Anasınıfı	28.864	696.040	364.589	331.451	35 614	1 833	33 781
657 S.K.191. Mad. göre açılanlar	568	8.717	4.568	4.149	667	8	659
Okul öncesi eğitim (Özel)	13.718	171.648	91.176	80.472	13.993	719	13.274
Anaokulu	5.433	88.917	47.173	41.744	6.521	471	6.050
Anasınıfı	3.017	33.386	17.731	15.655	2 726	138	2 588
Çocuk Hizmetleri G.M.	5.268	49.345	26.272	23.073	7.472	248	7.224

2014-2015 eğitim-öğretim yılında 52,788 derslikte 29,698 öğretmen aracılığıyla toplam 1,156,661 çocuğa okul öncesi eğitimi verilmiştir. Toplam öğrenci sayısında, erkeklerin sayısı kızlara göre yaklaşık olarak yüzde 10 daha fazladır. Öğretmenlerin ise neredeyse yüzde 93'ü kadın öğretmendir. Bu da okul öncesi eğitiminde kadın öğretmen istihdamına verilen önemi göstermektedir.

Resmi okul öncesi eğitim kurumları, toplam öğrencilerin yaklaşık olarak yüzde 85'ine sahip iken özel okul öncesi eğitim kurumları yüzde 15'lik bir paya sahiptir. Bununla birlikte özel okul öncesi eğitim kurumları toplam dersliklerin yüzde 25'ine, toplam öğretmen sayısının ise yüzde 47'sine sahiptir. Bu durum, özel okul öncesi eğitim kurumlarının öğrencilerine sınıf ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı bakımından resmi kurumlara göre daha iyi imkanlar sunduğunu göstermektedir.

Resmi okul öncesi eğitim kurumlarında anasınıfı, anaokuluna kıyasla daha fazla derslik, öğrenci ve öğretmene sahip iken; özel okul öncesi kurumlarında durum tam tersidir. Bir başka deyişle, resmi okul öncesi eğitim kurumlarında ilkokula başlamasına daha az kalmış öğrenciler ağırlıktadır.

⁵ Kaynak: www.tuik.gov.tr

3.1.2. İlkokul

66 ayını doldurmuş çocukların ilkokula başlaması zorunludur. Daha önce belirttiğimiz gibi, 66 ayını dolduran ancak okula hazır olmadığı yönünde raporu olan çocuklar zorunlu ilkokul eğitimini bir yıl erteleyebilirler. Ayrıca, yaşı 60-65 ay arasında olan çocukların velileri dilekçe vererek çocuklarını ilkokula kaydedebilmektedirler. İlkokul eğitimi süresi 4 yıldır. Bu eğitimi tamamlayan bir öğrencinin ortaokula kayıt yaptırması gerekmektedir.

1.sınıfın ilk 12 haftasında çocukların okula daha kolay adapte olabilmelerini sağlamak için “Uyum ve Hazırlık Çalışmaları” programı uygulanmaktadır. Bu program daha ziyade okul öncesi eğitimi almamış çocuklara yöneliktir. Tablo 3.4’te ilkokulda okutulan zorunlu dersler ve saatleri görülmektedir.

Tablo 3.4: İlkokulda Zorunlu Dersler ve Saatleri⁶

DERS ADI	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf
Türkçe	10	10	8	8
Matematik	5	5	5	5
Hayat Bilgisi	4	4	3	-
Fen Bilimleri	-	-	3	3
Sosyal Bilgiler	-	-	-	3
Yabancı Dil	-	2	2	2
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	-	-	-	2
Görsel Sanatlar	1	1	1	1
Müzik	1	1	1	1
Oyun ve Fiziki Etkinlikler	5	5	5	2
Trafik Güvenliği	-	-	-	1
İnsan Hakları ve Yurttaşlık	-	-	-	2

3.1.3. Ortaokul

Ortaokul ve İmam-Hatip Ortaokulu şeklinde ikili bir ayrıma sahip olan ortaokul eğitimi, 5. ve 8.sınıflar arasını kapsamaktadır. İlkokul eğitimini tamamlayan öğrencilerin herhangi bir ortaokula kaydını yaptırması zorunludur. Tablo 3.5 ‘te ortaokulda okutulan zorunlu dersler ve saatleri görülmektedir.

⁶ Kaynak: www.meb.gov.tr

Tablo 3.5: Ortaokulda Zorunlu Dersler ve Saatleri⁷

DERS ADI	5.Sınıf	6.Sınıf	7.Sınıf	8.Sınıf
Türkçe	6	6	5	5
Matematik	5	5	5	5
Fen Bilimleri	4	4	4	4
Sosyal Bilgiler	3	3	3	-
Yabancı Dil	4	4	4	4
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	2	2	2	2
Görsel Sanatlar	1	1	1	1
Müzik	1	1	1	1
İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	-	-	-	2
Rehberlik ve Kariyer Planlama	-	-	-	1
Beden Eğitimi ve Spor	2	2	2	2
Teknoloji ve Tasarım	-	-	2	2

Ortaokul ve İmam-Hatip Ortaokulu arasında zorunlu ders sayısı ve müfredat açısından farklılıklar vardır. İmam-Hatip Ortaokulu'nda diğer ortaokullarda bulunmayan Arapça dersi zorunludur. Ayrıca diğer ortaokullarda Din, Ahlak ve Değerler alanında seçmeli ders olarak verilen üç ders (Temel Dini Bilgiler, Kuran-Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı) İmam-Hatip ortaokullarında zorunlu ders olarak işlenmektedir.

Tablo 3.6, 1997-2012 yılları arasında ilköğretim eğitime dair istatistikler, Tablo 3.7 ise ilkokul ve ortaokul eğitime ilişkin istatistikler içermektedir. 1997 öncesinde 5 yıllık ilkokul eğitimi zorunluydu ve bu eğitimden sonra ilkokul diploması verilirdi. İsteyenler daha sonra ortaokula kayıt yaptırarak ortaokul diploması alabilmekteydi. 1997/1998 eğitim-öğretim yılından itibaren ilkokul-ortaokul ayırımına son verilmiş ve 8 yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim programına geçilmiştir. 2012/2013 eğitim-öğretim yılından itibaren 4+4+4 sistemine geçilmiş ve zorunlu eğitime ortaöğretim de dahil edilerek zorunlu eğitim 12 yıla çıkarılmıştır. 4 yıl ilkokul, 4 yıl ortaokul ve 4 yıl da ortaöğretim eğitiminin verildiği bu sistemde liseyi bitirmeyen öğrencilere herhangi bir diploma verilmemektedir. Bahsettiğimiz değişikliklerden dolayı 1997 ile 2015 yılları arasındaki istatistikleri iki farklı tabloda sunuyoruz.

⁷ Kaynak: www.meb.gov.tr

Tablo 3.6: 1997-2012 Yılları Arası İlköğretim İstatistikleri⁸

Öğretim yılı	Net okullaşma oranı (%)	Okul sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı	Derslik sayısı	Şube sayısı	Okul başına düşen öğrenci sayısı	Şube başına düşen öğrenci sayısı	Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı
1997-1998	84,74	47.365	302.254	9.084.635	-	317.718	192	29	30
1998-1999	89,26	45.102	317.790	9.609.050	-	311.871	213	31	30
1999-2000	93,54	33.317	325.140	10.028.979	-	321.828	297	31	30
2000-2001	95,28	36.072	345.015	10.480.721	-	348.135	286	30	30
2001-2002	92,40	35.052	372.687	10.477.616	-	370.739	299	28	28
2002-2003	90,98	35.133	373.303	10.331.645	-	377.609	294	27	28
2003-2004	90,21	36.114	384.170	10.479.538	-	386.879	285	27	27
2004-2005	89,66	35.611	401.288	10.565.389	-	380.126	290	27	26
2005-2006	89,77	34.990	389.859	10.673.935	297.000	382.061	297	27	27
2006-2007	90,13	34.656	402.829	10.846.930	307.511	387.351	305	27	26
2007-2008	97,37	34.093	445.452	10.870.570	315.887	392.521	310	27	24
2008-2009	96,49	33.769	453.318	10.709.920	320.393	408.221	307	25	23
2009-2010	98,17	33.310	485.677	10.916.643	332.902	416.930	316	25	22
2010-2011	98,41	32.797	503.328	10.981.100	339.653	418.334	322	25	21
2011-2012	98,67	32.108	515.852	10.979.301	344.710	422.751	323	25	20

Tablo 3.7: 2012-2015 Yılları Arası İlkokul ve Ortaokul İstatistikleri⁹

2012-2015 Yılları Arası İlkokul ve Ortaokul İstatistikleri									
Öğretim yılı	Net okullaşma oranı (%)	Okul sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı	Derslik sayısı	Şube sayısı	Okul başına düşen öğrenci sayısı	Şube başına düşen öğrenci sayısı	Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı
İLKOKUL									
2012-2013	98,86	29.169	282.043	5.593.910	234.920	251.027	192	22	20
2013-2014	99,57	28.532	288.444	5.574.916	243.305	251.801	195	22	19
2014-2015	96,30	27.544	295.252	5.434.150	237.760	255.451	197	21	18
ORTAOKUL									
2012-2013	93,09	16.987	269.759	5.566.986	124.584	193.079	306	27	19
2013-2014	94,52	17.019	280.804	5.478.399	128.551	195.273	304	27	18
2014-2015	94,35	16.969	296.065	5.278.107	147.693	201.220	292	25	17

⁸ Kaynak: www.tuik.gov.tr⁹ Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo 3.6 ve Tablo 3.7'yi ayrı ayrı incelediğimizde, 1997/1998 eğitim-öğretim yılında yüzde 84 civarında olan net okullaşma oranının 2011/2012 eğitim-öğretim yılına gelindiğinde yüzde 98 civarına geldiğini görmekteyiz.1997'deki zorunlu eğitim politikası değişikliğinin net okullaşma oranı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz. 2012 yılından sonra ise, ilkokul seviyesindeki net okullaşma oranının, ortaokul seviyesindeki net okullaşma oranından daha yüksek bir seviyede olduğunu görmekteyiz.

Tablo 3.6 ve Tablo 3.7'yi beraber değerlendirdiğimizde, ilköğretimde okul sayısı 1997'de 47 bin civarında iken 2015'e gelindiğinde ilkokul ve ortaokul sayısının toplamının 44 bin civarında olduğunu görmekteyiz. Toplamda okul sayısında artış olmazken hatta az bir miktar düşüş görülmesine rağmen, derslik ve şube sayısının artması mevcut okulların kapasitelerinin arttırıldığını göstermektedir.

1997-2012 yılları arasında ilköğretimdeki öğretmen sayısı yüzde 70 civarında bir artış göstermiştir. Buna bağlı olarak da öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 30'lardan 20'lere kadar düşmüştür. 2012-2015 arasında ilkokul ile ortaokul, öğretmen ve öğrenci sayısı bakımından birbirine benzemektedir. Bu sebeple öğretmen başına düşen öğrenci sayısı açısından ilkokul ve ortaokul yaklaşık olarak aynı ortalamaya sahiptir. Bununla birlikte ilkokul seviyesinde okul, derslik ve şube sayısı ortaokula göre daha fazladır. Dolayısıyla, ortaokul seviyesinde okul başına düşen öğrenci sayısı ve şube başına düşen öğrenci sayısı ilkokula göre daha yüksektir.

3.1.4. Ortaöğretim

Ortaokulu bitiren öğrencilerin, Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş Sistemi (TEOG) aracılığıyla hesaplanan puanlarla herhangi bir ortaöğretim kurumuna (liseye) kayıt yaptırılmaları gerekmektedir. Zorunlu eğitim 12 yıl olduğu için ilköğretim eğitime dair herhangi bir diploma verilmemektedir.

Ortaöğretim, ilköğretim eğitimi almış öğrencilerin en az 4 yıllık eğitim veren bir öğretim kurumunda eğitim almasıdır. Öğrenciler, yeterli şartlara sahip oldukları takdirde TEOG ile aşağıdaki lise türlerinden herhangi birine kayıt yaptırabilirler.

Aşağıda Tablo 3.8’de 1997-2015 yılları arasında lise eğitimi veren bütün ortaöğretim kurumlarını kapsayan istatistiksel veriler bulunmaktadır.

Tablo 3.8: 1997-2015 Yılları Arası Ortaöğretim (Lise) İstatistikleri¹⁰

Öğretim yılı	Net okullaşma oranı (%)	Okul sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı	Derslik sayısı	Şube sayısı	Okul başına düşen öğrenci sayısı	Şube başına düşen öğrenci sayısı	Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı
1997-1998	37,87	5.624	140.619	2.129.969	-	59929	361	34	14
1998-1999	38,87	5.963	145.903	2.280.676	-	65426	344	31	14
1999-2000	40,38	6.000	143.379	2.316.350	-	67710	344	30	14
2000-2001	43,95	6.291	140.969	2.362.653	-	71920	345	30	15
2001-2002	48,11	6.367	144.884	2.579.747	-	80528	405	32	18
2002-2003	50,57	6.210	137.956	3.023.602	-	86701	399	29	18
2003-2004	53,37	6.941	147.776	3.014.392	-	92238	389	29	18
2004-2005	54,87	6.816	167.614	3.039.449	-	96212	379	28	16
2005-2006	56,63	7.435	185.317	3.258.254	93.488	100169	394	29	16
2006-2007	56,51	7.934	187.665	3.386.717	98.748	105697	382	29	16
2007-2008	58,56	8.280	191.041	3.245.322	100.853	105606	352	28	15
2008-2009	58,52	8.675	196.713	3.837.164	109.042	123930	384	27	17
2009-2010	64,95	8.913	206.862	4.240.139	110.310	139420	408	26	18
2010-2011	66,07	9.281	222.705	4.748.610	117.760	146814	428	27	18
2011-2012	67,37	9.672	235.814	4.756.286	121.914	148703	395	26	16
2012-2013	70,06	10.418	254.895	4.995.623	129.566	170184	382	23	16
2013-2014	76,65	10.955	278.641	5.420.178	140.560	177774	375	23	15
2014-2015	79,37	9.061	298.378	5.691.071	151.661	200339	466	21	14

Tablo 3.8’i incelediğimizde, 18 yıllık süreçte net okullaşma oranının, okul sayısının ve öğretmen sayısının yaklaşık olarak iki kat civarında arttığını görmekteyiz. Özellikle net okullaşma oranındaki artış kritiktir. 1997’de lise çağında olup da lise eğitime devam eden öğrencilerin oranı yüzde 38 civarında iken 2015 yılında bu oran yüzde 80’dir; yani lise çağındaki çocukların yaklaşık olarak yüzde 80’i lise eğitimi almaktadır. 2012-2013 eğitim yılından itibaren geçerli olmak üzere uygulamaya koyulan 4+4+4 sistem değişikliği ile 12 yıllık zorunlu eğitime geçilmiştir. Bir başka deyişle ilköğretime ek olarak lise eğitimi de zorunlu hale gelmiştir ve lise eğitimini tamamlamayan öğrencilere diploma verilmemesi

¹⁰ Kaynak: www.tuik.gov.tr

kararlaştırılmıştır. Bu değişikliğin ortaöğretimdeki net okullaşma oranı üzerindeki etkisini tabloda açık bir şekilde görmekteyiz. Daha önceleri yüzde1, yüzde 2 ya da nadiren yüzde 3 oranında olan artışlar katlanarak artmış ve 3 yıl içerisinde net okullaşma oranı toplamda yüzde 10'luk bir artış göstermiştir.

Derslik sayısının ilk istatistik verisi 2005-2006 yılında kaydedilmiştir ve 2015'e gelindiğinde bu kalemdede yüzde 60 oranında bir artış görmekteyiz. Öęrenci sayısı 2,5 katına çıkarken řube sayısı da 3 kattan fazla artarak iki yüzbinlere gelmiştir. Okul başına dūřen öğrenci sayısı trend olarak artarken řube başına dūřen öğrenci sayısının azalması, yeni okulların açılmasının yanı sıra mevcut okulların kapasitesinin de arttırıldığını göstermektedir. Öęretmen başına dūřen öğrenci sayısı başlangıçta 14 iken, 1997'den itibaren trend olarak artmış ve 2015'e doğru azalarak tekrar 14 olmuştur.

➤ **Anadolu Liseleri:**

Öğretim süresi 4 yıl olan Anadolu Liseleri, öğrencilerini kabiliyet, başarı ve merak alanlarına göre üniversite eğitimine hazırlama amacı gütmektedir. Ayrıca, yabancı dil eğitimine önem vererek öğrencilerin dünyadaki kültürel ve bilimsel olayları, olguları takip edecek seviyeye gelmelerini temin etmek de bu liselerde hedeflenen diğer bir amaçtır. 2012'de yapılan 4+4+4 sistem değişikliği ile sadece ilköğretim diploma puanına göre öğrencilerin kayıt yaptırabildiği "yabancı dil ağırlıklı liseler" ile "düz liseler" olarak bilinen "Genel Liseler" Anadolu Lisesi'ne dönüştürülmüştür.

➤ **Devlet veya Özel Fen Liseleri**

4 yıllık bir öğretim süresine sahip olan Fen Liseleri, daha ziyade matematik ve fen alanlarına ilgi duyan ve bu alanlarda başarılı olan öğrencilerin matematik ve fen ile ilgili yükseköğretime hazırlanmalarını amaçlamaktadır. Ayrıca, matematik ve fen alanlarında öğrencilerin kendilerini geliştirmelerine yardımcı olarak geleceğin bilim adamları olmalarını sağlamak da bu liselerin bir başka hedefidir. Fen Liseleri, bilim ve teknoloji alanında inceleme yapabilmeleri ve yeni buluşlar konusunda çalışabilmeleri için öğrencilerine gerekli ortamı ve imkanları sağlamaktadır. Aynı zamanda Fen Liseleri'nde öğrencilere dünyadaki bilimsel ve teknolojik çalışmaları,

buluşları inceleyip takip edebilecek seviyede yabancı dil öğrenme imkanı sunulmaktadır.

➤ **Sosyal Bilimler Liseleri**

Beşeri bilimler ve edebiyat alanlarında donanımlı insanlar yetiştirmek, sosyal bilimler ve edebiyat konularında daha istekli ve başarılı olan öğrencileri bu alanlarda bir üst eğitim kademesi olan yükseköğretime hazırlamak, siyaset ve bürokrasiye demokrasi ve hukuku içselleştirmiş kültürlü bireyler kazandırmak vb. gibi amaçlara sahip olan liselerdir. Sosyal Bilimler Liselerinde 1 yıl hazırlık eğitimi verildiği için toplam eğitim süresi 5 yıldır.

➤ **Anadolu Meslek ve Teknik Liseleri**

Genel kültür ve türüne göre alan derslerinin bulunduğu, Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak eğitim veren 4 yıllık liselerdir. Çeşitli meslekler ile ilgili olarak, endüstriyel iş kollarında ve hizmet sektöründe çalışmaya yetecek bilgi ve donanıma sahip elemanları yetiştirme amacı güden bu liseler, öğrencilerini aynı zamanda kendi alanlarındaki yükseköğretim eğitimine de hazırlamaktadır. Mezun olan öğrenciler, kendi alanlarında çalışabildikleri gibi mesleki alanlarında iş yeri açma belgesi de alabilmektedirler. Ayrıca, mezunlar kendi alanlarındaki Meslek Yüksek Okulları'na sınavsız bir şekilde kayıt yaptırabilirler ve kendi alanlarındaki yükseköğretim bölümlerini seçtiklerinde ek puan alabilirler. Bu liseler şunlardır:

- **Tarım Meslek Liseleri:**
- **Ticaret Meslek Liseleri**
- **Anadolu Sağlık Meslek Liseleri**
- **Turizm Meslek Liseleri**
- **Teknik ve Endüstri Meslek Liseleri:**
- **Spor Liseleri**
- **Kız Teknik Ve Meslek Liseleri**

○ Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri

➤ Anadolu İmam-Hatip Liseleri

4 yıllık bir eğitim süresine sahip olan Anadolu İmam-Hatip Liseleri Hatiplik, İmamlık ve Kur'an Kursu Öğreticiliği alanında görev almak üzere bireyler yetiştirir. Bu liselerden mezun olan öğrenciler çeşitli yeterlilik sınavlarına girerek kendi alanlarıyla ilgili olarak iş imkanına kavuşabilmektedirler. Mezunlar, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı'nda elde ettikleri puanlara göre kendi alanlarından başka yükseköğretim bölümlerini seçebilmektedirler. Ayrıca, kendi alanları ile ilgili olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği ya da İlahiyat Fakültesini tercih ettikleri zaman ek puan alma hakkına sahiptirler.

➤ Çok Programlı Liseler

Çok Programlı Liseler, içerisinde Anadolu Meslek Lisesi Programı, Anadolu Teknik Lisesi Programı, Anadolu-İmam Hatip Lisesi ve Anadolu Lisesi Programları bulunan liselerdir. Mesleki Teknik Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı olarak eğitim vermektedirler. Mezuniyet sonrası öğrencilerin sahip olduğu haklar ve imkanlar, her alt programın kendine mahsus ayrı eğitim verdiği liselerdeki hak ve imkanlar ile aynıdır.

3.1.5. Yüksek Öğretim Kurumları

Lise eğitimine dayalı olan ve en az iki yıllık eğitim veren yüksek eğitim kurumları, bilim adamları yetiştirme ve eğitim açısından en donanımlı insanları topluma kazandırma gibi amaçlar için kurulmuştur. Üniversiteler, enstitüler, fakülteler, yüksekokullar, meslek yüksekokulları, konservatuarlar ile araştırma-uygulama merkezleri yükseköğrenim sunan yükseköğretim kurumlarıdır. Lise mezunları ÖSYS'de aldıkları puanlara göre yükseköğretim kurumlarına kayıt yaptırabilmektedirler. Ayrıca daha önce belirttiğimiz gibi mesleki ve teknik liselerden mezun olan öğrenciler kendi alanlarında ön lisans programlarına sınavsız bir şekilde kayıt yapabilirler.

Yükseköğretim de bazı eğitim basamakları mevcuttur. Bunlar ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora'dır. Sadece lisans eğitimini tamamlayan öğrenciler

yüksek lisans eğitimi alabilirler. Doktora eğitimi alabilmek için de yüksek lisans eğitimini tamamlamak gerekmektedir.

Ön Lisans ve Lisans eğitimleri “İkinci Öğretim” olarak adlandırılan eğitim programlarında da verilmektedir. İkinci Öğretim, verilen eğitim bakımından sadece ders saatleri açısından farklıdır. Normal ön lisans ve lisans programları daha ziyade gündüz eğitim verirken, İkinci Öğretim’de ders saatleri akşam saatlerine doğru kaymaktadır.

Yükseköğretimde iki ana eğitim türü bulunmaktadır. Bunlara kısaca değinelim.

- ❖ **Örgün Eğitim:** Ders ve pratik uygulamaların genel olarak zorunlu katılım gerektirdiği eğitim şeklidir.
- ❖ **Açık Eğitim:** Radyo, televizyon, internet ve ders kitapları gibi eğitim araçları ile öğrencilere sunulan eğitim türüdür. Örneğin; Eskişehir Anadolu Üniversitesi, öğrencilerine açık eğitim aracılığıyla eğitim vermektedir. Öğrenciler, kendi buldukları illerde gerekli ders dokümanlarını elde edip sınavlara da buralarda ya da yakın illerde katılmaktadırlar.

Tablo 3.9’da 2013/2014 akademik yılında cinsiyete göre yükseköğretim kurumlarına kayıt olan öğrencilerin sayıları ve yükseköğretim kurumlarının mevcut öğrenci sayıları ile ilgili istatistikler bulunmaktadır.

Tablo 3.9: 2013/2014 Akademik Yılında Cinsiyet ve Eğitim Seviyesine Göre Yükseköğretimde Öğrenci Sayıları¹¹

	Yeni kayıt			Mevcut Öğrenci		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
ÜNİVERSİTELER TOPLAMI	1.248.193	664.284	583.909	5.472.521	2.964.442	2.508.079
Önlisans	431.228	215.365	215.863	1.502.067	769.493	732.574
Önlisans (Açık Öğretim Hariç)	190.727	106.238	84.489	546.117	321.943	224.174
Açıköğretim	240.501	109.127	131.374	955.950	447.550	508.400
Lisans	581.219	311.935	269.284	2.977.211	1.615.658	1.361.553
Lisans (Açık Öğretim Hariç)	314.345	146.765	167.580	1.351.283	666.215	685.068
Açıköğretim	266.874	165.170	101.704	1.625.928	949.443	676.485
İkinci Öğretim	170.156	98.814	71.342	660.191	386.522	273.669
Lisans	86.999	46.959	40.040	400.766	215.445	185.321
Önlisans	83.157	51.855	31.302	259.425	171.077	88.348
Lisansüstü	65.590	38.170	27.420	333.052	192.769	140.283
Yüksek Lisans	56.193	32.866	23.327	265.895	154.502	111.393
Doktora	9.397	5.304	4.093	67.157	38.267	28.890

2013-2014 akademik yılında toplamda 5,5 milyona yakın öğrencinin yükseköğretim kurumlarında kayıtlı oldukları görülmektedir. Bu sayının yaklaşık olarak 1,25 milyonu yeni kayıttır. Mevcut öğrencilerin –ikinci öğretim dahil– yaklaşık olarak yüzde 32,2’si ön lisans eğitimi almakta iken yüzde 61,7’si ise lisans eğitimi almaktadır. Öğrencilerin yaklaşık olarak yüzde 6,1’i lisansüstü eğitimi almaktadır. Lisansüstü eğitimi alan öğrencilerin yaklaşık olarak yüzde 80’i yüksek lisans programlarına kayıtlı iken geri kalan yüzde 20’si doktora programlarına kayıtlı görünmektedir.

Cinsiyet bazında mevcut öğrencileri düşünürsek, erkek öğrencilerin sayısının –açık öğretim olmayan lisans programı ile açık öğretim ön lisans programı hariç– diğer bütün eğitim programlarında kadınlardan fazla olduğunu görmekteyiz.

¹¹ Kaynak: www.tuik.gov.tr

3.2. Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim; herhangi bir örgün eğitim programında eğitim almamış, belirli bir seviyede örgün eğitimi terk etmiş veya örgün eğitimde belli bir seviyede eğitim almış bireylere sunulan örgün eğitim dışı eğitim faaliyetlerinin tümüdür. Yaygın eğitimde; belirli bir yaş grubu yoktur, kurumlardan ziyade bireyin amaçları ön plandadır ve kademeler/ön şartlar bulunmamaktadır.

Yaygın eğitimin ilkeleri ve yaygın eğitim sunan kurumlar Milli Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği'nde belirtilmiştir. İlkeler şunlardır:

- ✓ İhtiyaca Uygunluk
- ✓ Herkese Açıklık
- ✓ Süreklilik
- ✓ Geçerlilik
- ✓ Planlılık
- ✓ Gönüllülük
- ✓ Her Yerde Eğitim
- ✓ İş Birliği ve Güdüm
- ✓ Hayat Boyu Öğrenme
- ✓ Bilimsellik ve Bütünlük

Yaygın eğitim imkanı sunan belli başlı kurumlara kısaca değinelim:

- ❖ **Özel Kurslar:** Bireylerin kendilerine özgü gelişimlerine katkı sağlamak amacı güden kuruluşlardır.
- ❖ **Açık İlkokul ve Ortaokul Kurumları:** Yaşları nedeniyle örgün eğitim kapsamında ilkokul ve ortaokul okuyamayan kişilere eğitim veren kurumlardır.
- ❖ **Açık Ortaöğretim (Lise) Kurumları:** Örgün lise eğitimi alamayan bireylere ortaöğretim eğitimi alma imkanı sunan kurumlardır.
- ❖ **Halk Eğitimi Merkezleri:** Ulaşılan insan sayısı ve hizmet birimleri sayısı açısından en büyük yaygın eğitim kurumu olan Halk Eğitim Merkezleri, toplumun her kesimine ilgili oldukları alanlarda ücretsiz kurslar düzenlemektedir. Okuma-yazma kursları, sosyal-kültürel kurslar, eğitsel etkinlikler ve mesleki teknik kurslar olmak üzere dört ana kategori içerisinde faaliyet gösteren bu merkezler – okuma/yazma

kursları ile unutulmaya yüz tutmuş el sanatları hariç – oluşturulan 12 kişilik tüm gruplara eğitim imkanı sunmaktadır.

- ❖ **Mesleki Eğitim (Çıraklık Eğitim) Merkezleri:** İlköğretim mezunu olup örgün ortaöğretim eğitimi hiç almamış ya da örgün ortaöğretim eğitimini terk etmiş öğrencilerin iş başında meslek kazanmalarını sağlayabilecek müesseselerdir.
- ❖ **Pratik Kız Sanat Okulları:** Örgün eğitim hiç almamış veya herhangi bir kademedeki örgün eğitimi terk etmiş kız çocuklarına ve kadınlara dikiş, nakış, giyim, el sanatları, resim vb. gibi çok çeşitli alanlarda beceri kazandırmak üzere eğitim sunan okullardır. 22.08.2012 tarihli ve 3808 sayılı bakanlık kararı ile halk eğitim merkezine dönüştürülmüştür. Aşağıda inceleyeceğimiz bazı istatistik tablolarında mevcut olduğu için Pratik Kız Sanat Okulları'na değindik.
- ❖ **Olgunlaşma Enstitüleri:** Bazı bölümlerine ilköğretim mezunu kız öğrencilerin ve kadınların, bazı bölümlerine ise en az lise veya teknik lise mezunu olan kız öğrencilerin ve kadınların kayıt yaptırabildiği bu eğitim kurumları, daha ziyade sanata dayanan eğitim vermektedir.
- ❖ **Yetişkinler Teknik Eğitim Merkezleri:** Daha ziyade endüstri alanında çalışan yetişkinlere uzmanlık kazanmaları ve iş sahibi olabilmeleri için eğitim veren müesseselerdir.
- ❖ **Kur'an Kursları:** Kur'an Kursları, yatılı veya gündüzlü olmak üzere, Diyanet İşleri Başkanlığı Yönergesi çerçevesinde Kur'an Okuma, Hafızlık ve Dini Bilgiler eğitimi verir. Ayrıca, yazın açılan kurslarla da bireylere dönemsel bir eğitim alma imkânları sunar.
- ❖ **Turizm Eğitim Merkezleri:** Turizm sektöründe yiyecek-içecek, konaklama ve seyahat hizmetleri alanlarındaki kalifiye eleman ihtiyacını giderme amacına sahip olan bu kurumlar, 2006 yılında yapılan değişiklik ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan alınarak Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. 25 yaşından gün almamış en az ilköğretim mezunu olan bireyler başvuru hakkına sahiptir.

“Özel Kurslar”, Milli Eğitim Bakanlığı yönetmeliklerine tabi olmakla birlikte özel teşebbüs olduğu için diğer resmî yaygın eğitim kurumlarından farklı bir şekilde yönetildiği aşikardır. Kur'an Kursları, Diyanet İşleri Başkanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığının ortak bir kontrol sistemi ile yönetilmektedir. Diğer değindiğimiz yaygın eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'nın kontrolü altında eğitim vermektedir.

Ayrıca, eğitim dünyasında çok önemli bir yer tutan “Özel Dershaneler” de “Özel Kurslar”a benzer özel teşebbüs yaygın eğitim müesseseleriydi. 2014 yılında yapılan 01.03.2014 kabul tarihli ve 6528 No’lu kanun değişikliği ile yeterliliği olan dershaneler özel okullara dönüştürülerek örgün eğitim koluna katılmıştır. Yasa gereği, 2015/2016 eğitim-öğretim yılının başından itibaren dershaneler eğitim veremeyecektir.

Tablo 3.10’da 2009 - 2013 yılları arasında yaygın eğitim faaliyetlerinde kurs sayısı, kursu bitiren öğrenci sayısı ve eğitici sayısı istatistikleri, hizmet sunan kurum ve kuruluşlara göre kategorize edilmiştir.

2009 – 2013 yılları arasında 5 yılda da kurs sayısı, kursu bitiren kursiyer sayısı ve eğitici sayısı açısından en büyük yaygın eğitimi sunucusunun Milli Eğitim Bakanlığı ve bu bakanlığa bağlı kurum / kuruluşlar olduğu görülmektedir. Daha sonra ise büyüklük açısından büyükten küçüğe olacak şekilde sırasıyla belediyeler, vakıflar-dernekler, üniversiteler ve konfederasyonlar-sendikalar gelmektedir.

2009 yılından 2010 yılına geçişte, Milli Eğitim Bakanlığı ve bu bakanlığa bağlı kurum / kuruluşların sunduğu yaygın eğitim faaliyetlerinde kurs sayısı, kursu bitiren kursiyer sayısı ve eğitici sayısı bakımından çok büyük artışlar görülmektedir. Bu artışlar, kapasitenin arttırılmasından ziyade Milli Eğitim Bakanlığı’nın yayınladığı 2009/42 nolu genelge ile halk eğitim merkezlerinin bakanlığın otomasyon sistemine dahil edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 3.10: 2009-2013 Yılları Arasında Kurumlarda Yaygın Eğitim Faaliyetleri¹²

Kurum / kuruluş	Yıl	Kurs sayısı	Bitiren			Eğitici sayısı		
			Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	2009	19.817	810.279	403.933	406.346	42.633	20.840	21.793
	2010	63.748	2.574.744	1.431.120	1.143.624	88.991	23.618	65.373
	2011	64.239	2.392.828	1.306.396	1.086.432	78.498	47.268	31.230
	2012	77.715	3.095.003	1.745.241	1.349.762	128.237	88.397	39.840
	2013	72.321	3.294.418	1.888.992	1.405.426	154.050	103.822	50.228
Bakanlık ve bağlı kurum / kuruluş	2009	6.236	334.616	238.825	95.791	20.562	7.448	13.114
	2010	43.545	1.567.020	976.083	590.937	53.263	6.162	47.101
	2011	42.430	1.122.444	717.808	404.636	28.033	22.029	6.004
	2012	50.003	1.206.601	820.581	386.020	61.598	52.108	9.490
	2013	47.104	1.228.909	898.243	330.666	81.748	71.255	10.493
Üniversite	2009	1.435	70.128	38.487	31.641	5.301	2.043	3.258
	2010	2.805	151.402	82.663	68.739	8.226	3.030	5.196
	2011	3.142	215.479	115.509	99.970	12.704	7.085	5.619
	2012	3.203	228.207	117.341	110.866	11.288	7.430	3.858
	2013	3.805	255.596	134.167	121.429	14.295	9.346	4.949
Belediye	2009	11.726	359.116	93.012	266.104	15.563	11.066	4.497
	2010	13.339	550.132	193.647	356.485	16.634	10.506	6.128
	2011	13.500	543.260	165.484	377.776	17.920	6.391	11.529
	2012	16.169	658.332	195.295	463.037	24.037	8.477	15.560
	2013	15.841	865.220	341.687	523.533	26.896	8.757	18.139
Konfederasyon veya sendika	2009	420	46.419	33.609	12.810	1.207	283	924
	2010	907	90.924	74.859	16.065	1.807	277	1.530
	2011	574	87.433	73.754	13.679	1.771	1.288	483
	2012	685	154.346	127.004	27.342	1.776	1.478	298
	2013	276	101.378	77.193	24.185	764	552	212
Vakıf ve Dernek	2009	-	-	-	-	-	-	-
	2010	3.152	215.266	103.868	111.398	9.061	3.643	5.418
	2011	4.593	424.212	233.841	190.371	18.070	10.475	7.595
	2012	7.655	847.517	485.020	362.497	29.538	18.904	10.634
	2013	5.295	843.315	437.702	405.613	30.347	13.912	16.435

Tablo 3.11’de 1999 – 2013 yılları arasında belli başlı yaygın eğitim kurumlarının sayıları ile ilgili istatistiksel bilgiler mevcuttur.

¹² Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo 3.11: 1999 - 2013 Yılları Arasında Yaygın Eğitim Kurumları Sayısı¹³

Kurum / Merkez Türü	1999 / 2000	2000 / 2001	2001 / 2002	2002 / 2003	2003 / 2004	2004 / 2005	2005 / 2006	2006 / 2007	2007 / 2008	2008 / 2009	2009 / 2010	2010 / 2011	2011 / 2012	2012 / 2013
GENEL TOPLAM	10.215	10.429	10.760	11.939	12.865	14.510	16.230	18.634	20.045	21.603	22.159	23.224	28.408	26.941
Pratik Kız Sanat Okulu	437	412	408	342	366	364	365	360	355	371	347	335	-	-
Olgunlaşma Enstitüleri	15	12	12	12	12	12	12	12	12	13	15	16	15	15
Yetişkinler Teknik Eğitim Merkezi	13	14	12	12	12	12	12	12	12	13	12	12	12	12
Halk Eğitim Merkezi	918	922	922	922	922	924	925	934	957	969	969	969	980	981
Mesleki Eğitim Merkezi	355	361	362	306	359	351	354	363	369	392	302	310	314	312
Özel Kurslar	3.183	3.299	3.093	3.531	3.704	4.076	4.757	5.977	6.674	7.081	7.500	7.699	8.108	8.665
Muhtelif Kurslar	-	-	-	-	-	2.048	2.576	3.507	3.967	4.182	4.434	4.429	4.807	5.285
Motorlu Taşıt Sürücü Kursu	-	-	-	-	-	2.028	2.181	2.470	2.707	2.899	3.066	3.270	3.301	3.380
Özel Dershane	1.808	1.920	2.122	2.568	2.984	3.570	3.986	4.031	4.262	4.193	4.099	3.961	3.858	3.579
Özel Eğitim	112	120	130	262	285	321	155	165	164	397	199	427	436	346
Turizm Eğitim Merkezi	-	-	-	-	-	-	10	10	10	10	9	9	9	10
Kur'an Kursu	3.374	3.369	3.699	3.984	4.221	4.880	5.654	6.770	7.230	8.164	8.707	9.486	14.676	13.021

¹³ Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo 3.11'e göre; 1999 – 2000 yılı eğitim öğretim yılında, genel toplamın yaklaşık olarak yüzde 30'unu Özel Kurslar oluştururken, yaklaşık olarak yüzde 33'ünü ise Kur'an Kursları oluşturmaktadır. Halk Eğitim Merkezi yaklaşık olarak yüzde 10'luk bir paya, Özel Dershaneler ise yaklaşık olarak yüzde 18'lik bir paya sahiptir. 2012 – 2013 yılı eğitim öğretim yılına gelindiğinde, Halk Eğitim Merkezleri'nin sayısı çok az artmıştır. Özel Kurslar'ın sayısı yaklaşık olarak 3 katına çıkmış, Özel Dershaneler ise ikiye katlanmıştır. Kur'an Kursları 4 kat artarak mevcut yaygın eğitim kurumlarının yarısını teşkil etmiştir. Dolayısıyla, Kur'an Kursları sayısındaki bu artış diğer yaygın eğitim kurumlarının genel toplam içerisindeki yüzdesel paylarını düşürmüştür.

Genel toplamda, 1999'dan 2013'e kadar yaygın eğitim kurumlarının sayısı 2,5 katına çıkmıştır. Pratik Kız Sanat Okulları, 22.08.2012 tarih ve 3808 sayılı bakanlık makam onayıyla Halk Eğitim Merkezi'ne dönüştürülmüştür. Dolayısıyla, 2011 yılından itibaren Pratik Kız Sanat Okulları'na dair istatistiksel bilgiler tabloda bulunmamaktadır. 1999'da 15 tane mevcut olan Olgunlaşma Enstitüleri'nin sayısı zaman içinde değişmekle beraber 2013'te tekrar 15 olmuştur. Yetişkinler Teknik Eğitim Merkezi'nin sayısı genel olarak 12 civarında kalmıştır.

Tablo 3.12'de 2012-2013 öğretim yılı sonunda yaygın eğitim kurumlarındaki kursiyer ve öğretmen sayıları ile ilgili istatistikler bulunmaktadır. Bu istatistiklere Kur'an Kursları dahil edilmemiştir. Söz konusu tablo 2012- 2013 öğretim yılı sonunda 13,920 adet yaygın öğretim kurumunda 86,587 derslikte yaklaşık olarak 8,5 milyon kursiyere 109,676 eğitimci aracılığıyla eğitim imkanı sunulduğunu göstermektedir. Kursiyerlerde kadın-erkek oranı yaklaşık olarak yarı yarıyadır. Öğretmenlerin ise yaklaşık olarak %55'i erkek, %45'i kadındır.

Tablo 3.12: 2012 / 2013 Öğretim Yılı Sonunda Yaygın Eğitim Kurumları'ndaki Kursiyer ve Öğretmen Sayısı¹⁴

KURUM / MERKEZ TÜRÜ	Kurum Sayısı	Kursiyer			Öğretmen			Derslik
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	
YAYGIN EĞİTİM TOPLAMI	13.920	8.491.953	4.274.729	4.217.224	109.676	60.781	48.895	86.587
RESMİ	1.624	4.851.435	2.029.457	2.821.978	14.665	8.802	5.863	8.354
ÖZEL	12.296	3.640.518	2.245.272	1.395.246	95.011	51.979	43.032	78.233
Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü	1.318	4.785.786	1.986.535	2.799.251	11.827	7.151	4.676	7.641
Mesleki Eğitim Merkezi	312	246.068	199.940	46.128	4.451	3.545	906	1.975
Olgunlaşma Enstitüsü	15	4.339	140	4.199	518	42	476	85
Halk Eğitimi Merkezi	981	4.534.851	1.785.970	2.748.881	6.763	3.501	3.262	5.532
Turizm Eğitim Merkezi	10	528	485	43	95	63	32	49
Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müd.	70	12.106	6.609	5.497	579	358	221	689
Bilim ve Sanat Merkezi	70	12.106	6.609	5.497	579	358	221	689
Rehberlik Araştırma Merkezi	224	350.744	212.012	138.732	2.259	1.293	966	24
Meslek Kursları (3308 say.yasaya göre)	-	53.543	36.313	17.230	-	-	-	-
Yetişkinler Teknik Eğitim Merkezi	12	-	-	-	-	-	-	-
Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü	12.296	3.640.518	2.245.272	1.395.246	95.011	51.979	43.032	78.233
Muhtelif Kurslar	2.666	371.706	213.248	158.458	6.257	3.227	3.030	10.146
Motorlu Taşıt Sürücüleri Kursları	3.380	1.715.148	1.222.970	492.178	21.638	16.329	5.309	7.774
Özel Dershaneler	3.579	1.220.435	612.343	608.092	47.550	25.901	21.649	36.723
Özel Eğitim Okulu (Yaygın Eğitim)	52	6.904	4.226	2.678	-	-	-	-
Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	1.795	298.794	177.910	120.884	17.791	5.921	11.870	21.349
Etüt Eğitim Merkezi	824	27.531	14.575	12.956	1.775	601	1.174	2.241

¹⁴ Kaynak: www.tuik.gov.tr

Yaygın eğitim sunan kurumların sayısal toplamının yüzde 88'ini özel yaygın eğitim kurumları oluşturmaktadır. Benzer şekilde özel yaygın eğitim kurumlarının derslik sayısı resmi yaygın eğitim kurumlarının yaklaşık olarak 10 katıdır. Bu duruma rağmen, resmi yaygın eğitim kurumlarından eğitim alan kursiyer sayısı 5 milyona yaklaşmakta iken, özel yaygın eğitim kurumlarında kursiyer sayısı yaklaşık olarak 3,6 milyon olmuştur. Resmi yaygın eğitim kurumlarından olan Halk Eğitim Merkezleri 4,5 milyona yakın kursiyer sayısı ile yaygın eğitim alanındaki önemini bize göstermektedir. Özel yaygın eğitim alanında en çok dikkat çeken kurumlar ise yaklaşık olarak 1,7 milyon kursiyer sayısına sahip olan Motorlu Taşıt Sürücüleri Kursları ile yaklaşık olarak 1,2 milyon öğrenci sayısına sahip olan Özel Dershaneler'dir.

4. TÜRKİYE’DE EĞİTİM HARCAMALARI VE BAZI EĞİTİM GÖSTERGELERİ

4.1. Eğitim Harcamalarına İlişkin İstatistikler

Cumhuriyetin kurulduğu ilk on yıllarda daha ziyade eğitim şekli, müfredatlar vb. gibi konularda reformlara planlı programlar olmadan ağırlık verilmiştir. Planlı programlama daha çok iktisadi ve sınai alanda yapılmıştır. 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulmasıyla beraber, eğitim reformları da kalkınma planlamaları içerisine dahil edilmiştir. İlk olarak 1963’te Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile başlayan kalkınma hedeflemelerinde şu an Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) üzerinde çalışılmaktadır. Bu planlamalarda eğitimin şekil ve içerik açısından değerlendirilmesi söz konusu olduğu gibi mali yatırım ve harcama konuları da dikkate alınmaktadır.

Aşağıda Tablo 4.1’de Millî Eğitim Bakanlığı bütçesinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) ile Konsolide/Merkezi Yönetim Bütçesi’ne oranları bulunmaktadır.

Tablo 4.1: Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ile Konsolide/Merkezi Yönetim Bütçesine Oranları¹⁵

Yıl	GSYİH (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla)	Konsolide / Merkezi Bütçe	MEB Bütçesi	MEB Bütçesinin	
				GSYİH’ye Oranı (%)	Konsolide/Merkezi Bütçeye Oranı (%)
1997	29.393.262.000	6.361.685.500	510.063.600	1,74	8,02
1998	70.203.147.000	14.789.475.000	1.243.108.000	1,77	8,41
1999	104.595.915.540	27.266.600.000	2.131.808.500	2,04	7,82
2000	166.658.214.600	46.827.436.000	3.350.330.000	2,01	7,15
2001	240.224.835.000	48.519.490.000	4.046.305.625	1,68	8,34
2002	350.476.894.980	98.131.000.000	7.460.991.000	2,13	7,6
2003	454.780.659.396	147.230.170.000	10.179.997.000	2,24	6,91
2004	559.033.025.861	150.658.129.000	12.366.236.276	2,21	8,21
2005	648.931.711.812	156.088.874.910	14.835.422.184	2,29	9,5
2006	758.390.785.210	174.958.100.699	16.568.145.500	2,18	9,47
2007	843.178.421.420	204.988.545.572	21.355.634.000	2,53	10,42
2008	950.534.250.715	222.553.216.800	22.915.565.000	2,41	10,3
2009	952.558.578.826	262.217.866.000	27.446.778.095	2,88	10,47

¹⁵ Kaynak: www.meb.gov.tr

Tablo 4.1'in Devamı

2010	1.098.799.348.446	286.981.303.810	28.237.412.000	2,57	9,84
2011	1.297.713.210.117	312.572.607.330	34.112.163.000	2,63	10,91
2012	1.416.798.489.820	350.898.317.817	39.169.379.190	2,76	11,16
2013	1.565.180.961.710	404.045.669.000	47.496.378.650	3,03	11,76
2014	1.719.000.000.000	434.995.765.000	55.704.817.610	3,24	12,81
2015	1.945.000.000.000	472.943.000.000	62.000.248.000	3,19	13,11

1997-2015 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi'nin GSYİH'ye oranı yüzde 1,74'ten yüzde 3,19'a yükselerek yaklaşık olarak iki katına çıkmıştır. Yine 1997-2015 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi'nin Merkezi Bütçeye oranı zaman zaman düşmekle birlikte trend olarak artış seyri göstererek 1997 yılında yüzde 8,02 iken 2015 yılında yüzde 13,11'e yükselmiştir. Bu her iki oranda söz konusu önemli seviyedeki artışlar Türkiye'de son 19 yılda eğitime ayrılan kamusal kaynaklarda artış eğilimi olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.2'de Milli Eğitim Bakanlığı ile Yüksek Öğretim Kurulu ve Üniversiteler bütçesinin GSYİH ve merkezi bütçeye oranları ile ilgili istatistikler bulunmaktadır. Bu tabloda MEB bütçesi ile YÖK+Üniversiteler bütçesini kıyasladığımızda 1999 yılında MEB Bütçesinin, YÖK+Üniversiteler bütçesinin yaklaşık olarak 3,15 katı olduğunu görmekteyiz. İki bütçe arasındaki bu oran zaman zaman azalıp artmakla birlikte genel eğilim olarak az da olsa artış göstermiştir. 2015 yılında MEB Bütçesi, YÖK+Üniversiteler bütçesinin 3,5 katıdır.

1999-2015 yılları arasında toplam eğitim bütçesinin GSYİH'ye oranı yüzde 2,69'dan yüzde 4,14'e yükselerek yaklaşık olarak 1,5 katına çıkmıştır. Toplam eğitim bütçesinin merkezi bütçeye oranı genel eğilim olarak artış göstererek başlangıçta yüzde 10,3'ten 2015 yılında yüzde 17,02'ye yükselmiştir.

Tablo 4.2: MEB ile YÖK+Üniversiteler Bütçesinin GSYİH ile Konsolide/Merkezi Yönetim Bütçe İçindeki Payları¹⁶

Yıl	MEB Bütçesi	YÖK+Üniversiteler	Toplam Eğitim Bütçesinin Konsolide Bütçeye Oranı (%)	Toplam Eğitim Bütçesinin GSYİH'ye Oranı (%)
1999	2.131.808.500	676.899.815	10,3	2,69
2000	3.350.330.000	1.046.544.700	9,39	2,64
2001	4.046.305.625	1.364.910.550	11,15	2,25
2002	7.460.991.000	2.495.967.700	10,15	2,84
2003	10.179.997.000	3.408.608.000	9,23	2,99
2004	12.366.236.276	3.894.070.670	10,79	2,91
2005	14.835.422.184	5.218.467.000	12,85	3,09
2006	16.568.145.500	5.846.822.761	12,81	2,96
2007	21.355.634.000	6.586.692.000	13,63	3,31
2008	22.915.565.000	7.318.284.650	13,58	3,18
2009	27.446.778.095	8.772.719.225	13,81	3,8
2010	28.237.412.000	9.355.457.600	13,1	3,42
2011	34.112.163.000	11.503.927.500	14,59	3,52
2012	39.169.379.190	12.743.603.000	14,79	3,67
2013	47.496.378.650	15.227.760.500	15,52	4,02
2014	55.704.817.610	16.939.010.000	16,7	4,23
2015	62.000.248.000	18.493.252.000	17,02	4,14

Tablo 4.3'te ise Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesinden yatırımlara ayrılan paylarla ilgili olarak istatistiksel bilgiler görülmektedir. Tablo 4.3'ü incelediğimizde MEB bütçesinden yatırımlara ayrılan payın -1998 hariç olmak üzere- 1997-2003 yılları arasında yaklaşık olarak yüzde 15 ile yüzde 20 arasında olduğunu görmekteyiz. 1998 yılında ise yatırımlara ayrılan pay oransal olarak bir önceki yıla kıyasla yüzde 100 artarak yüzde 30 seviyesine gelmiştir. 1997-2003 yılları arasındaki yedi yılda yatırımlara ayrılan pay yüzdesinin ortalaması yaklaşık olarak yüzde 19 civarındadır. 2004 yılında yatırımlara ayrılan pay yüzde 9,68'e düşmüştür. 2004-2015 yılları arasındaki 12 yılın ortalaması yaklaşık olarak yüzde 7 seviyesindedir.

¹⁶ Kaynak: www.meb.gov.tr

Tablo 4.3: Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesinden Yatırımlara Ayrılan Pay¹⁷

Yıl	MEB Bütçesi	MEB Yatırım Bütçesi	MEB Bütçesinden Yatırımlara Ayrılan Pay(%)
1997	512.234.445	76.884.950	15,01
1998	1.243.108.000	373.262.000	30,03
1999	2.131.808.500	408.341.000	19,15
2000	3.350.330.000	666.782.000	19,9
2001	4.046.305.625	779.855.000	19,27
2002	7.460.991.000	1.281.690.000	17,18
2003	10.179.997.000	1.479.500.000	14,53
2004	12.854.642.000	1.244.150.000	9,68
2005	14.882.259.500	1.230.306.000	8,27
2006	16.568.145.500	1.241.498.000	7,49
2007	21.355.634.000	1.490.000.000	6,98
2008	22.915.565.000	1.296.704.000	5,66
2009	27.446.778.095	1.256.188.195	4,58
2010	28.237.412.000	1.785.327.000	6,32
2011	34.112.163.000	1.995.625.000	5,85
2012	39.169.379.190	2.600.000.000	6,64
2013	47.496.378.650	3.955.000.000	8,33
2014	55.704.817.610	5.192.300.000	9,32
2015	62.000.248.000	5.494.000.000	8,86

4.2. Eğitim Alanında Türkiye ile OECD Ülkelerinin Bazı Açılardan Karşılaştırılması

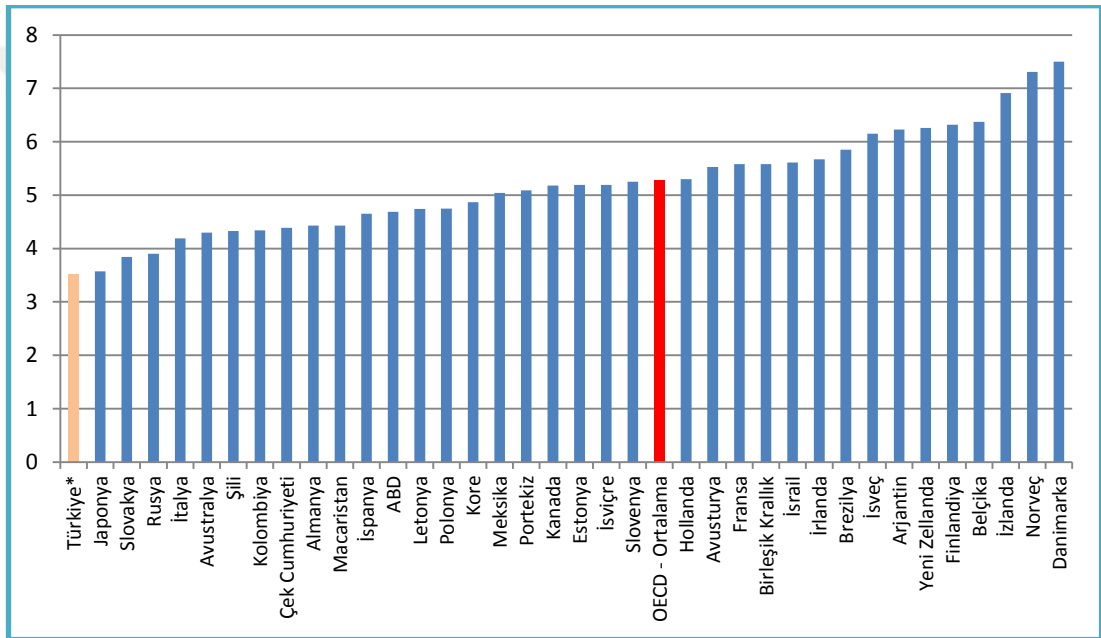
Türkiye’de genelde açılımı Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü olarak yapılan OECD (The Organisation for Economic Co-operation and Development) geçmişi 2.Dünya Savaşı’na kadar uzanmak ile birlikte resmi olarak 1961 yılında kurulmuştur. Türkiye’nin de kurucu üyeleri arasında yer aldığı bu örgüt günümüzde dünya ekonomisinin yüzde 80’ini oluşturan 34 üye ülke ve 5 paydaş ülke ile birlikte ekonomik kalkınma ile ilgili olarak görüş alışverişinde bulunmakta ve sorunlara çözümler sunmaya çalışmaktadır. OECD diğer taraftan üye ülkelerin kalkınması ve mevcut durumu ile ilgili olarak veriler sunmaktadır. (oecd.org) Belirli aralıklarla ülke ülke rapor ve notlar da yayınlayan OECD, karşılaştırmalı analizler yapmak için elde olan verileri sunmaktadır. Biz de OECD’nin sunduğu bazı verilerden faydalanarak bu

¹⁷ Kaynak: www.meb.gov.tr

çalışmada Türkiye’deki eğitim ile ilgili olarak bazı karşılaştırmalar yapmaya çalıştık. İki kısım şeklinde sunacağımız bu karşılaştırmaların ilki harcamalar ile ilgili iken, ikinci kısım daha çok eğitim durumu ve PISA (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı) performansı ile ilgilidir.

4.2.1. Eğitim Harcamaları Açısından Türkiye’nin OECD’deki Durumu

Şekil 4.1’de OECD ülkelerinin GSYİH’den bütün eğitim seviyeleri dahil eğitime ayırdıkları kaynaklar yüzde olarak gösterilmiştir.

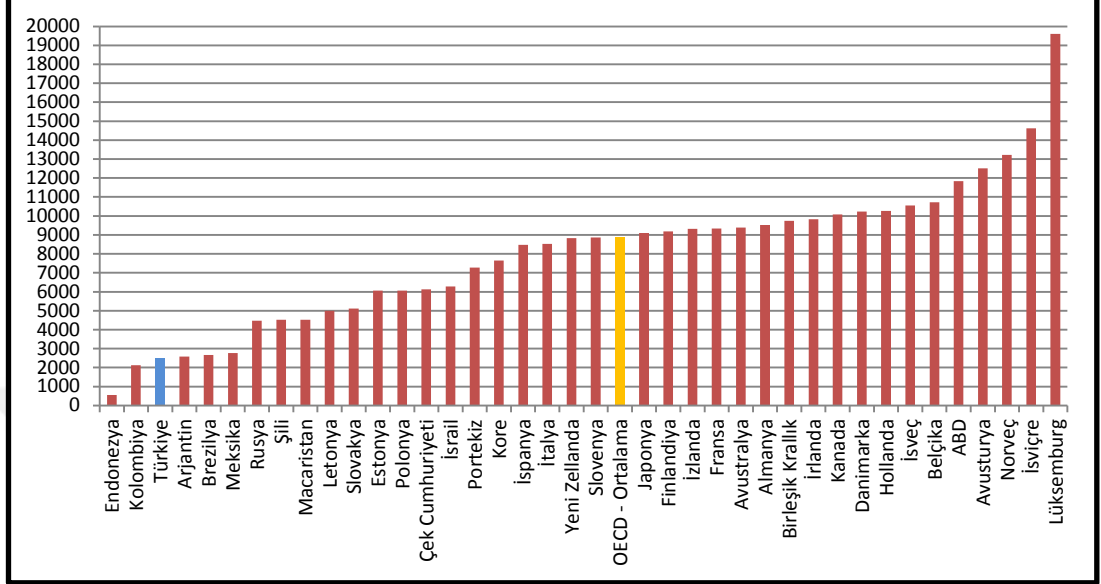

Şekil 4.1: OECD Ülkelerinde GSYİH'nin Yüzdesi Cinsinden Toplam Kamusal Eğitim Harcaması, 2011¹⁸

2011 yılında Türkiye’de GSYİH’den eğitime yaklaşık olarak yüzde 3,5’luk bir pay ayrılmıştır. Bilgileri eksik olduğundan dolayı bu grafikte bulunmayan ülkeleri hariç tutacak olursak Türkiye’nin GSYİH’den eğitime ayrılan pay açısından OECD ülkeleri arasında sona olduğunu görmekteyiz. OECD – Ortalaması yüzde 5’in biraz üzerindedir. Norveç ve Danimarka gibi ülkeler ise yüzde 7’nin üzerine çıkarak Türkiye’nin GSYİH’den eğitime ayırdığı yüzdesel payın iki katına sahip olmuşlardır.

¹⁸ Kaynak: data.oecd.org

Şekil 4.2’de 2011’de yükseköğretim öncesi, yani okul öncesi dahil ilköğretim ve lise eğitimi için öğrenci başına düşen özel ve resmi eğitim harcaması ABD doları cinsinden gösterilmektedir.

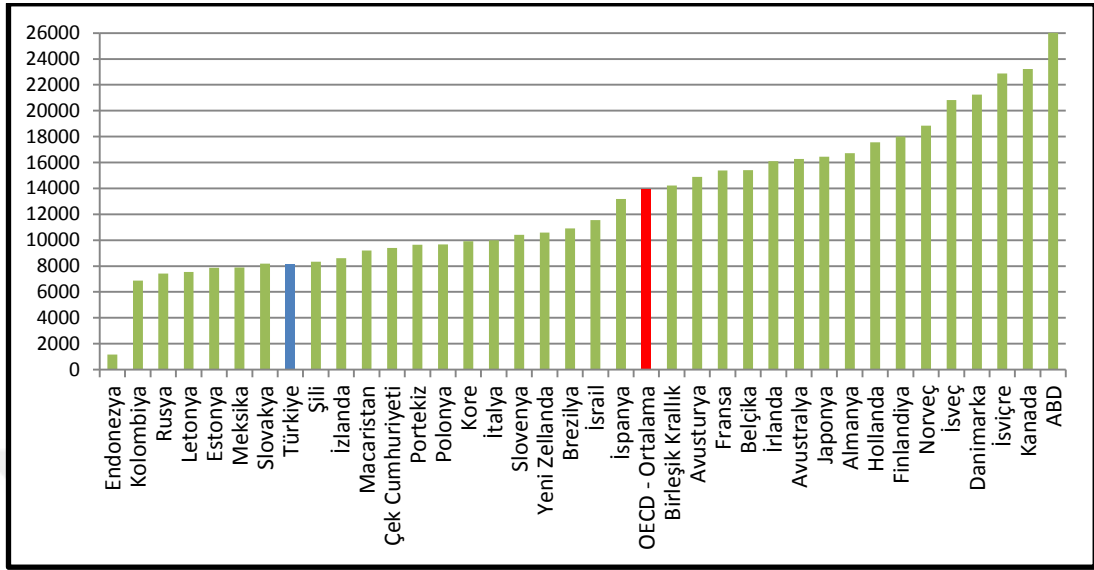
Şekil 4.2: Yükseköğretim Öncesi Öğrenci Başına Düşen Özel + Resmi Eğitim Harcaması, 2011 (ABD Doları)¹⁹

Şekil 4.2’de görüldüğü gibi Türkiye yaklaşık olarak 2,500 dolar seviyesindedir ve yükseköğretim öncesi eğitimde öğrenci başına düşen harcama açısından OECD ülkeleri içerisinde sonlarda yer almaktadır. OECD – Ortalama öğrenci başı harcama miktarı 9,000 dolara yaklaşmaktadır. Türkiye, yükseköğretim öncesi öğrenci başına düşen harcama açısından OECD ortalamasının çok altında kalmaktadır.

Şekil 4.3’te ise yükseköğretim kademesinde öğrenci başına düşen eğitim harcaması görülmektedir. Şekil 4.3’ü incelediğimiz zaman, Türkiye’de yükseköğretim kademesinde öğrenci başına düşen özel ve resmi harcamaların toplamının 8,000 doların çok az üzerinde olduğunu görmekteyiz. OECD – Ortalaması ise yaklaşık olarak 14,000 dolar seviyesindedir. Türkiye yükseköğretim kademesinde öğrenci başına düşen özel ve resmi harcamalar konusunda da OECD ortalamasının altındadır. Bununla birlikte, Türkiye’nin OECD ülkeleri arasında yükseköğretim kademesinde öğrenci başına düşen özel ve resmi harcama

¹⁹ Kaynak: data.oecd.org

seviyesinin, yükseköğretim öncesi öğrenci başına düşen özel ve resmi harcama seviyesinden daha iyi olduğunu söyleyebiliriz.

Şekil 4.3: Yükseköğretimde Öğrenci Başına Düşen Özel + Resmi Eğitim Harcaması, 2011 (ABD Doları)²⁰

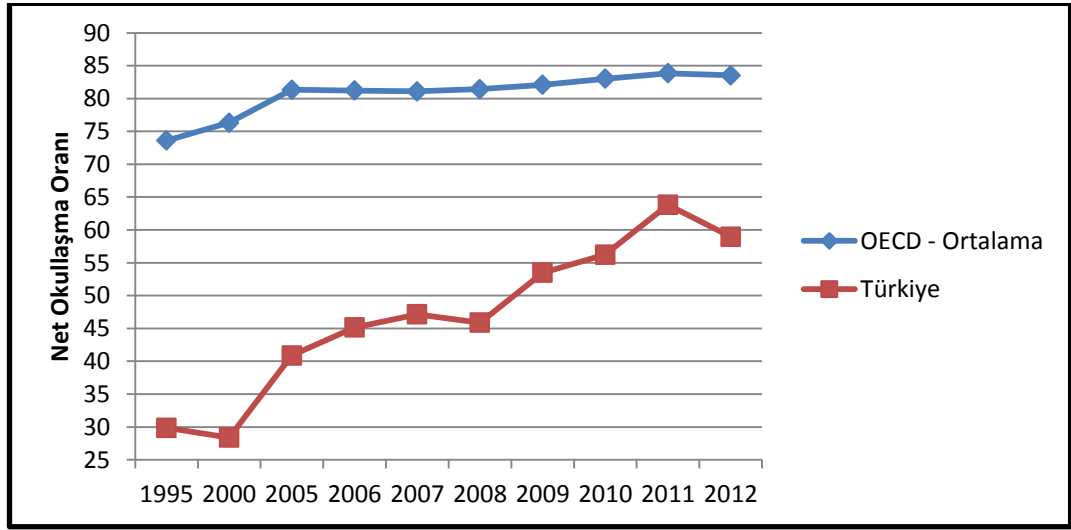
2000’li yıllardan günümüze Türkiye’de hem kamu bütçesi hem de GSYİH açısından eğitime ayrılan kaynaklarda ciddi bir artış olduğunu daha önce görmüştük. Ancak, buna rağmen Türkiye’nin özel ve kamusal eğitim harcamaları konusunda OECD ülkeleri arasında arzu edilen noktaya geldiği henüz söylenemez.

4.2.2. Eğitim Durumu ve Bazı PISA Değerleri Açısından Türkiye’nin OECD’deki Yeri

Eğitim durumu konusunda bu bölümde 15-19 yaş arası net okullaşma oranı, 20-29 yaş arası net okullaşma oranı, 25-64 yaş arası yükseköğretim mezunlarının oranı ile PISA Matematik, Fen Bilimleri ve Okuma Puanları üzerinde duracağız.

Şekil 4.4’te 1995-2012 yılları arasında 15-19 yaş arası nüfusun net okullaşma oranı Türkiye ve OECD-Ortalama için gösterilmiştir. Net Okullaşma Oranı’nın, belirli bir yaş grubundaki bireylerden herhangi bir eğitim kademesinde kayıtlı olanların sayısının o yaş grubunun tamamının sayısına bölünerek elde edildiğini hatırlayalım.

²⁰ Kaynak: data.oecd.org

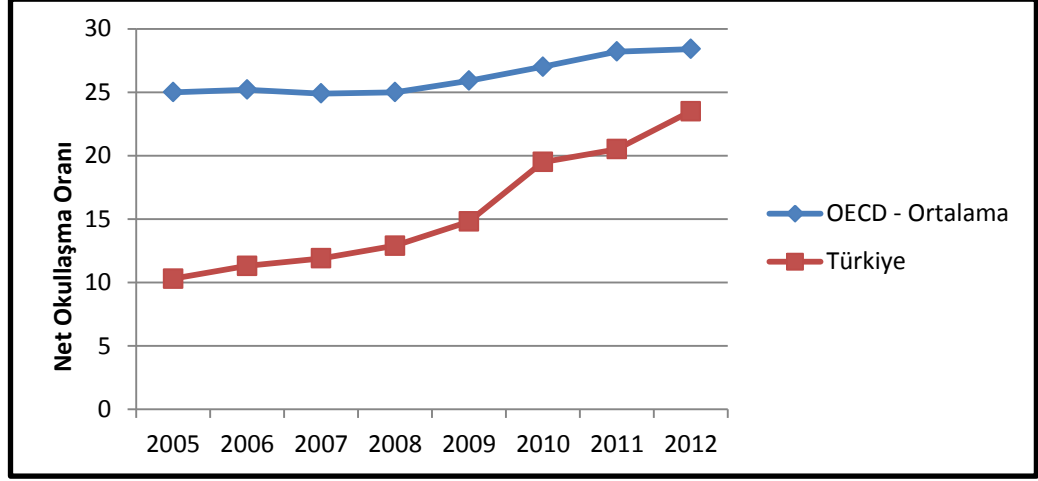

Şekil 4.4: 1995-2012 Yılları Arasında 15-19 Yaş Arası Net Okullaşma Oranı²¹

1995'ten 2005'e kadar geçen 10 yıllık süreçte, 15-19 yaş arası net okullaşma oranı Türkiye'de yükselerek yüzde 30'lardan yaklaşık olarak yüzde 40'a gelmiştir. OECD-Ortalama ise bu on yılda yüzde 74'ü geçerek yüzde 80'in üzerine çıkmıştır. 2000 yılında Türkiye ile OECD-Ortalama arasında maksimum olan oran farkı, 2011 yılında minimum olmuştur. 2010-2012 yılları arasında, OECD-Ortalama'nın yüzde 80 bandında kalıcı hale geldiği görülmekte iken Türkiye'nin iniş ve çıkışlar olmakla birlikte yüzde 60 bandına yakınsadığı görülmektedir. Şekil 4.4'te görüldüğü gibi hem Türkiye'nin hem de OECD-Ortalama'nın 15-19 yaş arası net okullaşma oranı genel eğilim olarak artmıştır. Ancak Türkiye'nin artış hızının OECD-Ortalama'nın artış hızından fazla olduğunu görmekteyiz. Buna rağmen 15-19 yaş arası net okullaşma oranı açısından Türkiye ile OECD-Ortalama arasındaki büyük farkın korunduğu söylenebilir. 15-19 yaş grubunun lise çağındaki çocuklar olduğunu düşünürsek, Türkiye'de 2012 yılında lisenin zorunlu eğitim kapsamına alınmasının Türkiye'nin 15-19 yaş arası net okullaşma oranına katkısını ilerleyen yıllarda yayınlanacak verilerde ve raporlarda daha net gözlemlemek mümkün olacaktır.

Şekil 4.5'te 2005-2012 yılları arasında 20-29 yaş grubunun net okullaşma oranı gösterilmiştir.

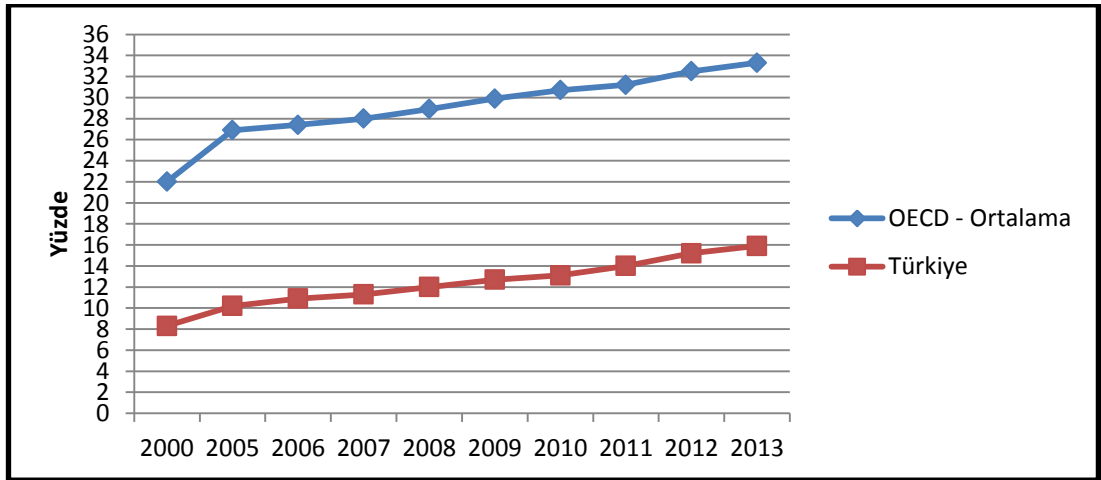
²¹ Kaynak: data.oecd.org

Şekil 4.5: 2005-2012 Yılları Arasında 20-29 Yaş Arası Net Okullaşma Oranı²²

2005 yılında 20-29 yaş arası net okullaşma oranı Türkiye’de yüzde 10 civarında iken OECD-Ortalamada yüzde 25 civarındadır. 2012 yılına gelindiğinde bu oran Türkiye’de yüzde 25’e doğru yaklaşırken OECD-Ortalamada yüzde 30’a yaklaşmaktadır. Dolayısıyla 2005-2012 yılları arasında, Türkiye’nin 20-29 yaş arası net okullaşma oranı artış hızı OECD-Ortalama’nın 20-29 yaş arası net okullaşma oranı artış hızından fazla olduğunu söyleyebiliriz.

Şekil 4.6’da 2000-2013 yılları arasında 25-64 yaş grubunda yükseköğretim eğitimi almış bireylerin oranına - bir başka deyişle yetişkin eğitimi seviyesine - dair istatistikler gösterilmektedir.

Şekil 4.6: Yükseköğretim mezunlarının yüzdesi, 25-64 Yaş Arası²³

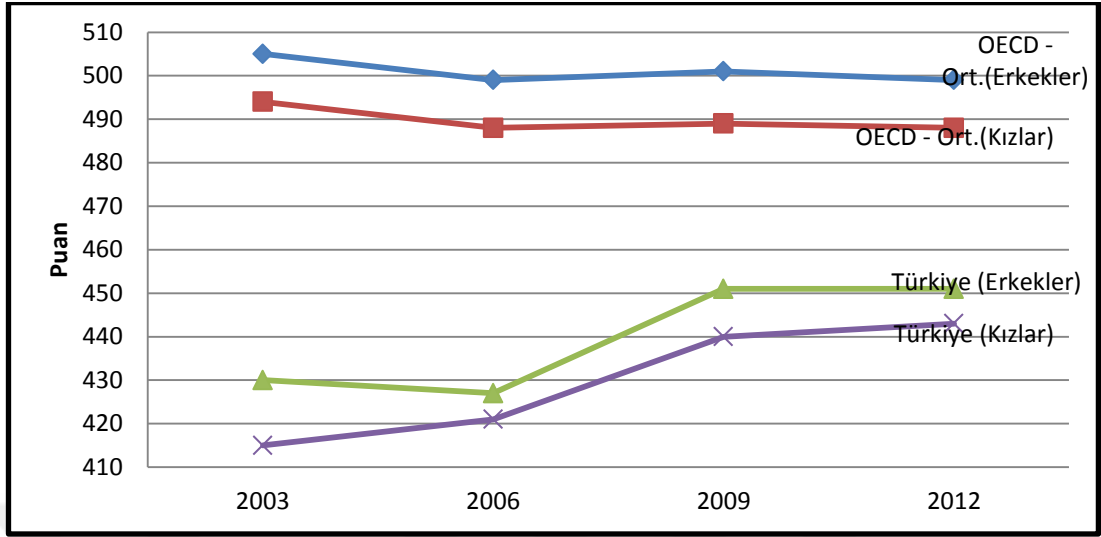
²² Kaynak: data.oecd.org

²³ Kaynak: data.oecd.org

Şekil 4.6'yı incelediğimiz zaman, 25-64 yaş arasında yükseköğretim eğitimi almış bireylerin oranı hem Türkiye hem de OECD-Ortalama için genel olarak artış eğilimine sahiptir. Türkiye'de 2000'de yüzde 8 civarında olan 25-64 yaş arasında yükseköğretim eğitimi almış bireylerin oranı 2013'te yaklaşık olarak yüzde 16 seviyesine yükselmiştir. OECD-Ortalama ise aynı süreçte yüzde 22'den yaklaşık olarak yüzde 33'e gelmiştir. 25-64 yaş arasında yükseköğretim eğitimi almış bireylerin oranı açısından 2000-2013 yılları arasında Türkiye ile OECD-Ortalama arasındaki farkın büyük ölçüde korunduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye'de "Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı" olarak bilinen PISA (The Programme for International Student Assessment) 15 yaşındaki öğrencilerin bilgi seviyelerini ve kabiliyetlerini ölçmek için 2000 yılından beri OECD tarafından üç yılda bir yapılan bir araştırma programıdır. Türkiye'nin ilk kez 2003 yılında katıldığı bu araştırma, OECD Eğitim Direktörlüğü'ne bağlı olan PISA Yönetim Kurulu ile koordineli olarak Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 15 yaş öğrencilerin bulunduğu okullar arasından rastgele seçilen okullarda 3 yılda bir nisan ayında uygulanmaktadır. Matematik, Fen Bilimleri ve Okuma testleri 1000 puan üzerinden değerlendirilmektedir. Aşağıda Matematik, Okuma ve Fen Bilimleri testlerinde Türkiye ile OECD-Ortalama'nın puanlarını şekiller yardımıyla cinsiyet temelinde kıyaslayacağız.

Şekil 4.7'de 2003-2012 yılları arasında Türkiye ve OECD-Ortalama için PISA matematik puanları kızlar ve erkekler ayrı ayrı olmak üzere gösterilmiştir. Şekil 4.7'yi incelediğimizde hem Türkiye'de hem de OECD-Ortalamada matematik puanlarında bütün yıllarda erkeklerin kızlardan daha başarılı olduklarını görmekteyiz. Bütün yıllarda, Türkiye'de hem kız hem erkeklerin matematik puanı OECD-Ortalamadaki kız ve erkeklerin puanlarından azdır. 2003-2012 yılları arasında Türkiye'de erkeklerin ve kızların PISA matematik puanları genel eğilim olarak artmıştır. OECD-Ortalamada ise kızların ve erkeklerin matematik puanları genel eğilim açısından çok az bir miktar azalmıştır. Bu azalışta daha sonraları sınavlara katılmaya başlayan gelişmişlik seviyesi göreceli olarak daha düşük paydaş ülkelerin etkisini unutmamak gerekir. Sonuç olarak, arzulanan seviyede olmamakla beraber Türkiye hem kızlarda hem erkeklerde 2003-2012 yılları arasında matematik puanlarında gelişme göstererek OECD-Ortalamasına biraz daha yaklaşmıştır.

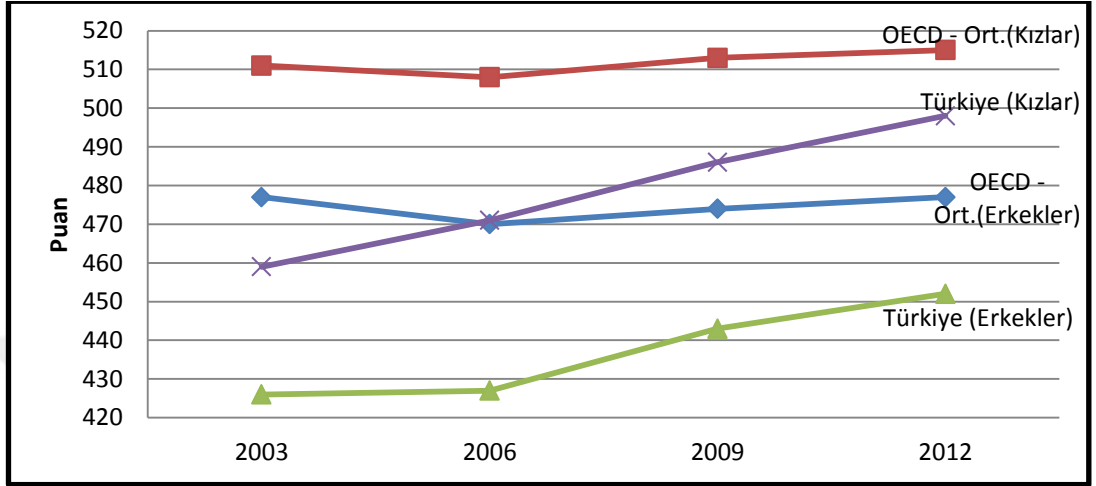
Şekil 4.7: 2003-2012 Yılları Arasında PISA Matematik Puanları²⁴

Şekil 4.7’yi incelediğimizde hem Türkiye’de hem de OECD-Ortalama da matematik puanlarında bütün yıllarda erkeklerin kızlardan daha başarılı olduklarını görmekteyiz. Bütün yıllarda, Türkiye’de hem kız hem erkeklerin matematik puanı OECD-Ortalamadaki kız ve erkeklerin puanlarından azdır. 2003-2012 yılları arasında Türkiye’de erkeklerin ve kızların PISA matematik puanları genel eğilim olarak artmıştır. OECD-Ortalama da ise kızların ve erkeklerin matematik puanları genel eğilim açısından çok az bir miktar azalmıştır. Bu azalışta daha sonraları sınavlara katılmaya başlayan gelişmişlik seviyesi göreceli olarak daha düşük paydaş ülkelerin etkisini unutmamak gerekir. Sonuç olarak, arzulanan seviyede olmamakla beraber Türkiye hem kızlarda hem erkeklerde 2003-2012 yılları arasında matematik puanlarında gelişme göstererek OECD-Ortalama’ına biraz daha yaklaşmıştır.

Şekil 4.8’de 2000-2012 yılları arasında yapılan PISA Okuma testlerine dair Türkiye ve OECD-Ortalama’nın puanları bulunmaktadır. Türkiye PISA Okuma testlerini uygulamaya 2003 yılında başlamıştır. Okuma testlerinde bütün yıllarda hem Türkiye’de hem de OECD-Ortalama da –kendi içlerinde olmak kaydıyla- kızların erkeklerden daha başarılı oldukları görülmüştür. Türkiye’de kızların ve erkeklerin okuma puanları genel eğilimde artarken OECD-Ortalama da kızların ve erkeklerin okuma puanları genel eğilimde yaklaşık olarak aynı seviyede kalmıştır.

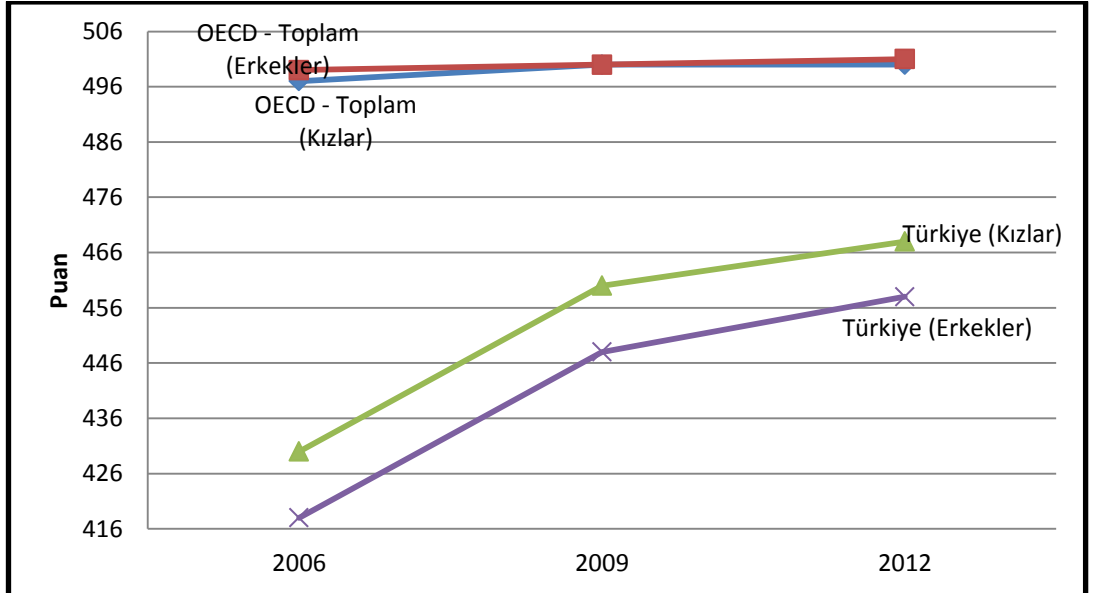
²⁴ Kaynak: data.oecd.org

Türkiye(Kızlar)'ın puanı 2006 yılında OECD-Ortalamadaki erkeklerin okuma puanını geçmiş ve 2012'ye doğru artmaya devam ederek OECD-Ortalamadaki kızların puanlarına daha da çok yaklaşmıştır.

Şekil 4.8: 2003-2012 Yılları Arasında PISA Okuma Puanları²⁵

Şekil 4.9'da 2006-2012 yılları arasında uygulanan PISA Fen Bilimleri testlerinin puanlarına ilişkin bilgiler görülmektedir.

Şekil 4.9: 2006-2012 Yılları Arasında PISA Fen Bilimleri Puanları²⁶

²⁵ Kaynak: data.oecd.org

Şekli incelediğimizde genel olarak OECD-Ortalama'nın fen bilimleri puanları hem kızlar hem de erkekler açısından Türkiye'den daha yüksek olduğunu görmekteyiz. 2006-2012 yılları arasında OECD-Ortalamada kızlar ve erkeklerin fen bilimleri puanları birbirine çok yakındır ve bu süreçte kızlar ve erkeklerin puanları hemen hemen aynı seviyede kalmıştır. Türkiye'ye baktığımızda ise bütün yıllarda fen bilimleri puanlarında kızların erkeklerden daha başarılı olduğunu görmekteyiz. Ayrıca, 2006-2012 yılları arasında Türkiye'de kızlar ve erkeklerin fen bilimleri puanlarının birbirine yakın bir miktarda artmakta olduğu görülmektedir.

Özetleyecek olursak; PISA matematik, okuma ve fen puanlarında Türkiye - 2006,2009 ve 2012 yıllarında kızların okuma puanları hariç- yapılan testlere katıldığı bütün yıllarda hem erkeklerde hem kızlarda OECD-Ortalama'nın sahip olduğu puanların altında kalmıştır. Türkiye kızlarda ve erkeklerde genel eğilim olarak bu üç puan türünde ciddi ilerlemeler kaydetmesine rağmen, 2012 yılı itibariyle istenilen seviyeye ulaşamamıştır.

²⁶ Kaynak: data.oecd.org

5. TÜRKİYE’NİN SAĞLIK GÖSTERGELERİ

5.1. Bazı Sağlık Statüsü Göstergelerinin Açıklanması

Bu bölümde ve literatür taraması bölümünde sağlık statüsü gösterge verileri bulunduğu için bazı sağlık statüsü göstergelerine değineceğiz.

Bireylerin sağlık durumlarını ölçümlemek için kullanılan enstrümanları Ölüm Oranları ve Hastalık Ölçümleri (Morbidite) olmak üzere iki ana kategoride toplayabiliriz. (Çelik, 2013)

i. Ölüm Oranları: Hastalık ölçümlerine göre daha net ve ölçülebilir veriler sunabilen oranlardır. Bazı çeşitleri şunlardır:

- **Kaba Ölüm Hızı:** Yaş, cinsiyet gözetmeksizin belli bir bölgedeki belirli bir zaman dilimindeki ölüm oranlarıdır. Karşılaştırmalar için uygun olmadığı için daha çok yaş ve cinsiyet gibi değişkenlerle standardize edilerek kullanılır.
- **Bebek Ölüm Hızı:** Alt versiyonları bulunmakla birlikte daha çok, belirli bir zaman diliminde doğan bebeklerden binde kaçının 1 yaşını doldurmadan öldüğünü gösteren bir orandır. 5 yaş altı çocuk ölüm hızı şeklinde ölçümlenen yaygın versiyonu da mevcuttur. Her iki çeşit uygulama şekli de ülkeler arası karşılaştırmalarda sık sık kullanılmaktadır.
- **Doğumda Beklenen Yaşam Süresi:** Bebek ölümlerinin de üzerinde önemli etkisinin olduğu bu ölçüm, bir bireyin ortalama olarak ne kadar yıl yaşama umuduna sahip olduğunu ifade eder. Demografik kayıtlar incelenerek hazırlanır.

ii. Hastalık Ölçümleri (Morbidite): Belirli bir hastalık türüne maruz kalan bireylerin sayısı ve oranı ile ilgili bir ölçümdür. Kalp hastalıkları, kanser vakaları vb. gibi.

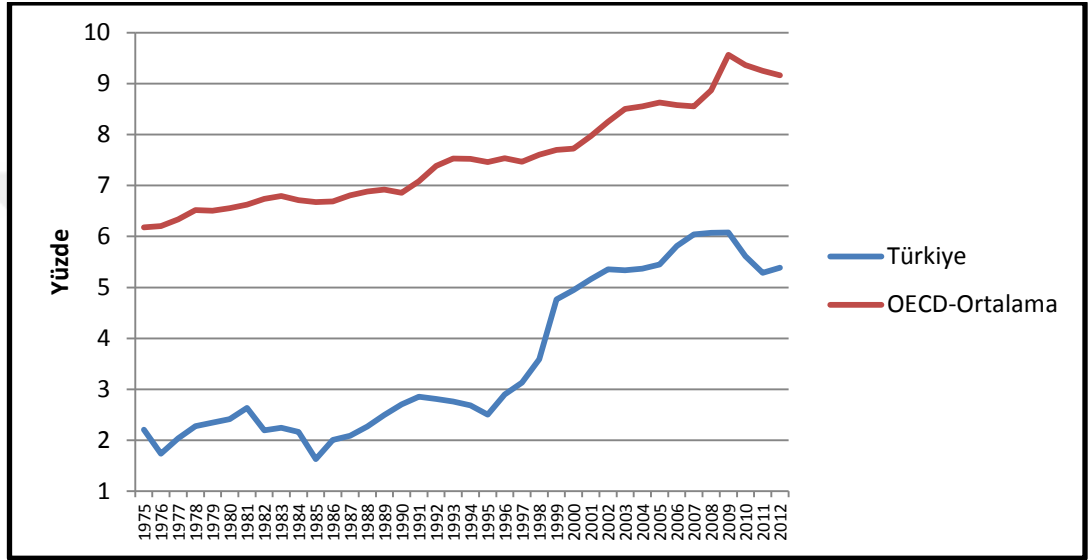
5.2. Sağlık Hizmetleri ve Nüfusun Sağlık Durumu:

Türkiye ve OECD

Türkiye’nin sağlık sektörüne baktığımız zaman son birkaç on yılda sağlık sektöründe özel girişimlerin hastane ve doktor sayısı açısından ciddi bir şekilde arttığı görülmektedir. (Sağlık İstatistikleri, 2000 ve Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2013)

Kamuda yapılan reformlar ve özel sektördeki gelişmelerin Türkiye'nin genel sağlık statüsüne katkısını OECD ülkeleri ile bazı karşılaştırmalar yaparak değerlendirmek Türkiye'yi sadece kendi içinde değerlendirmekten daha faydalı olacaktır. Bundan dolayı bu bölümde Türkiye ve OECD-Ortalama'yı yansıtan bazı sağlık istatistiklerine kısaca değineceğiz.

Şekil 5.1'de 1975'ten 2012'ye Türkiye ve OECD-Ortalama'nın GSYİH'den sağlığa ayırdığı toplam kaynaklar yüzde oranı olarak gösterilmiştir.

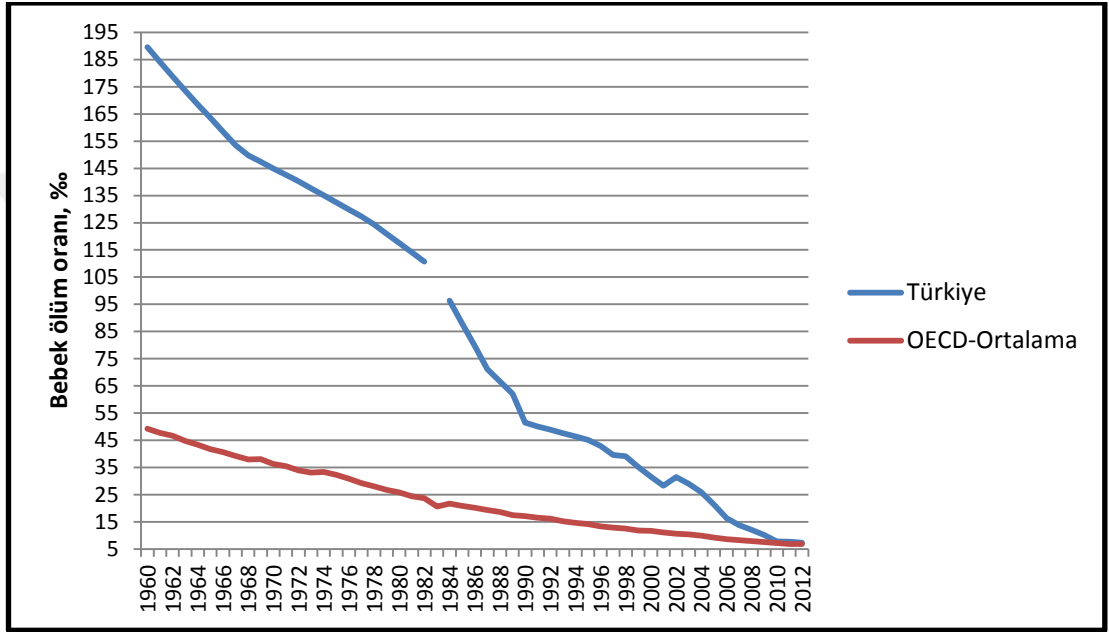
Şekil 5.1: 1975-2012 Yılları Arası Toplam Sağlık Harcaması, GSYİH'nin Yüzdesi²⁷

Şekil 5.1 incelendiğinde Türkiye ve OECD'nin birbirine benzer şekilde toplam sağlık harcamasının genel eğilim açısından arttığı görülmektedir. 1975'lerde yüzde 2 civarında sağlık harcaması oranına sahip olan Türkiye, 1995-1996'lı yıllara kadar ancak yüzde 3 oranına yaklaşabilmiştir. Bu yıllardan itibaren daha hızlı bir artış ivmesi yakalayan Türkiye, OECD-Ortalama'nın sahip olduğu orana biraz daha yaklaşmıştır. OECD-Ortalama ise 1975'te yüzde 6 civarında bir orana sahip iken, 2012'de yüzde 9 civarında bir harcama yüzdesine sahiptir. Şekil 5.1'de dikkat çeken bir ayrıntı da 2008 yılından itibaren hem Türkiye'nin hem de OECD-Ortalama'nın harcama yüzdesinin düşme seyrinde olmasıdır. Lewis ve Verhoeven'in (2010) 2008-2009 küresel krizi ile ilgili yaptıkları çalışmada belirttikleri gibi 2008-2009 küresel ekonomik krizinin bu düşüş üzerindeki etkisi yadsınamaz. Bütün OECD ülkeleriyle

²⁷ Kaynak: data.oecd.org

kıyaslandığı zaman Türkiye'nin sağlık harcaması yüzdesi açısından 1998 yılına kadar sonuncu olduğu, 1998-2012 arasında ise ancak birkaç ülkeyi geride bırakabildiği görülmektedir. (data.oecd.org) Dolayısıyla, Türkiye sağlık harcaması yüzdesi açısından mesafe almasına rağmen istenen seviyeyi henüz yakalayabilmiş değildir.

Şekil 5.2'de Türkiye ve OECD-Ortalama için toplam bebek ölüm oranları gösterilmiştir.

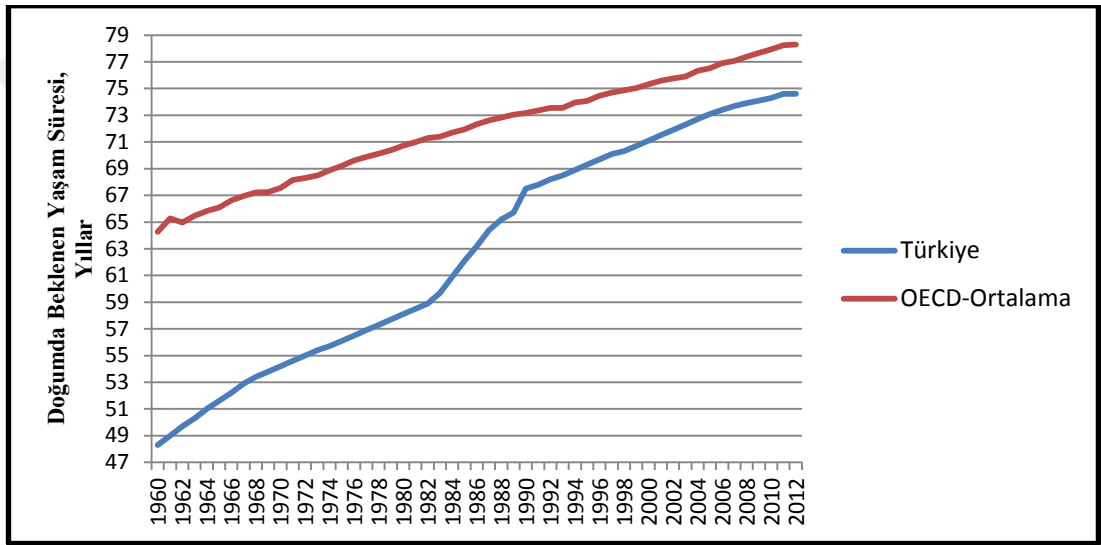
Şekil 5.2: 1960-2012 Yılları Arasında Toplam Bebek Ölüm Oranı, ‰²⁸

Şekil 5.2 incelendiğinde Türkiye için 1960'ta bebek ölüm oranının binde yaklaşık olarak 190 gibi çok yüksek bir oran olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, 1960'lı yılların başında, doğan 5 çocuktan yaklaşık olarak 1'i 1 yaşını doldurmadan ölmektedir. 1960'ta OECD-Ortalama binde 50 gibi bir bebek ölüm oranına sahiptir ki bu oran Türkiye'nin yaklaşık olarak dörtte biridir. 2012'ye gelinceye kadar Türkiye'nin bebek ölüm oranı hızla düşmüş ve OECD-Ortalama'ya yaklaşarak binde 7 civarında olmuştur. OECD ülkelerinin ve paydaş ülkelerin verileri hep beraber değerlendirildiğinde 1984'e kadar bebek ölüm oranı yüksekliği açısından Türkiye'nin birinci olduğu görülmektedir. Türkiye'nin bebek ölüm oranı 1984'ten

²⁸ Kaynak: data.oecd.org

sonra çoğunluğunu paydaş ülkelerin oluşturduğu Hindistan, Güney Afrika, Çin gibi ülkelerin oranları altına inerek hızla OECD-Ortalama'sına yaklaşmıştır. (data.oecd.org) Türkiye'nin OECD-Ortalama'yı yakalaması olumlu olmakla beraber bunu çok geç gerçekleştirmesi ve uzun yıllar boyu yüksek bebek ölüm oranına sahip olması geçen on yıllardaki sağlık politikalarının ve sağlık hizmetlerinin yeterliliği açısından düşündürücüdür.

Şekil 5.3'te 1960-2012 yılları arasında Türkiye'de ve OECD-Ortalamadaki doğumda beklenen yaşam süresi gösterilmiştir.

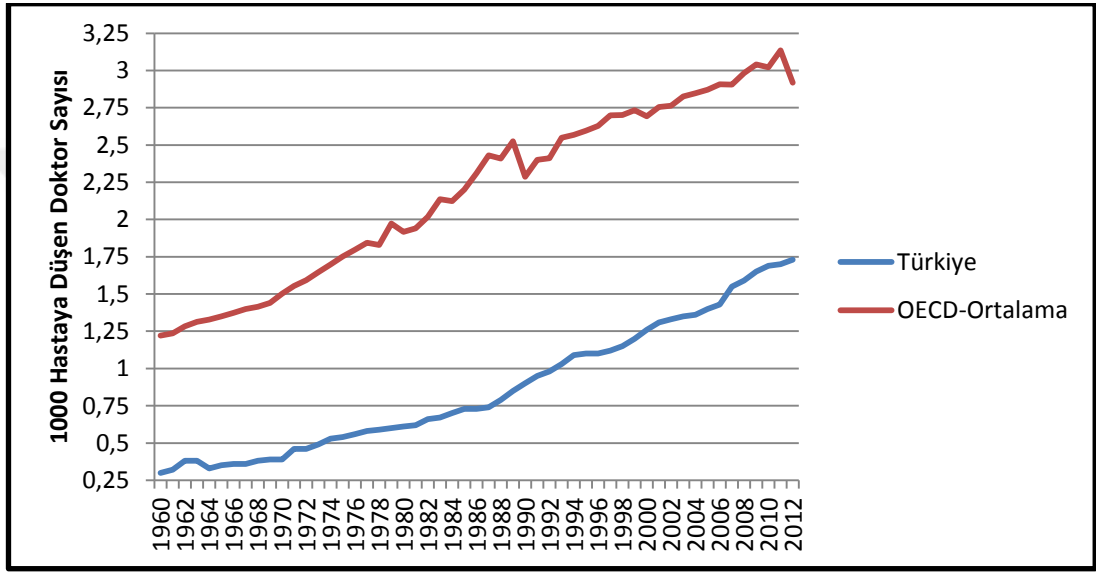
Şekil 5.3: 1960-2012 Yılları Arasında Doğumda Beklenen Yaşam Süresi, Yıllar²⁹

Öncelikle bebek ölüm oranının doğumda beklenen yaşam süresi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu hatırlayalım. Şekil 5.3'te Türkiye'nin 1960'ta doğumda beklenen yaşam süresinin 48 yıl civarında, OECD-Ortalamada ise yaklaşık olarak 65 yıl civarında olduğunu gözükmektedir. Türkiye'de daha hızlı artmak kaydıyla, 1960-2012 yılları arasında Türkiye ve OECD-Ortalama için doğumda beklenen yaşam süresi genel eğilim olarak artmıştır. Şekil 5.3'te görüldüğü gibi Türkiye'nin doğumda beklenen yaşam süresi özellikle 1980-1990 yılları arasında daha da büyük bir artış ivmesine sahiptir. Türkiye, 2012 yılı itibariyle söz konusu oran açısından OECD-Ortalamayı yakalayamamakla birlikte farkı 4 yıla kadar

²⁹ Kaynak: data.oecd.org

indirerek 75 yıl civarında bir doğumda beklenen yaşam süresine ulaşmıştır. 2012 yılında Japonya, İsviçre gibi ülkelerin doğumda beklenen yaşam süresinde yaklaşık olarak 82 yıla ulaştığını ve bu oranda lider ülkeler arasında olduklarını dikkate alırsak, Türkiye'nin önünde daha kat edecek mesafelerin olduğunu söyleyebiliriz.

Şekil 5.4'te 1960-2012 yılları arasında 1000 hastaya düşen doktor sayısına dair istatistiksel bilgiler grafik yardımıyla gösterilmiştir.

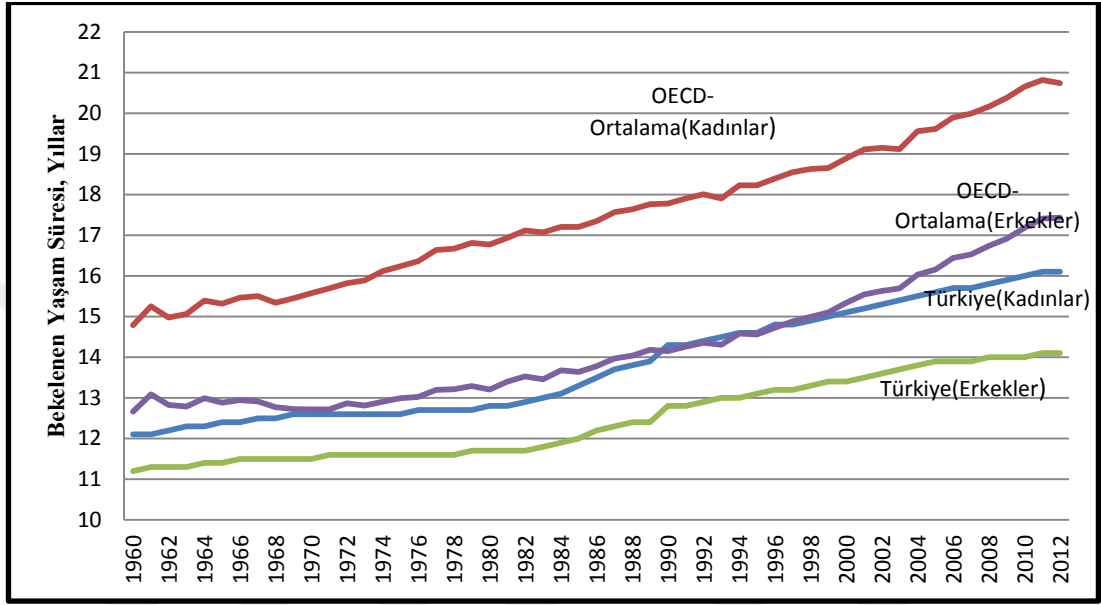
Şekil 5.4: 1960-2012 Yılları Arasında 1000 Hastaya Düşen Doktor Sayısı³⁰

Şekil 5.4'te gördüğümüz gibi 1000 hastaya düşen doktor sayısı 1960'larda Türkiye için 0,3 civarında iken OECD-Ortalama için yaklaşık olarak 1,2'dir. 2010-2012 yılları arasında Türkiye 1,75 sayısına yaklaşırken OECD-Ortalama 3 civarındadır. 1960-2012 yılları arasında Türkiye ile OECD arasındaki fark genel eğilim olarak korunmuştur diyebiliriz. 1000 hastaya düşen doktor sayısı zaman içerisinde artmakla beraber diğer OECD ülkelerinin ve paydaş ülkelerin tamamının verileri birlikte incelendiğinde 1960-2012 yılları arasında Türkiye'nin sonlarda olduğu görülmektedir. Ayrıca OECD, doktor sayısı açısından Türkiye'nin de aralarında bulunduğu bazı ülkelerin bilgi eksikliği ve hatalardan dolayı doktor sayısı istatistiğinde yüzde 5-10 civarında bir fazlalık olabileceğini not etmiştir.

³⁰ Kaynak: data.oecd.org

(data.oecd.org) Bu durum sağlık sektöründeki doktor ihtiyacının giderilmesi ve özellikle kamu hastanelerinde oluşabilen hasta kuyruklarının azaltılması açısından politika yapıcılara bazı fikirler vermektedir.

Şekil 5.5'te 1960-2012 yılları arasında 65 yaşında kadınlarda ve erkeklerde beklenen yaşam süreleri gösterilmiştir.

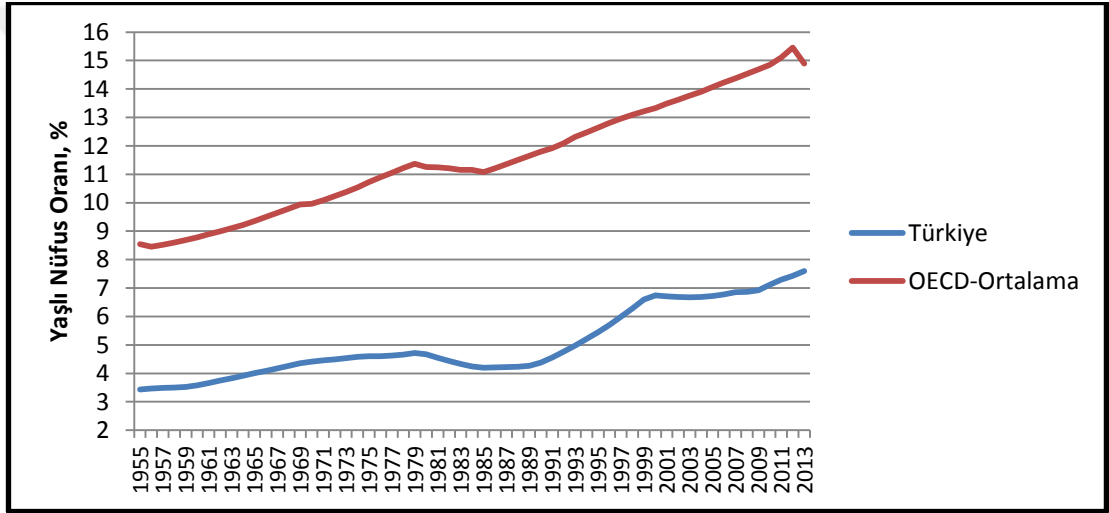
Şekil 5.5: 65 Yaşında Kadınlarda ve Erkeklerde Beklenen Yaşam Süresi, Yıllar³¹

Şekil 5.5'te görüldüğü gibi Türkiye'de ve OECD-Ortalamada 65 yaş kadınlar ve erkekler için beklenen yaşam süresinde genel eğilim olarak artış olduğunu söyleyebiliriz. Hem Türkiye'de hem de OECD-Ortalamasında bütün yıllarda kadınların erkeklerden daha yüksek bir beklenen yaşam süresine sahip oldukları gözlemlenmektedir. 1960-2012 yılları arasında, Türkiye'de kadınlar ve erkekler arasındaki beklenen yaşam süresi farkı, OECD-Ortalamadaki kadınlar ve erkekler arasındaki beklenen yaşam süresi farkından daha azdır. 1960'da, Türkiye(Erkekler) 11 yıl civarında bir beklenen yaşam süresine sahipken, Türkiye(Kadınlar) yaklaşık olarak 12 civarında bir beklenen yaşam süresine sahiptir. 2012'ye gelindiğinde Türkiye (Erkekler) 14 yıl civarında iken, Türkiye(Kadınlar) yaklaşık olarak 17,5 yıl seviyesindedir. Görüldüğü gibi, Türkiye'de bu süreçte kadınların beklenen yaşam süreleri erkeklere göre daha fazla artmıştır. Bütün OECD ülkelerini göz önünde

³¹ Kaynak: data.oecd.org

bulundurduğumuz zaman 1960-2012 yılları arasında Türkiye'nin 65 yaşta beklenen yaşam süresinde, kadınlar açısından sonuncu olduğunu, erkekler açısından ise son sıralarda bulunduğunu görmekteyiz. (data.oecd.org)

Şekil 5.6'da 1955-2013 yılları arasında Türkiye ve OECD-Ortalama için yaşlı nüfus oranı grafikte gösterilmiştir. Yaşı 65 ve üzeri olan bireylerin toplumdaki yüzdesi, yaşlı nüfus oranı olarak tanımlanmaktadır. Yaşlı nüfus oranı, ekonomik büyüme ve refah seviyesi hakkında bazı çıkarımlar yapılmasına yardımcı olur. Yaşlı nüfus oranı, tüketim ve giderlerini başkalarının karşıladığı ve çalışmayan bireylerin oranını tespit etmek amacıyla, yaşlı nüfus bağımlılık oranını belirlemek için de kullanılmaktadır.

Şekil 5.6: 1955-2013 Yılları Arası Yaşlı Nüfus Oranı, %³²

Şekil 5.6'yı incelediğimizde, Türkiye ile OECD-Ortalama arasındaki büyük oran farkı göze çarpmaktadır. Türkiye'nin yaşlı nüfus oranı 1955'te yüzde 3,5 civarında iken, genel eğilim açısından artarak 2013'te yaklaşık olarak yüzde 7,5 seviyesine gelmiştir. OECD-Ortalamasında ise bu oran 1955'te yüzde 8,5 civarındadır ve genel eğilim olarak artarak 2013'te yüzde 15 civarına gelmiştir. 1955-2013 yılları arasında Türkiye, OECD-Ortalama ile arasındaki yaşlı nüfus oranı farkını azaltamamıştır, hatta bu fark ortalama olarak artmıştır. Bu da bize OECD ülkelerinin çoğunun Türkiye'den daha hızlı bir şekilde yaşlı nüfus oranını arttırdığını göstermektedir.

³² Kaynak: data.oecd.org

6. LİTERATÜR TARAMASI

6.1. Eğitim ve Sağlık

Eğitim ve sağlık arasındaki ilişkiye bakıldığında, genel olarak ortalama eğitim seviyesinin arttığı yerlerde beklenen yaşam süresinin arttığı görülmektedir. (Preston,1975;2007) Aynı şekilde artan eğitim seviyesi ile birlikte sağlıklı davranışlarda artış gözlemlenmektedir. (Cutler ve Lleras Muney, 2006) Eğitim ve sağlık ilişkisi hakkında yapılan çalışmalar daha ziyade, eğitim ve sağlık arasında mevcut olan hangi mekanizmaların bu ve benzeri etkilere sebep olduğunu açıklamaya yöneliktir.

6.2. Eğitim-Sağlık İlişkisinin Çeşitli Yönleri

Eğitim ve sağlık arasındaki ilişkinin yönü ve bu ilişkiyi düzenleyen mekanizmalar araştırma ve tartışma konusu olagelmiştir. Yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak eğitimin sağlık üzerindeki etkisi incelenmişse de, sağlığın eğitim üzerindeki etkisi de yadsınmaz. Ayrıca, sağlık ve eğitimi aynı anda etkileyen üçüncül faktörlerin varlığı da yok sayılmamalıdır. Dolayısıyla burada eğitim-sağlık ilişkisinin çeşitli yönlerini üç başlık altında incelemeye çalışacağız. İlk olarak sağlığın eğitime olan etkisini, ikinci olarak üçüncül faktörleri, son olarak da eğitimin sağlık üzerindeki etkisini inceleyeceğiz. Üçüncü başlık tezin amacıyla doğrudan ilgili olduğu için alt başlıklar yardımıyla daha detaylı bir şekilde anlatım yapacağız.

6.2.1. Sağlığın Eğitimi Etkilemesi

Çocukluktaki yetişme koşulları, bireyin eğitim durumuna etki etmektedir. Tabii ki eğitime olan bu etki de ilerleyen zamanlarda bireyin sağlığına tekrar etki etmektedir. Sağlık yönünden zayıf olan çocuklar okula verimli bir şekilde devam edememektedirler. Dolayısıyla daha az eğitim almakta ve yetişkinlikte de görece olarak daha az sağlıklı olma riski taşımaktadırlar. Tek yumurta ikizleriyle yapılan farklı iki çalışmada, Black ve diğerleri (2005) ile Behrman ve Rosenzweg (2004) bebeklerin doğum kiloları ile gelecekteki eğitim seviyeleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sonuç olarak; çok düşük ya da düşük kilolu olarak doğan çocukların, normal kilolu olarak doğan çocuklara göre daha az eğitim aldıkları görülmüştür.

Kenya’da 1998 yılında, bağırsak kurtlarının tedavisi üzerine bir çalışma yapmak için 75 adet ilkokul proje okul olarak seçilmiştir Miguel ve Kremer (2004) bu çalışmayı inceleyerek bağırsak kurtlarını tedavi eden ilaçların okul devamsızlığını %25 oranında azalttığı ve böylelikle bireylerin eğitimine katkıda bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bleakley’in (2007) yaptığı bir başka benzer çalışmada, Amerika Birleşik Devletlerinin güneyinde 1910 yılında başlatılan “bağırsaklarda kancalı kurt hastalığının yok edilmesi” projesi incelenmiştir. Bu projenin okula başlama, okula geri dönüş ve devamsızlığın azaltılması hususlarında ciddi bir katkısı olduğu görülmüştür. Case ve diğerlerinin (2005) yaptığı bir araştırmada ise, 1958 yılında Büyük Britanya’da Ulusal Çocuk Gelişim Projesi kapsamında sağlık ve eğitim durumları takip edilmeye başlanan çocuklarla ilgili istatistikler incelenmiştir. Bu çalışmada, erken çocukluğun ilk evresini hastalıkla geçiren veya bu evrede yetersiz beslenmeye maruz kalan çocukların, geç çocukluk döneminde okul devamsızlıklarının daha fazla olduğu, okulda olsalar bile daha az öğrendikleri ve toplamda daha az eğitim aldıkları görülmüştür.

6.2.2. Üçüncül Faktörler

Bireylerin sağlığını geliştirmek için hangi politikaların izleneceği, eğitim ve sağlık arasındaki mekanizmaların tam bilinmemesi nedeniyle tartışmalı bir konudur. Eğitimin direkt olarak sağlığı etkilediğine karşı çıkan araştırmacılar, eğitim ve sağlığı aynı anda etkileyen üçüncül faktörlerin bulunduğunu savunmuşlardır. Üçüncül faktörler içinde en fazla öne çıkan konu zaman tercihidir. Zaman tercihi eğitime ve sağlığa yapacağımız yatırım, sigara-alkol kullanımı vb. konularda vereceğimiz kararları etkilemektedir. Aile geçmişi, din, genetik özellikler ve bireysel özelliklerin eğitim ve sağlığı “zaman tercihi” üzerinden etkilediği savunulmaktadır. Örneğin; daha zeki olan bireyler daha fazla eğitim alırlar ve kendilerine daha iyi bakabilirler ya da daha zengin ebeveynler çocuklarının sağlığına ve eğitimine daha fazla yatırım yapmaya meyillidirler. Üçüncül faktörler, eğitim ve sağlık arasındaki ilişkinin bazen tamamını veya bir kısmını açıklarken bazen de ilişkiye hiç etkileri olmamaktadır. Bu görüşün en önemli savunucularından biri Victor R. Fuchs’tur.

Fuchs, 1980 yılında yapılan 500 kişinin katıldığı bir anket üzerinde çalışmıştır. Bu anketin amacı, bireylerin zaman tercihinin eğitim, sağlık davranışları

ve sağlık statüsünü nasıl etkilediğini irdelemektir. Sonuç olarak, zaman tercihinin eğitimi güçlü bir şekilde etkilerken sağlık yatırımı ve sağlık statüsünü zayıf bir şekilde etkilediği görülmüştür. (Fuchs, 1982) Van der Pol'ün (2011) yaptığı bir başka çalışmada, bireylerin zaman tercihi araç değişken olarak kullanıldığında eğitimin sağlığa olan direkt etkisinin sıfırlanmamakla birlikte azaldığı görülmüştür. Cutler ve Lleras-Muney'in (2006) yaptığı bir çalışmada ise üçüncül faktörler ölçüldüğü zaman, eğitimin sağlık üzerindeki direkt etkisinin yaklaşık olarak %38 oranında azaldığı, sağlık davranışları üzerindeki etkisinin ise %28 oranında azaldığı görülmüştür. Fakat bu direkt etki yine de önemli ölçüde güçlü olarak kalmıştır.

Farrell ve Fuchs (1982), bir diğer çalışmada eğitim ve sağlık ilişkisini sigara kullanımı üzerinden incelemiştir. Bu çalışmada, 12-18 yıl arası eğitim almış bireylerin 24 yaşındaki sigara kullanımı farklılıklarının 17 yaş sigara kullanımı farklılıklarından kaynaklandığı görülmüştür. Dolayısıyla, bireyler aynı eğitim seviyesindeyken oluşan sigara kullanımı farklılıkları bize IQ seviyesi, sabır vb. gibi üçüncül faktörlerin varlığını göstermektedir. Zihinsel (bilişsel) yetenek, eğitim ve sağlık arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada, Auld ve Sidhu (2005) zihinsel yeteneğin eğitim ve sağlık arasındaki ilişkinin %25'ini açıkladığı sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca, zihinsel yeteneğin, düşük seviyede eğitim almış kişilerde sağlığı güçlü bir şekilde etkilerken, yüksek seviyede eğitim almış kişilerde sağlığı çok zayıf bir şekilde etkilemekte veya hiç etkilememektedir.

Fujiwara ve Kawachi'nin (2009) sabit etki (fixed-effect) yöntemiyle ikiz çocuklar üzerinde yaptıkları çalışmada, ikizlerin bireysel analizlerinde gözlemlenen eğitimin sağlık üzerindeki direkt etkisi, sabit etki analizinde gözlemlenen direkt etkiye göre daha güçlü çıkmıştır. Bir başka deyişle, ikizlerin sabit etki analizinde eğitim-sağlık ilişkisini etkileyen üçüncül faktörlerin varlığı gözlemlenmiştir.

6.2.3. Eğitimin Sağlığı Etkilemesi

Eğitim-sağlık ilişkisi alanında yapılan çalışmaların bir kısmı, eğitimin sağlığı etkilemesinin en azından belli oranda neden-sonuç (casuality) ilişkisine dayandığını savunmaktadır. Bireyin eğitimi kendi sağlık durumunu etkilediği gibi çapraz bir etkiyle diğer aile bireylerinin sağlık durumunu da etkileyebilmektedir. Çalışmamız

anne-baba eğitiminin çocukların sağlığı üzerindeki etkisini araştırdığı için çapraz etkiler üzerinde daha fazla duracağız.

1999'da ABD'de 25-64 yaşlar arası bireylerle ilgili yapılan araştırmada lise terklerin lise eğitimini tamamlayanlara göre iki kat daha fazla yetişkin ölüm oranına sahip oldukları görülmüştür. (Natioanal Vital Statistics Report, 2001, Table 26) Lleras-Muney (2005), çalışmasında ABD'de 1947 yılında yapılan zorunlu eğitim yılı değişikliğini analiz etmiştir. Daha fazla yıl eğitim alan ve yetişkinliğe erişen bireylerin hayatlarının devamında daha az eğitim alanlara oranla daha düşük yetişkin ölüm oranlarına sahip oldukları görülmüştür.

Kadınların sağlık durumu eşlerin sağlığını etkilemektedir. Bosma (1995) ve Egeland (2002) daha eğitilmiş kadınlarla evlenen erkeklerin yetişkinlik ölüm oranlarının göreceli olarak daha düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Monden (2003) ise, çalışmasında daha eğitilmiş kadınların eşlerinin sigara ve alkol konusunda daha sağlıklı davranışlar sergilediğini ortaya koymuştur.

Annenin eğitimi şüphesiz ki çapraz etkilerin başında gelmektedir. Annenin çapraz etkisi birkaç mekanizmayla olmaktadır. Bunlardan birincisi, hamilelik dönemi ve sonrasında bebeğin bakımıyla ilgili bilgi seviyesidir. Özellikle, eğitim ve gelir seviyesinin çok düşük olduğu az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde annenin eğitim seviyesi bebek-çocuk sağlığını doğrudan etkileyebilmektedir. Eğitim ve gelir seviyesi arttıkça ebeveynlerin eğitim seviyesindeki artışların çocukların sağlığı üzerindeki marjinal etkileri azalmaktadır. Caldwell'in Nijerya ile ilgili çalışması bu alanda çığır açan bir çalışmadır. Bu çalışmada demografik yapıyla ilgili istatistikler analiz edilmiş ve annenin eğitiminin bebek ölümlerini etkileyen tek ve en büyük faktör olduğu savunulmuştur. Annenin eğitiminin bazı mekanizmalar aracılığıyla bebeğin/çocuğun sağlığını etkilediği vurgulanmıştır. Bunlardan birincisi ve en önemlisi annenin temel, hayatî sağlık bilgisi, ikincisi modern dünya ile iletişim kurabilme ve modern dünyanın imkânlarından istifade edebilme, sonuncusu ise eğitilmiş annenin ailede daha güçlü pozisyona gelerek çocuğun sağlığıyla ilgili kritik kararların verilmesinde etkin rol oynamasıdır. (Caldwell, 1979). Bahsedildiği gibi, annenin beslenme, tıbbi ilaç ve bakım hakkındaki temel bilgileri bebeğin/çocuğun sağlık durumunu direkt olarak etkileyebilmektedir. Currie ve Moretti (2003) çalışmalarında, eyaletlerde açılan liselerin sayısını değerlendirerek annelerin

eğitiminin bebek sağlığı üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Sonuçta, daha fazla eğitim alma imkânına sahip olan annelerin bebeklerinin doğum ağırlığı ve doğum süresi açısından daha az eğitim alma olanağına sahip annelerin bebeklerine göre daha sağlıklı oldukları görülmüştür. Ayrıca, daha fazla eğitim alan yeni evlenmiş bir annenin daha az çocuğa sahip olduğu, daha fazla doğum öncesi bakım yaptığı ve daha az sigara kullandığı görülmüştür. Glewwe'nin (1999) Fas ile ilgili yaptığı bir çalışmada gelişmekte olan ülkelerde annenin eğitiminin hangi mekanizmalar aracılığıyla çocuğun sağlığını etkilediğini araştırmıştır. Araştırılan mekanizmalar şunlardır: eğitimin direkt olarak anne adayına sağlık bilgi birikimi sağlaması, okuma-yazma/matematik becerisinin çocuğun sağlık problemlerinin teşhisine/tedavisine katkısı ve okuldan dolayı modern yaşamla tanışan kadınların modern tedavilere daha açık olması. Bu 3 mekanizma arasında annenin sağlıkla ilgili bilgi birikiminin en kritik husus olduğu görülmüştür. Fakat bu bilgilerin direkt olarak okulda öğretildiğine dair elde kanıt olmadığı için, kadınların sağlıkla ilgili bu temel bilgileri okul dışında elde ettiği varsayılmıştır. Böylelikle, sağlıkla ilgili bilgi birikiminin anne adaylarına okullarda kazandırılması durumunda bebek/çocuk sağlığının ve beslenmesinin daha iyi bir noktaya geleceği sonucuna varılmıştır.

Dünya genelini ya da kıtaları kapsayan anketler veya istatistikî bulgular daha geniş ve karşılaştırmalı analizler yapabilmeye imkânı sağlayabilmektedir. Hobcraft ve diğerlerinin (1984) Dünya Doğurganlık Anketi'nin 28 gelişmekte olan ülkeyi kapsayan istatistikî verilerini incelediği bir çalışmada 'hayatın ilk 5 yılında bebek/çocuk ölüm oranları' annenin eğitimi, annenin iş statüsü, babanın mesleği, babanın eğitimi ve oturulan ev tipi değişkenleri bazında analiz edilmiştir. Genel olarak, farklılıkları açıklayan en önemli 3 değişken, annenin eğitimi, babanın mesleği ve babanın eğitimi olmuştur. Asya'da bebeğin sağlığını etkileyen en önemli faktör annenin eğitimi iken, Amerika kıtasında babanın eğitimidir. Sahara altı Afrika'da ise annenin eğitimi Asya'ya göre bebek/çocuk sağlığı üzerinde daha az etkilidir ve bazı Sahara altı ülkelerde babanın mesleği ve eğitimi bebeğin/çocuğun eğitimi üzerinde anneye göre daha fazla etkiye sahiptir. Mensch ve diğerlerinin (1985) Birleşmiş Milletler'den elde edilen istatistikî bilgilerle 15 ülkeyi analiz ettiği ve daha fazla değişken kullandıkları bir başka çalışmada yine benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bir başka deyişle, bu çalışmada da birçok gelişmekte olan ülkede annenin eğitim

seviyesi ile bebeğin/çocuğun hayatta kalması arasında önemli ve güçlü bir ilişkinin olduğu belirtilmiştir. Çalışmada, ülkelerin ortalaması alındığında bebeğin sağlığına olan etkinin yarısı annenin eğitimi ile açıklanmaktadır. Ayrıca, annenin eğitiminin kırsalda ve kentte neredeyse aynı seviyede bebeği/çocuğu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Hobcraft'ın (1993) dünya geneli 25 adet Nüfus ve Sağlık Anketi'ni (DHS) değerlendirdiği bir çalışmada annenin eğitiminin 0-2 yaş arası bebeklerin sağlığı üzerindeki etkisini incelemiştir. Bilgi eksikliği olan birkaç ülke hariç, genel olarak annenin eğitiminin bebeğin sağlığını –özellikle ishali hastalıkların tedavisi konusunda- etkilediği yönünde net bulgular elde edilmiştir. Fakat ateş ve öksürük gibi rahatsızlıklar açısından eğitilmiş annelerin bebeklerinin diğer bebeklerle aynı oranda risk taşıdığı sonucuna varılmıştır.

Semba ve diğerleri (2008), Endonezya'da anne-babanın sigara alışkanlığının bebeklerde ve 5 yaş altı çocuklardaki ölüm oranları üzerindeki etkisini incelemiştir. Hem kırsalda hem de kentte annelerde sigara içme oranı %1'in altında iken, babalarda sigara içme oranı %70 civarındadır. Dolayısıyla çalışmada babanın sigara içme alışkanlığının bebek/çocuk sağlığına etkisine odaklanılmıştır. Kent-kırsal fark etmeksizin, babanın sigara bağımlısı olduğu ailelerde hem bebek ölüm oranları hem de 5 yaş altı çocuk ölüm oranları daha yüksek çıkmıştır. 5 yaş altı çocuk ölümlerinin görüldüğü ailelerde çocuk ölümlerinin görülmediği ailelere nazaran annenin daha yaşlı, anne-babanın ikisinin de daha az eğitilmiş olduğu görülmüştür.

Giriş kısmında değindiğimiz gibi, eğitim-sağlık ilişkisi çift yönlü olduğu için içsellik problemi ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla, bu alanda araç değişken (IV) kullanılarak yapılan çalışmalar önem kazanmaktadır. Bazı ülkelerde gerek zorunlu eğitim yılı gerekse de okul sayısı ile ilgili eğitim alanında yapılan reformlar eğitim-sağlık ilişkisinin hem bireysel anlamda hem de çapraz etkiler anlamında nedensellik yönünden incelenmesi için fırsatlar oluşturmuştur. Örneğin; Endonezya'da 1973-1978 yılları arasında eğitim alanında okul sayısının arttırılmasına yönelik bir program uygulanmıştır. Breierova ve Duflo'nun (2002) bu programı araç değişken olarak kullandığı bir çalışmada, ebeveyn eğitiminin doğurganlık ve bebek/çocuk ölüm oranları üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, erkekten ziyade kadının eğitimi, evlilik yaşını ve doğurganlığı güçlü bir şekilde etkilemektedir. Bebek/çocuk ölüm oranlarında ise kadının eğitiminin ve erkeğin

eğitiminin bebeğin/çocuğun sağlığı üzerinde hemen hemen aynı büyüklükte etkiye sahip olduğu belirtilmiştir.

Braga ve Bratti'nin (2012) İtalya'da 1963 yılında yapılan ve eğitim yılında 3 yıl artışı kapsayan zorunlu eğitim değişikliği ile ilgili yaptığı çalışmada 1994, 1999 ve 2004 yıllarında sağlık şartları ve sağlık servisleri kullanımıyla alakalı olarak ülke genelinde yapılan anketler incelenmiştir. Zorunlu eğitimin bireylerin sağlık durumlarını, sağlığa zarar veren ve sağlığa fayda sağlayan davranışlarını ve önleyici bakımlarla ilgili tutumlarını nasıl etkilediği irdelenmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak, zorunlu eğitim değişikliğinin kadınlarda beden kitle endeksini ve obezite olma oranını düşürdüğü, erkeklerde ise spor yapma oranı ile kolesterol ve glisemi kontrolünü artırdığı görülmüştür.

Jürges ve diğerleri (2010), 1949-1969 arasında Batı Almanya'da zorunlu eğitimle ilgili olarak yapılan değişikliklerin sağlık ve sağlık davranışları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Eğitim yılındaki artışın erkeklerin uzun vadeli sağlığı üzerinde nedensel ve önemli bir etkisi olduğu görülmüş iken, kadınların sağlığı üzerinde ise böyle bir etki görülmemiştir. Diğer yandan sağlık davranışlarıyla alakalı olarak, eğitim yılının sigara alışkanlığını direkt olarak etkilediği yönünde zayıf kanıtlar bulunmuştur.

Gathmann ve diğerleri (2012) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise daha sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek için 1903-1976 yılları arasında Avrupa'da 19 ülkede uygulamaya konulan zorunlu eğitim değişiklikleri cinsiyet, zaman ve ülkeler bazında incelenmiştir. Birden fazla ülkedeki sonuçlar, birden fazla açıdan değerlendirilerek daha doğru sonuçlara ulaşmak hedeflenmiştir. Sonuç olarak, ortalama değerlere bakıldığında zorunlu eğitimin erkeklerin ölüm oranlarını kısa ve uzun vadede azaltırken, kadınların ölüm oranları üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

Lindeboom ve diğerleri (2008), 1947'de Birleşik Krallık'ta eğitim yasasında, okulun terk edilebildiği minimum yaşın yükseltilmesine dair yapılan değişikliği, ebeveynlerin eğitiminin çocukların sağlık durumuna etkisi bağlamında incelemiştir. Bu reformun ortalama olarak erkeklerde 0.6 yıl, kızlarda ise 0.7 yıl daha fazla okulda olmalarını sağladığı görülmüştür. Buna rağmen, ebeveynlerin

eğitiminin çocukların sağlık durumunu direkt olarak etkilediği yönünde zayıf bulgular elde edilmiştir. Öte yandan, reform vesilesiyle gelen ekstra 1 yıl okumanın hanenin ekonomik zorluklarını azaltarak yaşam standartlarını yükselttiği grlmştir. Kısacası, bu reform ebeveynlerin eğitiminin çocukların sağlık durumuna güçlü bir şekilde direkt etki etmesini temin etmemekle beraber, hanenin gelir durumunu iyileştirmiştir. Bundan dolayı, okulun terk edilebildiği minimum yaşın yükseltilmesine dair yapılan değişikliğin, okula giriş yaşı reformları kadar ebeveyn eğitimi-ocuk sağlığı ilişkisine katkıda bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

6.2.4 Eğitim ve Sağlık Arasındaki İlişkileri Düzenleyen Mekanizmalar

Eğitim-sağlık ilişkisini belirleyen farklı mekanizmalar mevcuttur. Bu mekanizmaları bilmek, eğitim ve sağlık ilişkisi ile alakalı kararlar alırken ve politikalar belirlerken hangi değişkenlerin daha önemli olduğunu bilmemizi sağlar. Cutler ve Lleras Muney'e (2006) göre bu mekanizmaların en önemlileri şunlardır: Gelir, iş piyasası, geleceğin değer, bilgi & bilişsel yetenekler, tercihler(risk ve yatırım), sosyal sınıf, sosyal ağlar.

7. VERİ SETİ VE METODOLOJİ

7.1. Veri Seti

Çalışmamızda, Türkiye İstatik Kurumu'nun (TÜİK) 2008-2009-2010-2011 yıllarında yapmış olduğu “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması”ndan (GYKA) faydalandık. Bu bölümde kısaca Türkiye İstatik Kurumu'nun araştırma geçmişine ve GYKA'nın içeriğine değineceğiz.

TÜİK, 1987 yılında “Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları” anketini yaparak gelir dağılımıyla ilgili istatistikî veriler toplamaya başlamıştır. 1994 yılında mevcut çalışmalardan bağımsız olarak gelir dağılımı araştırması yapılmıştır. 2002-2005 yılları arasında hanehalkı bütçe araştırmasından faydalanılarak gelir dağılımıyla ilgili istatistikler elde edilmiştir. 2006 yılından itibaren, Avrupa Birliği (AB) ile mutabakat çalışmaları çerçevesinde “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA)” yapılmaya başlanmıştır. Avrupa Birliği İstatistik Ofisi'nin (EUROSTAT) standartlarına uygun bir şekilde yapılan ve panel anket yönteminin kullanıldığı bu araştırma uluslararası karşılaştırılabilirliğe sahiptir. Bu araştırma ile birlikte, ülke ekonomisinin, insanların yaşam seviyelerinin ve bazı sosyal sistemlerin daha doğru bir şekilde değerlendirilmesi mümkün hale gelmiştir. Çünkü daha önceki çalışmalarda ağırlıklı olarak gelir dağılımına odaklanılmıştır. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) ise sosyal bakış açısı kazandırarak yoksulluğun düzeyi ile kompozisyonu, yaşam koşulları ve sosyal dışlanma gibi konularda bilgilerin derlenmesini sağlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde bulunan bütün yerleşim yerleri araştırmanın kapsamına dâhil edilmiştir. Nüfusu 20,000 ve daha az olan yerleşim yerleri kırsal yerler; nüfusu 20,001 ve daha fazla olan yerleşim yerleri de kentsel yerler olarak tanımlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde bulunan hanelerde yaşayan tüm hanehalkı fertleri araştırma kapsamına alınmıştır. Kurumsal nüfus olarak bilinen askerî kışla, otel, hastane, yurt, huzur evi gibi yerlerde yaşayan fertler ise araştırma dışında tutulmuştur. Örneklem yoluyla seçilen hanehalklarındaki bireylerle birebir görüşmeler yapılarak veriler elde edilmektedir. Görüşme yöntemi ve idari kayıtlar bir arada kullanılmaktadır. Görüşme yöntemi ya yüz yüze görüşme şeklinde, ya da bilgisayar destekli kişisel görüşme (CAPI) şeklinde uygulanmıştır. İdari kayıtlar,

kayıp bilgilerin bulunması ve elde edilen verilerin düzeltilmesi (edit) için kullanılmaktadır. Verinin kontrolü ve analizinde SAS programı kullanılmaktadır. Elde edilen veri mevsimsel olarak düzeltilmemektedir.

Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının saptanması, bu farklılıkların azaltılabilmesi ve aynı zamanda Avrupa Birliği ile karşılaştırılabilir bilgilerin elde edilebilmesi için Avrupa Birliği bölgesel sınıflandırması (NUTS) standartlarına uygun olarak İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) yapılmıştır. Sosyal, kültürel, ekonomik ve coğrafi açılardan benzer iller nüfus büyüklükleri de dikkate alınarak 12 adet 1.düzye bölge birimlerine ayrılmıştır. Bunlar; İstanbul, Batı Marmara, Doğu Marmara, Ege, Akdeniz, Batı Anadolu, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'dur.

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'nın (GYKA) sağladığı bulgularla, hakkında bilgi elde edilen bazı başlıklar şunlardır:

- Gelirin ülkede ne kadar eşit dağıldığı ve yıldan yıla gösterdiği değişiklikler
- Yoksul insan sayısı ve bunun bölgesel dağılımı ile yıldan yıla değişimleri
- Yoksul insanların kimler olduğu ve zaman geçtikçe bu konuda yaşanan değişimler
- Zenginler ve yoksullar arasındaki farklılıkların zamanla nasıl değişimler gösterdiği
- Kişisel gelirlerin gösterdiği değişim ve geçişler; değişimlerin karakteristik özelliklere ve koşullara göre artış veya azalış yönündeki davranışları
- Sürekli yoksulluk riski ve sosyal dışlanma sorunu ile karşı karşıya kalan kişilerin kimler olduğu
- Türkiye'de maddî yoksunluğun boyutu
- İnsanların hangi yaşam koşullarında yaşadıkları

Gelir, yoksulluk, sosyal dışlanma ve yaşam koşulları ile ilgili bazı göstergelerin hesaplanması için hakkında bilgi toplanan “elde edilen değişkenler” şunlardır:

- Konut
- İşgücü Durumu
- Sağlık Durumu
- Ekonomik Durum
- Demografi
- Gelir Durumu
- Sosyal Dışlanma
- Gelir Durumu
- Gayrimenkul Sahipliliği

Yukarıda sayılan “elde edilen değişkenler” hakkında bilgi derlemek için, hanehalkı değişkenleri ve hanehalkı fert değişkenleri ile ilgili olarak sorulan soruların kapsamlarını şöyle özetleyebiliriz:

- **Hanehalkı değişkenleri:** Konut tipi, mülkiyet durumu, konut kolaylıkları, eşyalar, ısıtma sistemi, ulaştırma araçları vb.
- **Hanehalkı fert değişkenleri:**
 - A. Bütün hanehalkı bireylerinin;** Demografik özellikleri, okul çağındaki çocukların eğitime devam etme durumları
 - B. Yaşı 15 ve üzeri olan bireylerin;** Genel sağlık durumları, medeni durumları, eğitim durumları, istihdam durumları, faaliyet gelirleri, menkul değer gelirleri, çalışma tarihleri, sosyal transfer edimimleri.

7.2. Model Seçimi

Çalışmamızda, nitel tepki modellemesi kullanılmıştır. Çünkü y ($D^{çocuk}$), genel sağlık durumunu belirten soruya verilebilen 5 farklı cevabın iki kategoriye ayrılmasıyla elde edilmiş bir kukla(dummy) değişkendir. Bu kategorilere daha sonra değineceğiz. Bağımlı değişkenler, nicel olmak zorundadır. Dolayısıyla, nitel özelliğe sahip bağımlı değişken y ($D^{çocuk}$), 0 ve 1 olmak üzere ikili değer alan nicel bir bağımlı değişkene dönüştürülmüştür. Ayrıca, y değişkeni sadece tam sayı değerleri aldığı için kesikli bir bağımlı değişkendir. Kesikli bağımlı değişkenlerin olduğu modellerde genel olarak uygulanacak ekonometrik yöntemler yanıltıcı sonuçlar verebilmektedir.

Çift tepki (Binary Response) modellerinde kullanılabilecek farklı yöntemler mevcuttur. (Wooldridge, 2010) Bu yöntemleri iki ana gruba ayırabiliriz:

- Doğrusal Olasılık Yöntemi
- Doğrusal Olmayan (İndeks) Olasılık Yöntemleri: Probit, Logit, Tobit, Sıralı Probit, Sıralı Logit, Çokterimli Probit, Çokterimli Logit, Süre (Duration) Modeli vb.

Biz burada Doğrusal Olasılık Yöntemi ve Doğrusal Olmayan (İndeks) Olasılık Yöntemleri'nden Probit üzerinde duracağız. Doğrusal Olasılık Yöntemi'nin barındırdığı tahmin risklerinden bahsederek neden Probit analizini kullandığımızı anlatmaya çalışacağız.

7.2.1. Doğrusal Olasılık Yöntemi

$Y_i = \beta_1 + \beta_2 X_i + \varepsilon_i$ şeklinde bir model düşünelim. Burada; X_i bağımsız değişken, Y_i kukla (dummy) değişken, β_1 sabit değer, ε_i ise ortalaması 0 ve varyansı σ^2 olan hata terimidir. Bizim konumuza göre; çocuk sağlıklı ise, $Y_i=1$; çocuk sağlıklı değilse $Y_i=0$ 'dır. Kukla değişken olan Y 'yi, açıklayıcı bağımsız değişken olan X ya da X 'lerin doğrusal fonksiyonu olarak belirten böyle modellere doğrusal olasılık modeli (DOM) denmektedir. Bu modellerde X_i 'nin değeri belliyken Y_i 'nin koşullu beklenen değeri, olayın gerçekleşme koşullu olasılığı olarak düşünülebilir. (Wooldridge, 2010)

Şimdi modelin “doğrusal olasılık” olma sebebine bakalım. Hata teriminin beklenen değeri sıfır olduğu için ($E(\varepsilon_i)=0$),

$$E(Y_i|X_i)=\beta_1+\beta_2X_i \quad (7.1)$$

olur.

$Y_i=1$ Yani, çocuğun sağlıklı olma durumunun gerçekleşme olasılığı P_i olsun.

$Y_i=0$ Çocuğun sağlıklı olmama durumunun gerçekleşme olasılığı $1-P_i$ olur.

Y'nin olasılık dağılımı:

Y	OLASILIK
0	$1-P_i$
1	P_i
TOPLAM	1

Beklenen değer hesaplamasından faydalanırsak;

$$E(Y_i)=\sum Y_iP(Y_i)=0(1-P_i)+1(P_i)=P_i \quad (7.2)$$

olur. P_i olasılık olduğuna göre, koşullu olasılık için $0 \leq E(Y_i|X_i) \leq 1$ gibi bir kısıt olduğunun hatırdta tutulması gerekir.

Regresyon modellerinde, değişkenlerin katsayıları sıradan en küçük kareler (SEK) yöntemi ile bulunabilmektedir. Fakat içinde kukla(dummy) bağımlı değişkenin olduğu modellemelerde tahminlerle ilgili olarak bazı sorunlar ortaya

çıkılmaktadır. Doğrusal Olasılık Modeli de bu sorunları ortadan kaldıramamaktadır. Bu problemlere kısaca değinelim.

1) Hata terimi ε_i 'nin normal dağılımlı olmaması

Doğrusal olasılık modelinde ε_i 'nin normal dağılıma sahip olması mümkün değildir. Y_i çift tepkili bir değişken olduğu için, iki farklı ε_i değer kümesi meydana gelir.

$$\varepsilon_i = Y_i - \beta_1 - \beta_2 X_i \text{ olduğuna göre;}$$

$$Y_i = 1 \text{ olduğu zaman, } \varepsilon_i = 1 - \beta_1 - \beta_2 X_i \text{ olur.}$$

$$Y_i = 0 \text{ olduğu zaman, } \varepsilon_i = -\beta_1 - \beta_2 X_i \text{ olur.}$$

Dolayısıyla hata terimi ε_i normal dağılımlı değil, kesikli Bernouilli dağılımlı olur. Merkezi limit teoremine göre, örneklem büyüklüğü artarken kalıntılar (residuals) normale yakınsar. Yani, örneklemin çok büyük olduğu regresyonlarda hata teriminin normal dağılımlı olmaması sorun teşkil etmeyebilir. (Yalta, 2011)

2) Hata teriminin değişen varyansa (farklı serpilimsellik - heteroscedasticity) sahip olması

İki tepkili modellerde, hata teriminin Bernouilli dağılımına sahip olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla bu modellerde hata teriminin eşvaryanslı (homoscedastic) olduğu varsayımı geçersiz hale gelmektedir. Bernouilli dağılımının ortalama değeri p , varyansı $1-p$ 'dir. (Yalta, 2011) Bu modelde ise, $\text{var}(\varepsilon_i) = P_i(1-P_i)$ olur. $P_i = E(Y_i|X_i) = \beta_1 + \beta_2 X_i$ eşitliği bize hata teriminin X_i 'ye bağlı olduğunu göstermektedir ve böylece eşvaryanslı olma varsayımı ortadan kalkmaktadır. Bu sorun, ağırlıklı en küçük kareler yöntemi ya da White ölçünlü hatalar (robust standard errors) ile ortadan kaldırılabilir.

3) R^2 'nin açıklayıcı değer olması açısından şüpheli değeri

Nitel bağımlı değişkenlerin olduğu iki tepkili modellerde, Y_i 'ler ya 0 ya da 1 olmaktadır. Doğrusal Olasılık Modeli'nde en küçük kareler yöntemi kullanıldığı için, R^2 genellikle 0,2-0,6 arasında olup düşük çıkma eğilimindedir. Dolayısıyla da R^2

açıklayıcılık açısından çok güvenilir olmamakta ve tahmin edilen parametre katsayılarının özet istatistiği olarak kullanılmaması önerilmektedir.

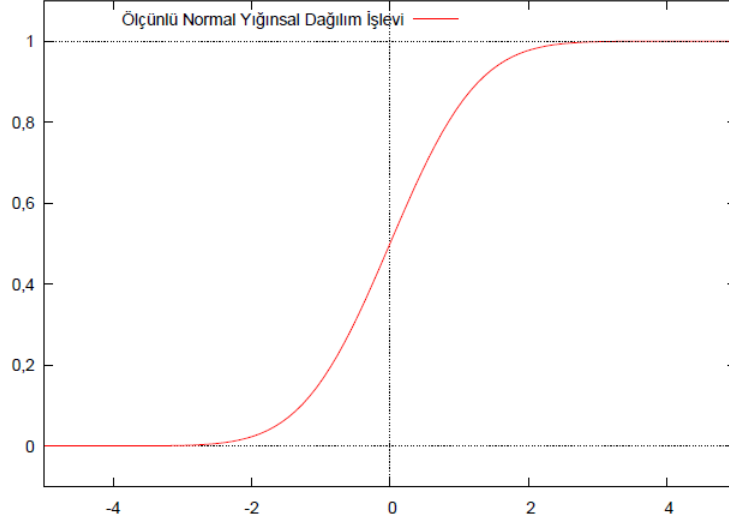
4) $0 \leq E(Y_i|X_i) \leq 1$ şartının sağlanamaması

En küçük kareler hesaplamasında, olasılık hesaplamasından kaynaklanan kısıtlamaya benzer herhangi bir kısıtlama olmadığı için Doğrusal Olasılık Modelinde $0 \leq E(Y_i|X_i) \leq 1$ şartı sağlanamaz. Bu ise Doğrusal Olasılık Modeli'nde ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Bu şartın sağlanmadığı yerlerde sıfırdan küçük Y_i değerlerini sıfır, 1'den büyük olanları 1 sayarak bu problem aşılabilir de buna gerek yoktur. Çünkü bu şartı sağlayan modifiye edilmiş çeşitli alt modeller mevcuttur.

7.2.2. Probit Modeli

Kukla değişken barındıran modellerin verileri, Doğrusal Olasılık Yöntemi'nin farklılaştırılmış çeşitli modelleriyle daha doğru bir şekilde analiz edilebilmektedir. Bunlardan birisi de Probit'tir. Bu bölümde probit modeli üzerinde duracağız.

Doğrusal olasılık modelindeki sorunlara ek olarak, bir başka sorun da $P_i = E(Y_i = 1|X_i)$ olasılığının doğrusal bir şekilde artmasıdır. Mantık olarak, ebeveynin eğitiminin çocuğun sağlığını etkileme olasılığının $\{0,1\}$ aralığının dışına taşmaması, başta artarak artması ve belli bir noktadan sonra azalarak artması gerekmektedir. Yani bir ebeveynin eğitim seviyesi ne kadar yükselirse, çocuğun sağlığına olan marjinal etkisi giderek azalmaktadır. Bu şartları, olasılık dağılımına daha uygun olan birikimli dağılım fonksiyonu (cumulative distribution function) sağlamaktadır ve bu dağılım bir tartılı(weighted) normal dağılımdır. Bu fonksiyonun grafiği Şekil 7.1'deki gibidir.

Şekil 7.1: Ölçünlü Normal Yığımsal Dağılım Fonksiyonunun Grafiği³³

$P_i = E(Y_i|X_i) = \beta_1 + \beta_2 X_i$ şeklindeki bir modelin doğrusal bir model olduğunu hatırlayalım. Probit modelinde yukarıda bahsettiğimiz şartları sağlamak için model şu şekilde yazılır:

$$P_i = E(Y_i|X_i) = \Phi(\beta_1 + \beta_2 X_i)$$

Φ , tartıli(weighted) normal dağılıma sahip olan bir birikimli dağılım fonksiyonudur.

$$\Phi(G_i) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^{\beta_1 + \beta_2 X_i} e^{-z^2/2} dz \quad (7.3)$$

Probit modeli, bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki olasılıksal bağıntının lineer olmadığını ifade eder. Diğer yandan, beklenen Y_i değerlerinin 0 ile 1 arasında olmasını temin eder.

Probit modelinde bağımsız değişkenlerin(X_i) yanı sıra parametreler de ($\beta_1, \beta_2 \dots$) doğrusal olmadığından dolayı, tahminler Sıradan En Küçük Kareler (Ordinary Least Squares) ile yapılamaz. Tahmin için En Çok Olabilirlik yöntemi

³³ Şekil 7.1 Doç.Dr. A. Talha Yalta'nın "Ekonometri 2 Ders Notları" adlı çalışmasından aynen alınmıştır.

(Maximum Likelihood) genellikle daha uygundur. Logit modelinde bulunan basit matematiksel ifade etme biçimi probit modelinde bulunmadığı için, tahmin işlemi aşamasında bilgisayar kullanılır. Bilgisayar programları aracılığıyla, denemeye dayanarak yapılan tekrarlamalı bir hesaplama yönteminden faydalanılır. Bu çalışmamızda probit modellemesi için STATA isimli programdan yararlanacağız.

Aşağıdaki matematiksel ifade bir olasılıktır. $-\infty$ 'dan $(\beta_1 + \beta_2 X_i)$ 'ye kadar tartılı(weighted) normal dağılıma sahip birikimli dağılım fonksiyonunun alt kısmında kalan sol kuyruk alanını ifade etmektedir.

$$\Phi(\beta_1 + \beta_2 X_i) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^{\beta_1 + \beta_2 X_i} e^{-z^2/2} dz$$

Dolayısıyla, $G_i = \beta_1 + \beta_2 X_i$ değerine bakılır ve tartılı(weighted) normal dağılıma sahip birikimli dağılım fonksiyonundan $P(Z \leq G)$ olasılığını hesaplanır. Probit modelinde parametreler değerlendirilirken, seçilen ilk X seviyesi önem taşımaktadır. Çünkü X'teki değişmelerin olasılığa olan etkisi X'in ilk değeri ile yakından alakalıdır.

Probit modelinden genel olarak bahsettikten sonra çalışmamızın detaylarına bakabiliriz. Çalışmamızda regresyon formülü şu şekildedir:

$$D^{çocuk} = \alpha + \beta(Eğitim^{ebeveyn}) + \lambda(Yaş^{ebeveyn}) + \theta(Yaş^{çocuk}) + \varepsilon \quad (7.4)$$

Burada $D^{çocuk}$, yani fs010 değişkeni, çocuğun genel sağlık durumunu göstermektedir. Bireylerin genel sağlık durumu ile ilgili olarak sorulan soruya, panel anket çalışmasında 5 kategoride cevap verilebilmektedir. Bunlar: 1-Çok iyi, 2-İyi, 3-Fena değil, 4-Kötü, 5-Çok Kötü. Çocuğun genel sağlık durumu, Çok iyi veya İyi ise $D^{çocuk} = 1$ kabul edilmiştir. Çocuğun genel sağlık durumu Fena değil, Kötü veya Çok kötü ise $D^{çocuk} = 0$ olmaktadır. Bundan dolayı, bu modele ikili tepki modeli diyoruz. $Yaş^{ebeveyn}$ ve $Yaş^{çocuk}$ vektörleri modele $Yaş^2$ ve $Yaş^3$ olarak eklenmiştir.

Bu modelde y 'nin, yani $D^{çocuk}$ 'un hazır iki değeri (1 ve 0) karşılığında $Eğitim^{ebeveyn}$ 'in katsayısı olan β 'yı tahmin etmeye çalışıyoruz. β 'nın istatistiksel olarak anlamlı ya da önemli olduğu noktalarda ebeveyn eğitimi ile çocuk sağlığı arasında pozitif ya da negatif yönde önemli bir bağın bulunduğu söylenebilir.

8. ÖZET BİLGİLER VE SONUÇLAR

8.1. Özet Bilgiler

8.1.1. Örneklem Kitle

Analizlerin elde edileceği örnekleme ulaşmak için birkaç uygulama yapılmıştır. Aşağıda Tablo 8.1’de anket sorularını cevaplayan kişinin kimliği için oluşturulmuş kategoriler bulunmaktadır.

Tablo 8.1: GYKA’da Referans Kişiye Yakınlık Değişkeni³⁴

Hedef Değişken No	Açıklama	Kayıt Uzunluğu	Seçenekler
FK095	Referans Kişiye Yakınlık	2	1-Referans Kişi 2-Eşi 3-Oğlu / Kızı 4-Babası/Annesi 5-Kardeşi 6-Kayınpederi/Kayınvalidesi 7-Damadı/Gelini 8-Torunu 9-Diğer Akrabalar 10-Evde Kalan Hizmetli 11-Akraba Olmayanlar

İlk olarak, anket sorularını cevaplayan kişinin referans kişi olması gerekmektedir. Bundan dolayı, toplam kitleden anketi cevaplayanın referans kişi olmadığı durumlar elenmiştir. Biz bu kitleyi “Ebeveyn Örnekleme” olarak adlandıralım. (fk095≠1 olan durumlar elenmiştir.)

İkinci olarak, yine toplam kitle ele alınmış ve referans kişiye yakınlığı “Oğlu/Kızı” olmayan durumlar elenmiştir. Bu kitleyi de “Çocuk Örnekleme” olarak adlandıralım. (fk095≠3 olan durumlar elenmiştir.)

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması’na katılan tüm bireylerin ve tüm hanelerin kendilerine özgü kimlik numaraları bulunmaktadır. Bundan faydalanılarak, “Ebeveyn Örnekleme” ve “Çocuk Örnekleme” birleştirilmiş ve böylece anne/baba-çocuk eşleştirmesi gerçekleştirilmiştir.

³⁴ GYKA Anket Kılavuzu’ndan alınmıştır.

Aşağıda Tablo 8.2’de Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması anketine katılan tüm kişilerden, yaptığımız araştırmaya uygun olan ebeveyn-çocuk eşleştirmelerinin süzülmesi ile ortaya çıkan örneklem kitlesi hakkında yıl yıl istatistiksel veriler bulunmaktadır.

Tablo 8.2: Örneklem Kitlesi

YIL	BABA-ÇOCUK EŞLEŞTİRMESİ	ANNE-ÇOCUK EŞLEŞTİRMESİ
2008	1523	226
2009	3091	589
2010	4848	876
2011	5030	881
Toplam	14,492	2,572

Baba-çocuk eşleştirmesinde gözlem sayısına baktığımızda, 2008’den 2011’e gelindiğinde örneklem kitlesinin yaklaşık olarak 3 kat arttığı görülmektedir. Benzer şekilde anne-çocuk eşleştirmesinde gözlem sayısı yaklaşık olarak 4 kat artmıştır. Bu durum, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması’nda katılımcı kitlesinin arttırıldığını göstermektedir. Ayrıca 4 yıllık eşleştirme sayıları toplandığında, Baba-Çocuk eşleştirmesinin Anne-Çocuk eşleştirmesinin yaklaşık olarak 5,5 katı olduğu görülmektedir. Bu durum, anket sorularını cevaplayan kişi (referans kişi) olma konusunda babaların annelerden çok önde olduğunu göstermektedir.

8.1.2. Çocuğun Sağlığı

Bireylerin genel sağlık durumu ile ilgili kategorileri hatırlayalım: 1-Çok iyi, 2-İyi, 3-Fena değil, 4-Kötü, 5-Çok Kötü. Baba-Çocuk ve Anne-Çocuk eşleştirmelerindeki özet bilgilere baktığımız zaman, her iki eşleştirme grubunda da çocukların ortalama sağlık durumlarının 2 civarında olduğunu görmekteyiz. Yani, genel olarak anne ve babalar çocuklarının sağlık durumlarının “İyi” olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, genel olarak 4 yılda da çocukların ortalama sağlık durumlarının Baba-Çocuk eşleştirmelerinde Anne-Çocuk eşleştirmelerine kıyasla az da olsa “İyi”nin üzerinde olduğunu görmekteyiz. Babalar, 4 yılda da -annelere oranla- ortalama olarak çocuklarının sağlık durumlarının daha iyi olduğunu ifade etmişlerdir diyebiliriz.

Tablo: 8.3 Eşleştirmelerde Çocuğun Sağlığı

BABA-ÇOCUK EŞLEŞTİRMESİNDE ÇOCUĞUN SAĞLIĞI				
YIL	ORTALAMA	STANDARD SAPMA	EN KÜÇÜK DEĞER	EN BÜYÜK DEĞER
2008	1,92	0,68	1	5
2009	1,93	0,76	1	5
2010	1,94	0,74	1	5
2011	1,89	0,74	1	5
ANNE-ÇOCUK EŞLEŞTİRMESİNDE ÇOCUĞUN SAĞLIĞI				
YIL	ORTALAMA	STANDARD SAPMA	EN KÜÇÜK DEĞER	EN BÜYÜK DEĞER
2008	2,09	0,71	1	5
2009	2,17	0,85	1	5
2010	2,13	0,84	1	5
2011	2,08	0,8	1	5

8.1.3. Anne ve Babanın Eğitimi

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'nda "ferdin en son bitirdiği okul" sorusunun cevabı 7 kategoriden birisi içine girmektedir. (GYKA Anket Kılavuzu) Bu kategoriler ve bu kategorilere tayin edilen rakamlar şunlardır:

- 0- Okuryazar olmayan
- 1- Okuryazar olup, bir okul bitirmeyen
- 2- İlkokul
- 3- Ortaokul, mesleki ortaokul ve ilköğretim
- 4- Genel lise
- 5- Mesleki veya teknik lise
- 6- Yüksekokul, fakülte ve üzeri

Aşağıda bulunan Tablo 8.4'ü değerlendirirsek; 4 yılın ortalamasını aldığımız zaman babaların eğitim seviyesi ortalamasının yaklaşık olarak 2,5; annelerin eğitim seviyesi ortalamasının ise 1,5 olduğunu görmekteyiz. Yani, babaların ortalama olarak ilköğretim mezunu olup ortaokul eğitimini bitirmedikleri; annelerin ise ortalama olarak okuryazar olup henüz ilköğretilerini bitirmedikleri görülmektedir. Anne ile babaların eğitim seviyesi farkı, Bakış ve diğerleri (2009) tarafından hazırlanan "Türkiye'de Eğitime Erişimin Belirleyicileri" adlı raporda da gösterildiği gibi, cinsiyetin

Türkiye’de eğitime erişimde halen önemli bir belirleyici olduğunu bize göstermektedir.

Tablo 8.4: Eşleştirmelerde Baba ve Annenin Eğitimi

BABA-ÇOCUK EŞLEŞTİRMESİNDE BABANIN EĞİTİMİ				
YIL	ORTALAMA	STANDARD SAPMA	EN KÜÇÜK DEĞER	EN BÜYÜK DEĞER
2008	2,37	1,47	0	6
2009	2,41	1,51	0	6
2010	2,46	1,52	0	6
2011	2,47	1,49	0	6
ANNE-ÇOCUK EŞLEŞTİRMESİNDE ANNENİN EĞİTİMİ				
YIL	ORTALAMA	STANDARD SAPMA	EN KÜÇÜK DEĞER	EN BÜYÜK DEĞER
2008	1,48	1,44	0	6
2009	1,43	1,45	0	6
2010	1,42	1,48	0	6
2011	1,43	1,48	0	6

8.1.4. Yaş İstatistikleri

Tablo 8.5’e göre; 4 yıl ortalamasını temel alırsak babaların yaşının yaklaşık olarak 52, annelerin yaşının ise yaklaşık olarak 54 olduğunu görürüz.

Tablo 8.5: Eşleştirmelerde Babanın ve Annenin Yaşı

BABA-ÇOCUK EŞLEŞTİRMESİNDE BABANIN YAŞI				
YIL	ORTALAMA	STANDARD SAPMA	EN KÜÇÜK DEĞER	EN BÜYÜK DEĞER
2008	51,66	9,17	35	87
2009	52,79	9,14	33	102
2010	51,76	9,3	30	102
2011	51,84	9,17	24	90
ANNE-ÇOCUK EŞLEŞTİRMESİNDE ANNENİN YAŞI				
YIL	ORTALAMA	STANDARD SAPMA	EN KÜÇÜK DEĞER	EN BÜYÜK DEĞER
2008	50,99	11,66	28	89
2009	53,79	11,92	29	90
2010	54,72	12,01	30	91
2011	55,33	12,09	31	92

Tablo 8.6'yı incelersek, Baba-Çocuk eşleştirmelerinde ortalama olarak çocuğun yaşı 22 civarında iken, Anne-Çocuk eşleştirmelerinde çocuğun yaşının yaklaşık olarak 26 olduğunu görürüz.

Tablo 8.6: Eşleştirmelerde Çocuğun Yaşı

BABA-ÇOCUK EŞLEŞTİRMESİNDE ÇOCUĞUN YAŞI				
YIL	ORTALAMA	STANDARD SAPMA	EN KÜÇÜK DEĞER	EN BÜYÜK DEĞER
2008	22,04	6,55	15	57
2009	21,9	6,58	15	60
2010	21,97	6,82	15	61
2011	22,12	6,8	10	57
ANNE-ÇOCUK EŞLEŞTİRMESİNDE ÇOCUĞUN YAŞI				
YIL	ORTALAMA	STANDARD SAPMA	EN KÜÇÜK DEĞER	EN BÜYÜK DEĞER
2008	24,09	8,51	15	65
2009	26,27	9,79	15	66
2010	27,12	10,37	15	70
2011	27,8	10,5	15	71

8.2. Analiz Sonuçları

2008, 2009, 2010 ve 2011 yıllarında yapılan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'ndan elde ettiğimiz örneklem kitlelerinin STATA programı aracılığıyla elde edilen analiz sonuçları aşağıda ayrı ayrı yer almaktadır. “Katsayı” sütunundaki değerler, anne-babanın eğitiminin (fe030 değişkeninin) çocuğun sağlığını ne kadar etkilediğini göstermektedir. Yani regresyon modelimizdeki β 'yi ifade etmektedir.

$$D_{\text{çocuk}} = \alpha + \beta(\text{Eğitim}^{\text{ebeveyn}}) + \lambda(\text{Yaş}^{\text{ebeveyn}}) + \theta(\text{Yaş}^{\text{çocuk}}) + \varepsilon$$

Analizler %95 güven aralığı temel alınarak yapılmıştır. Katsayıların istatistiksel olarak anlamlılık derecesini ifade etmek için * simgesinden faydalanılmıştır.

- p değeri 0.01'den küçük ise ***,
- p değeri 0.01 ile 0.05 arasında ise **,
- p değeri 0.05 ile 0.1 arasında ise * işareti konulmuştur.

- p değerinin 0.1'den büyük olduğu durumlarda ise herhangi bir simge konulmamıştır.

8.2.1. 2008 Yılı

Tablo 8.7: 2008 Yılı Analiz Sonuçları³⁵

	Katsayı	Standart Sapma
Baba-Çocuk	0.01**	0.005
Baba-Oğul	0.008	0.007
Baba-Kız	0.01*	0.006
Anne-Çocuk	-0.006	0.017
Anne-Oğul	0.01	0.025
Anne-Kız	-0.02	0.026

Tablo 8.7'ye göre Baba-Çocuk eşleştirmesinde katsayı istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani bu durumda babanın eğitimindeki 1 birimlik bir artışın çocuğun sağlıklı olma olasılığına yaklaşık olarak 0.01 birimlik bir katkıda bulunduğu söylenebilir. Baba-Kız eşleştirmesinde de katsayı 0.01'dir. Ancak, istatistiksel anlamlılık açısından daha zayıftır. Baba-Oğul eşleştirmesinde ise katsayı çok daha düşüktür ve istatistiksel olarak anlamsızdır. Bir başka deyişle, babanın eğitiminin erkek çocuk sağlığı üzerinde etkisinin olduğuna dair bir delil görülmemektedir.

Anne-Çocuk, Anne-Oğul ve Anne Kız eşleştirmelerinde katsayıların hepsi de istatistiksel olarak anlamsızdır. Bir başka deyişle, her bir eşleştirmede aradaki regresyon ilişkisi tesadüfidir. Dolayısıyla, 2008 yılında annenin eğitiminin çocuk sağlığını etkilediğine dair elde sağlıklı bulgular bulunmamaktadır.

8.2.2. 2009 Yılı

Tablo 8.8'de 2009 yılına genel olarak baktığımızda istatistiksel olarak 2008'e göre daha anlamlı bir tabloyla karşılaşmaktayız. Sadece Anne-Oğul eşleştirmesinde katsayı istatistiksel olarak anlamsızdır.

³⁵ Analiz sonuçları ortalama değerden elde edilmiştir.

Tablo 8.8: 2009 Yılı Analiz Sonuçları³⁶

	Katsayı	Standart Sapma
Baba-Çocuk	0.01***	0.003
Baba-Oğul	0.01*	0.005
Baba-Kız	0.01**	0.005
Anne-Çocuk	0.02**	0.011
Anne-Oğul	0.02	0.015
Anne-Kız	0.03**	0.015

Baba-Çocuk eşleştirmesinde katsayının anlamlılık seviyesi babanın eğitimi ile çocuğun sağlığı arasında güçlü bir pozitif ilişki olduğunu göstermektedir. Baba-Oğul ve Baba-Kız eşleştirmesinde katsayılar Baba-Çocuk eşleştirmesine göre istatistiksel olarak daha düşük seviyede anlamlı olmakla birlikte yine benzer şekilde bir pozitif ilişkiye sahiptirler. Özetlemek gerekirse, 2009 yılındaki Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması babanın eğitiminin çocuğun sağlığını pozitif yönde etkilediğini göstermektedir.

Anne-Çocuk ve Anne-Kız eşleştirmelerinde katsayı istatistiksel olarak çok güçlü olmasa da makul düzeyde istatistiksel anlamlılığa sahiptir. Ayrıca, bu eşleştirmelerde katsayılar Baba-Çocuk, Baba-Oğul ve Baba-Kız eşleştirmelerine göre daha yüksektir. Yani, katsayıların anlamlı olduğu eşleştirmelerde annenin sağlığı çocuğun sağlığı üzerinde babaya kıyasla daha yüksek bir etkiye sahiptir.

8.2.3. 2010 Yılı

Tablo 8.9'a göre; 2010 yılında, bütün eşleştirmeler istatistiksel olarak anlamlıdır. 2011'deki eşleştirmeler de göz önünde bulundurulursa, ebeveyn eğitimi ile çocuk sağlığı arasında bütüncül bir pozitif ilişkinin olduğu tek yıl 2010 yılıdır denilebilir. Detaylı bakıldığında diğer yıllara oranla anlamlılık düzeyi de 2010 yılında genel olarak daha yüksektir.

³⁶ Analiz sonuçları ortalama değerden elde edilmiştir.

Tablo 8.9: 2010 Yılı Analiz Sonuçları³⁷

	Katsayı	Standart Sapma
Baba-Çocuk	0.01***	0.003
Baba-Oğul	0.02***	0.004
Baba-Kız	0.01***	0.004
Anne-Çocuk	0.02**	0.009
Anne-Oğul	0.02*	0.012
Anne-Kız	0.02**	0.013

Baba-Çocuk, Baba-Oğul ve Baba-Kız eşleştirmeleri istatistiksel olarak çok yüksek seviyede bir anlamlılığa sahiptir. Bir diğer ifadeyle, bu eşleştirmelerde babanın eğitiminin çocuğun sağlığını pozitif yönde etkilediğine dair elimizde güçlü bulgular bulunmaktadır. Babanın eğitimindeki 1 birimlik bir artış Baba-Çocuk ve Baba-Kız eşleştirmesinde çocuğun sağlıklı olma olasılığına 0,01 birimlik bir katkıda bulunurken, Baba-Oğul eşleştirmesinde 0.02 birimlik bir katkıda bulunmaktadır.

Anne-Çocuk ve Anne-Kız eşleştirmelerinde katsayılar makul düzeyde bir anlamlılık seviyesine sahipken Anne-Oğul eşleştirmesinde katsayı daha zayıf derecede istatistiksel anlamlılığa sahiptir. Annenin eğitimindeki 1 birimlik bir artışın, üç eşleştirmede de çocuğun sağlıklı olma olasılığına 0,02 birimlik bir katkıda bulunacağı beklenmektedir.

8.2.4. 2011 Yılı

Tablo 8.10'da 2011 yılındaki eşleştirmelere genel olarak baktığımız zaman bütüncül bir istatistiksel anlamlılığın bu yılda bulunmadığını görmekteyiz.

Tablo 8.10: 2011 Yılı Analiz Sonuçları³⁸

	Katsayı	Standart Sapma
Baba-Çocuk	0.01***	0.003
Baba-Oğul	0.01***	0.004
Baba-Kız	0.01**	0.004
Anne-Çocuk	0.01	0.009
Anne-Oğul	0.01	0.013
Anne-Kız	0.01	0.013

³⁷Analiz sonuçları ortalama değerden elde edilmiştir.

³⁸Analiz sonuçları ortalama değerden elde edilmiştir.

Baba ile ilgili üç eşleştirmede de babanın eğitimindeki 1 birim artışın çocuğun sağlıklı olma olasılığını 0.01 birim civarında artırdığı görülmektedir. Bununla birlikte, Baba-Çocuk ve Baba-oğul eşleştirmeleri yüksek seviyede istatistiksel anlamlılığa sahipken Baba-Kız eşleştirmesi biraz daha düşük bir seviyede anlamlılığa sahiptir.

Anne ile ilgili üç eşleştirmede de katsayılar istatistiksel anlamlılığa sahip değildir. Yani, anne eğitimi ile çocuk sağlığı arasındaki ilişki tesadüfidir.

8.3. Sonuç

Ebeveynin eğitiminin çocuğun sağlığı üzerindeki etkisi çeşitli yollarla irdelenebilir. Bebek ölüm oranı, sağlıklı ya da sağlıklı olmayan davranışlar, hastalıklar, genel sağlık durumu vb. gibi. Türkiye ile ilgili eğitim ve sağlık istatistikleri ve veri setleri çok sınırlıdır. Dolayısıyla biz bu çalışmada TÜİK'in Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması aracılığıyla sağladığı veri setlerinden faydalanarak ebeveyn eğitiminin çocuğun sağlığı üzerindeki etkisini incelemeye çalıştık.

2008, 2009, 2010 ve 2011 yıllarında yapılan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmaları'nın probit analiz sonuçlarında Baba-Çocuk eşleştirmelerinin katsayılarının istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmektedir. Dolayısıyla, söz konusu 4 yılda babanın eğitimi arttıkça çocuğun sağlıklı olma olasılığının daha iyi bir düzeye çıktığını söyleyebiliriz. Babanın eğitiminin erkek çocuk ve kız çocuk sağlığı üzerindeki ayrı ayrı etkisi de aynı doğrultudadır. Sadece 2008 yılında babanın eğitiminin oğlunun sağlığı üzerinde etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun dışında, sonuçlar farklı seviyelerde olmak kaydıyla istatistiksel olarak anlamlıdır.

Anne-Çocuk, Anne-Oğul ve Anne-Kız eşleştirmelerinde istatistiksel olarak anlamsız olan sonuçlar baba eşleştirmelerine kıyasla daha fazladır. 2008 ve 2011 yıllarında annenin eğitiminin çocuğun sağlığını etkilediğine dair deliller bulunamamıştır. 2009 ve 2010 yıllarında ise – 2009 yılındaki Anne-Oğul eşleştirmesi hariç – annenin eğitiminin çocuğun sağlığı üzerinde etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Genel olarak sonuçları değerlendirecek olursak, Türkiye'de babanın eğitimi arttıkça çocuğun sağlığı daha iyi olmaktadır. Annenin eğitimi arttıkça çocuğun

sağlığı daha iyi olmakla beraber bazı yıllarda bu ilişki istatistiksel olarak kanıtlanamamıştır. Anne ile babanın bu farkı konusunda anne-çocuk örnekleminin daha düşük sayıda olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Yıllar ilerledikçe anne-çocuk örnekleme artmış ve annenin eğitimi çocuğun sağlığını pozitif olarak etkilemeye başlamıştır.

8.4. Öneriler

Türkiye’de sağlık ekonomisi alanındaki verilerin sınırlı olduğunu ifade etmiştik. Daha sağlıklı sonuçlara ulaşmak için, araç değişken (IV) kullanılması yaygın bir uygulamadır. Okul sayısı politikası ile alakalı köklü değişiklikler, zorunlu eğitim yılı değişiklikleri araç değişken olarak kullanılabilir. Ülkemizde eğitim sistemi ile ilgili değişiklikler elbette olmuştur. Ancak bu değişikliklerin yapıldığı yıllardan günümüze uzanan tutarlı ve sağlıklı veriler bulunmamaktadır. İlerleyen on yıllarda, eğitim sistemimizde 1998 yılında yapılan 8 yıllık zorunlu eğitime geçiş programı araç değişken olarak kullanılabilir. Böylece, ebeveynler iki farklı gruba ayrılarak ebeveynlerin eğitim yıllarının çocukların sağlığı üzerindeki etkisi incelenebilir. Hâlihazırda, böyle bir çalışma yeterli sayıda ebeveyn-çocuk eşleştirmesi bulunamadığı için yapılamamaktadır. Ayrıca, TÜİK veya herhangi bir veri sağlayıcı kuruluş ilaç kullanımı, sağlık kontrolü, emniyet kemeri kullanımı vb. gibi sağlıklı davranışlar ya da sigara kullanımı, kalp hastalıkları vb. gibi hastalıklar-sağlıklı olmayan davranışlar ile ilgili olarak ilerleyen zamanlarda detaylı veriler sağlayabilirse, bunlardan faydalanarak daha spesifik ve daha sağlıklı sonuçlara ulaşmak mümkün olabilir.

KAYNAKLAR

Auld MC., Sidhu N., (2005, October) "Schooling, cognitive ability and health", Health Economics, October, 1019-1034.

Autor, D., Lawrence F.K., Melissa S.K., (2005), "Trends in U.S. Wage Inequality: Re-Assessing the Revisionists.", NBER Working Paper No. 11627.

Bakış, O., Levent, H., İnsel, A., Polat, S., (2009), "Türkiye’de Eğitime Erişimin Belirleyicileri", Eğitim Girişimi Reformu, Sabancı Üniversitesi.

Behrman, J.R., Rosenzweig, M.R., (2004), "Returns to Birthweight", The Review of Economics and Statistics, 86, 586-601.

Black, S.E., Devereux P.J., Salvanes, K.G., (2005), "The More The Merrier? The Effect Of Family Size And Birth Order On Children's Education", The Quarterly Journal of Economics, 120(2), 669-700.

Bleakley, H., (2007), "Disease and Development: Evidence from Hookworm Eradication in the American South", The Quarterly Journal of Economics, 122(1), 73-117.

Bosma, H., Appels A., Sturmans, F., Grabauskas, V., Gostautas, A. (1995), "Educational level of spouses and risk of mortality." International Journal of Epidemiology, 24, 119-126.

Braga, M., Bratti, M., (2012), "The causal effect of education on health and health-related behavior: Evidence from a compulsory schooling reform", Health, Econometrics and Data Group (HEDG), Department of Economics, University of York.

Breierova, L., Duflo, E., (2002), "The Impact of Education on Fertility and Child Mortality: Do Fathers Really matter less than mothers?" National Bureau of Economic Research, Cambridge.

Caldwell, J.C., (1979). "Education as a Factor in Mortality Decline: An examination of Nigerian Data", *Population Studies*, 33(3), 395-413.

Case, A., Fertig, A., Paxson, C., (2005). "The lasting impact of childhood health and circumstance", *Journal of Health Economics*, 24(2), 365-389.

Chou, S., Grossman, M., J. Joyce, T., Liu, J., (2007), "Parental Education and Child Health: Evidence from a Natural Experiment in Taiwan", *American Economic Journal: Applied Economics*, 2(1), 33-61.

Currie, J., Moretti, E., (2003) "Mother's Education and the Intergenerational Transmission of Human Capital: Evidence from College Openings.", *Quarterly Journal of Economics*, November, 1495-1532.

Cutler, D. and Lleras-Muney, A., (2006) "Education and Health: Evaluating Theories and Evidence", NBER Working Paper No. 12352.

Çelik, Y., (2013), "Sağlık Ekonomisi", 2. Baskı, Siyasal Kitabevi.

Desai, S., Alva, S., (1998), "Maternal Education and Child Health: Is There a Strong Causal Relationship?", *Demography*, 35(1), 71-81.

Farrell, P., Fuchs, V.R., (1982), "Scholing and Health: The Cigarette Connection", *Journal of Health Economics*, 1(3), 217-230.

Fuchs, V.R., (1982), "Time Preference and Health: An Exploratory Study", *Economic Aspects of Health*, 93-120, University of Chicago Press, Chicago.

Fujiwara, T. and Kawachi, I., (2009) "Is education causally related to better health? A twin fixed-effect study in the USA", *International Journal of Epidemiology*, 38, 1310-1322.

Gathmann, C., Jürges, H., Reinhold, S., (2012), "Compulsory Schooling Reforms, Education and Mortality in Twentieth Century Europe", *Social Science and Medicine*, 127, 74-82.

Glewwe, P., (1999), "Why does mother's schooling raise child health in developing countries? Evidence from Morocco", *The Journal of Human Resources*, 34(1), 124-159.

Hobcraft, J. N., (1993), "Women's education, child welfare and child survival: a review of the evidence", *Health Transition Review*, 3(2), 159-175.

Hobcraft, J. N., McDonald, J. W., Rutstein, S. O., (1984), "Socio-economic factors in Infant and child mortality: A cross-national comparison", *Population Studies*, 38(2), 193-223.

Jürges, H., Kemptner, D., Reinhold, S., 2011, "Changes in compulsory schooling and the causal effect of education on health: Evidence from Germany", *Journal of Health Economics*, 30(2), 340-354.

Lewis, M., Verhoeven, M., (2010), "Financial Crises and Social Spending: The Impact of the 2008-2009 Crisis", Washington, World Bank.

Lindeboom, M., Llena-Nozal, A., van der Klaauw, B., (2008), "Parental education and child health: Evidence from a schooling reform", *Journal of Health Economics*, 28(1), 109-131.

Lleras-Muney, A., (2005), "The Relationship Between Education and Adult Mortality in the United States", *Review of Economic Studies*, 72(1), 189-221.

McCrary, J., and Royer, H., (2011), "The Effect of Female Education on Fertility and Infant Health: Evidence from School Entry Policies Using Exact Date of Birth.", *American Economic Review*, 101(1): 158–195.

Mensch, B., Lentzner, H., Preston, S.H., (1985), "Socioeconomic Differentials in Child Mortality in Developing Countries", United Nations, Department of Economic and Social Affairs.

Miguel, E., Kremer, M., (2004), "Worms: Identifying Impacts on Education and Health in the Presence of Treatment Externalities", *Econometrica*, 72(1), 159-217.

Preston, S.H., (1975), “The Changing Relation between Mortality and Level of Economic Development”, Population Studies, 29(2), 231-248.

Preston, S.H., (2007), “The Changing Relation between Mortality and Level of Economic Development”, International Journal of Epidemiology, 36(3), 484-490.

Semba, Richard D., de Pee, S., Sun, K., Sari, M., Best, C.M., Bloem, M.W., (2008), “Paternal Smoking and Increased Risk of Infant and Under-5 Child Mortality in Indonesia”, American Journal of Public Health, October, 1824-1826.

van der pol, M., (2011), “Health, Education and Time Preference”, Health Economics, 20(8), 917-929.

Web 1, (2015), <http://www.gundemturkiye.com/egitim/yaygin-egitim-ve-yaygin-egitim-kurumlari.html> (Erişim Tarihi: 28/04/2015).

Web 2, (2015), <http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular2013/bigb/tegitimdenoogretimegecis/sunum.pdf> (Erişim Tarihi: 22/04/2015).

Web 3, (2015), http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yayg%C4%B1negi_1/27587_1.html (Erişim Tarihi: 01/05/2015).

Web 4, (2015), http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/35/25/308395/icerikler/halk-egitim-nedir_191135.html (Erişim Tarihi: 19/04/2015).

Web 5, (2015), http://www.meb.gov.tr/meb/meb_teskilat_semasi2015.png (Erişim Tarihi: 15/05/2015).

Web 6, (2015), http://personel.meb.gov.tr/daireler/mevzuat/mevzuatlar/milli_egitim_temel_kanunu_1739.pdf (Erişim Tarihi: 17/05/2015).

Web 7, (2015), http://mevzuat.meb.gov.tr/html/6221_0.html (Erişim Tarihi: 05/06/2015).

Web 8, (2015), <http://www.yok.gov.tr/web/guest/teskilat-semasi> (Erişim Tarihi: 27/05/2015).

Web 9, (2015), <http://data.oecd.org> (Erişim Tarihi: 24.05.2015,
25.05.2015,27.05.2015)

Wooldridge, J.M., (2010), “Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data”,
Second Edition, The MIT Press.

Yalta, A.T., (2011), “Ekonometri 2 Ders Notları”, TOBB Ekonomi ve Teknoloji
Üniversitesi.

ÖZGEÇMİŞ

Muhiddin Çelik 1988’de Malatya’da doğmuştur. Lise eğitimini 2006’da Malatya’da tamamlamış; 2011 yılında Boğaziçi Üniversitesi İşletme Bölümü’nden mezun olmuştur. Yüksek Lisans eğitimine 2012 yılında Gebze Teknik Üniversitesi İktisat Anabilim dalında başlamıştır. İstanbul’da özel bir şirkette çalışmaktadır.

